

388

1870

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

ΥΠΟ

IULIUS SOMMERBRODT

ΜΕΘ' ΕΝΟΣ ΕΥΛΟΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ

ΥΠΟ

ΧΑΡΙΣΗ ΠΟΥΛΙΟΥ

Καθηγητοῦ ἐν τῷ Βαρβακείῳ Λυκείῳ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ «ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ»

(Ὅδὸς Θεσείως ἀριθ. 4.)

1876.

Τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἐπειδὴ ἡ ἀνάγνωσις καὶ μελέτη τῶν ἀρχαίων τραγικῶν προαπαιτεῖ γινῶσιν τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος, τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐδιδάσκετο τοῦτο, καὶ τοῦ θεάτρον καθόλου, οὐδὲν δὲ πρὸς τοῦτο ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλῶσση βοήθημα ὑπάρχει, ἐρομίσσαμεν ὅτι κάλλιστα ἡδυνάμεθα τὰ θεραπεύσωμεν τὴν ἑλλειψίν ταύτην, μεταφράζοντες ἐκ τοῦ γερμανικοῦ καὶ ἐκδίδοντες μεθ' ὧν ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαίων προσθηκῶν ἐν σημειώσεσιν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Σ. Μ. τὸ ὑπὸ τοῦ Iulius Sommerbrodt βιβλίον περὶ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ θεάτρον. Οὕτω δὲ οὐ μόνον τοῖς μαθηταῖς παρέχομεν ἀξιόλογον βοήθημα, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθηγητὰς ἀπαλλάσσομεν τοῦ κόπου τὰ δίδωσι τοῖς μαθηταῖς ἐγγράφους περὶ τούτων σημειώσεις, ὧν ἕνεκα οὐκ ὀλίγος χρόνος καταναλίσκεται.

Ἄρτι δὲ πάσης ἄλλης εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἀρὰ χεῖρας πραγματείαν, εὔρομεν καταλληλότερον τὰ προτάξωμεν τὸν πρόλογον αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1876.

ΧΑΡΙΣΗΣ ΠΟΥΛΙΟΣ

καθηγητῆς ἐν τῷ Βαρβακείῳ Λυκείῳ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Τὸ θέμα, περὶ τὸ ὁποῖον στρέφεται ἡ ἀνὰ χεῖρας πραγματεία, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐκατονταετηρίδος ταύτης ὀλίγης πρόσοχῃς ἤξιούτο, καὶ ἦτο μᾶλλον ἀντικείμενον ποιητικῆς φαντασίας ἢ ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης.

Τὸ τοῦ Γενελλίου βιβλίον περὶ θεάτρου (1818) δεικνύει σαφῶς ὅτι μεγάλως καὶ αὐτὴ ἡ μεγαλόνοια δύναται ν' ἀμαρτάνῃ περὶ τὴν ἐπιστήμην, ὅταν σερῇται κριτικῆς καὶ οἰκοδομῇ ἐν τῷ ἀέρι ἀνευ θεμελίου καὶ βάσεως.

Πρῶτος ὁ G. C. W. Schneider ἐν Weimar (1835) ἤρχισε νὰ συλλέγῃ τὴν διεσπαρμένην ὕλην, μετὰ δὲ τοῦτον καὶ ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ χωρίσωσι καὶ διακρίνωσιν αὐτήν.

Ἀλλὰ νέα ζωὴ καὶ σφοδρὸς ζήλος ἐγεννήθη πρὸς τοῦτον τὸν κλάδον τῆς ἀρχαιολογίας τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ὅπερ ὁ εὐφυὲς βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Friedrich Wilhelm ὁ Δ'. ἐκίνησε διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1842 ἐν Potsdam γενομένης διδασκαλίας τῆς τοῦ Σοφοκλέους Ἀντιγόνης.

Εἰ καὶ ἡ τέχνη ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δὲν ἀπῆλause τὸ κέρδος, ὅπερ ἡδύνατο καὶ ἔπρεπε ν' ἀπολαύσῃ, (διότι ἡ ἀνακαίνισις τῆς δραματικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ὑποκριτικῆς ὅπως δῆποτε πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ ὡς πρὸς τὰ οὐσιώδη στοιχεῖά της εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῶν Ἑλλήνων) ἡ ἐπιστήμη ὁμως ὑπῆρξε πολὺ εὐγνώμων, διότι καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπιμελείας συνῆθροισεν ἕκτοτε, ὡς δεικνύει ὁ ἐν τέλει προσηρτημένος βιβλιογραφικὸς πίναξ, τὴν ἐν τοῖς συγγραφεῦσι διεσπαρμένην ὕλην, ἐτακτοποίησε καὶ ἡρμήνευσε, καὶ περιηγηταί, ὡς ὁ Texier

Spratt, Fellov, Schoenborn, καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ὁ Strack καὶ ἄλλοι, ἀρκούντως ἐσαφήνισαν τὰς εἰδήσεις τῶν γραπτῶν μνημείων διὰ τῶν ἀνακαλύψεων των.

Ἡ προκειμένη πραγματεία σκοπὸν ἔχει νὰ μεταδώσῃ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἐρευνῶν τινὰς βεβαίας πληροφορίας εἰς τοὺς τυχόντας μὲν παιδεύσεως, ἀλλὰ μὴ ἐντριβεῖς περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπως λάβωσι γνῶσιν τοῦ νέου τούτου κλάδου τῆς ἐπιστήμης. Καὶ δὲν προεθέμην μὲν ἐντελῇ καὶ ἀκριβῇ ἐκθεσιν τοῦ πράγματος νὰ κάμω, ἐζήτησα δὲ μόνον νὰ περιγράψω τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου, καὶ ἐξ ἐκάστης περιόδου τοῦλάχιστον ἐν χαρακτηριστικὸν γνῶρισμα νὰ ἐπιδείξω. Ὅθεν ἐπραγματεύθην ἐν ἐκτάσει ἐν μὲν τῷ Α' μέρει τὸν χορὸν, ἐν δὲ τῷ Β' τὴν ὑποκριτικὴν, καὶ ἐν τῷ Γ' τὴν παντομιμικὴν. Ἰδιαιτεροὶ τινες ὑπαινιγμοὶ τοῦ κειμένου πρὸς τούτοις ἐξηγοῦνται καὶ αἰτιολογοῦνται ἐν ταῖς κατὰ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τούτου σημειώσεσι (1).

Περὶ δὲ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως ἡγόμην ὑπὸ τοῦ πόθου ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ κινήσω τὸ διὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον ἐνδιαφέρον τῶν πλειόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμποιήσω εἰς εἰδήμονας κριτὰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὅλον τὸ ἔργον στηρίζεται ἐπὶ ἀκριβοῦς ἐρεῦνης.

Ἐν Posen τῇ 28 Αὐγούστου 1865.

IULIUS SOMMERBRODT.

(1) Σ. Μ. Ταύτας ἡμεῖς μετηνέγκαμεν ὑπὸ τὸ κείμενον πρὸς πλείονα εὐκολίαν τοῦ ἀναγνώστου.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ

Τὸ αἰώνιον κάλλος, τὸ περιβάλλον τὰ ἔργα τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν φυσικὴν πορείαν τῆς μορφώσεως τοῦ ἔθνους, ἐφ' ἣ ἡ τέχνη παρὰ τοῖς Ἑλλήσι δύναται νὰ καυχηθῇ ὅσον παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ λαῷ.

Τὰ τρία κυριώτερα εἶδη τῆς ποιήσεως, Ἔπος, Λυρικὴ ἢ Μελικὴ καὶ Δράμα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας, τὴν παιδικήν, νεανικήν καὶ ἀνδρικήν, συνανεπύχθησαν παρ' αὐτοῖς φυσικῶς μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὕτως, ὥστε τὴν ἀκμὴν τοῦ ἔπους διεδέχθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς Λυρικῆς, ἐκ δὲ τῆς Λυρικῆς ἀμέσως προῆλθεν ἡ δραματικὴ ποίησις,

Παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ἀνάπτυξις τῆς ποιήσεως ὑπῆρξε διαρκής· χωρὶς νὰ γείνη οὐδεμίᾳ διακοπῇ, οὐδὲν πῆδημα, καὶ χωρὶς νὰ εἰσχωρήσῃ τι ἑξωθεν· οὐδὲν ξένον ἐτάραξεν αὐτήν. Τὰ πάντα ἐβλάστησαν ἐξ ἀρχῆς ἴδια καὶ ζωηρὰ ἐκ τοῦ βίου καὶ σὺν τῷ βίῳ αὐτῶν.

Ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ κατοπτρίζεται ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὀμήρου, ὁ δὲ χρόνος τῆς σφριγώσης ἀναπτύξεως τῶν φυλῶν ἐν τῇ Λυρικῇ (Μελικῇ), τῆς ὁποίας τὸν κολοφῶνα ἐφθασεν ὁ Πίνδαρος, ἡ δὲ μεγίστη ἀνδρική δύναμις καὶ λαμπρότης τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ἰδίως τοῦ Ἀττικοῦ, λαοῦ ἐν τῷ δράματι, ὅπερ ἐν χρόνῳ ἐλάσσονι μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ἐφθα-

σεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης εἶναι σύγχρονοι τῶν κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀνδραγαθημάτων καὶ τῆς διὰ τοῦ Περικλέους ἐν τῇ 5 ἑκατονταετηρίδι ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Αἰσχύλος ἠγωνίσθη κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἐχόρευσεν, ἔφηθος ὢν, ἐν τῷ χορῷ, τῷ γενομένῳ ὅπως λαμπρύνῃ τὴν νίκην τῆς ἐν δόξου ἐκείνης ἡμέρας, ὁ δὲ Εὐριπίδης ἐγεννήθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (480).

Τὸ θέατρον, ὅπερ ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν δραματικὴν ποίησιν, ἐγένετο ὁ τόπος τῆς συναθροίσεως καὶ ἡ ἐστία τοῦ θρησκευτικοῦ, καὶ πολιτικοῦ καὶ τεχνικοῦ βίου. Ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἀκμὴ συμπίπτει μετὰ τῆς μεγίστης ἀκμῆς τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν· καταπεσόντος δὲ τοῦ μεγαλείου τούτου συγκατέπεσον καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὸν ἐξάισιον τοῦτον τῆς τέχνης ναὸν λίθοι, οἵτινες ἐν τῇ συνοχῇ αὐτῶν παρεῖχον ἀρμονικόν τι ὅλον ἀνεφίκτου χάριτος, σεμνοπρεπείας καὶ ὕψους.

Ὅπως βραδύτερον ἐν τῇ πολιτείᾳ ἡ δόξα καὶ τὰ ἔργα μεγάλων ἀνδρῶν διατελοῦσιν ἐνεργοῦντα καὶ λάμποντα, ἡ δὲ πολιτεία ὡς τοιαύτη ἀποβάλλει κατὰ μικρὸν τὴν λαμπρότητα τῆς καὶ καταπίπτει εἰς ἐρείπια, οὕτω λάμπουσιν ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ ἐπὶ πολὺν ἀκόμῃ χρόνον οἱ ἀστέρες τῶν μεγάλων τραγικῶν, ἀλλ' ἡ δημιουργικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκολωδῶθη. Τὴν θέσιν τῶν μεγάλων ἔργων, ὧν τὸ ἔξοχον κάλλος συνίστατο ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῶν, καταλαμβάνει ἡ ἐπιμελὴς καὶ εὐδόκιμος ἐξεργασία ἰδιαιτέρων τινῶν κλάδων τῆς τέχνης, οἵτινες χωρισθέντες ἀπ' ἀλλήλων ἀναπτύσσονται ἕκαστος ἰδίᾳ.

Μουσικῇ, χορὸς καὶ ποίησις, ἅτινα πρότερον ἦσαν ἡνω-

μένα, ἐμφανίζονται ἀπὸ τοῦδε κεχωρισμένα. Ὅπως ἤρχισαν νὰ συγγράφωσι δράματα, ἅτινα δὲν ἦσαν προωρισμένα νὰ διδάσκωνται ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ μόνον ν' ἀναγινώσκωνται, οὕτως ἀνεφάνη δραματικὴ τις μουσικὴ καὶ δραματικὴ ὄρχησις (1) καθ' ἑαυτάς, καὶ αἱ παραφύαδες αὗται τῆς δραματικῆς τέχνης φθάνουσι παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, συντελοῦντες καὶ ἐν πάσῃ τῇ παρεκτροπῇ αὐτῶν καὶ ἐξαλλοιώσει πρὸς πνευματικὴν τροφὴν, ὅποτε καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλλὰς ἦτο μόνον τόπος ἀλγεινῆς ἀναμνήσεως παρελθόντος μεγαλείου.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ σκοποῦμεν ν' ἀναπτύξωμεν καὶ ὅπερ κατὰ φυσικὸν τρόπον εἰς τρία μέρη διαιρεῖται, τὴν ἀρχὴν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν παρακμὴν.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

Ἡ Ἀρχὴ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Ὅτι τὸ θέατρον ἠδύνατο νὰ γείνη καὶ νὰ μείνῃ ὁ σπουδαιότερος συνεργὸς τῆς γενικῆς μορφώσεως τῆς Ἑλλάδος, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ συναφείας μετὰ τῆς θρησκευτικῆς λατρείας. Αἱ ἐν τῷ θεάτρῳ δραματικαὶ παραστάσεις κατ' ἀρχάς δὲν ἦσαν ἀντικείμενον κενῆς τέρψεως, ἀλλ' εἶχον τὰς ρίζας των ἐν τῇ θρησκείᾳ, καὶ ἀπετέλουν οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ, ἥτις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ἐτάχθη πρὸς ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἑαυτοῦ πί-

(1) Ἀδελφικὴ μουσικὴ καὶ παντομιμικὴ ἔδε τὸ τρίτον μέρος.

στεως. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀνάγονται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, ὅστις, ἐξ ἀνατολῶν εἰσελθὼν, ἀντικατέστησε τοὺς παλαιοὺς θεοὺς.

Ὁ διθύραμβος, (1) τὸ ἄσμα, δι' οὗ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου ἐξυμνοῦντο αἱ μεγάλαι πράξεις καὶ τὰ πάθη τοῦ θεοῦ τούτου, περιέχει τὰ σπέρματα τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ὅπως τὰ ἀκόλαστα ἄσματα ὑπερβαλλούσης κατὰ τὰς τελετὰς ἀγαλλιᾶσεως (τὰ φαλλικὰ ἄσματα) περιέχουσι τὰ τῆς κωμωδίας. (2) Τὸ ὄνομα κωμωδία (3) ἔχει ἄμεσον σχέσιν μετὰ τούτων τῶν καθ' ὑπερβολὴν παιδρῶν ἁσμάτων καὶ ἑορτῶν, ἐνῶ τὸ τῆς τραγωδίας ὑποδηλοῖ τὸν ἐπιβλαβέστατον ἐχθρὸν τῆς ἀμπέλου τράγον, (4) ὅστις ἐν ὥδαϊς ἐθυσιάζετο εἰς τὸν θεόν.

(1) Σ. Μ. Ἡ λέξις διθύραμβος εἶναι ἐπίθετον τοῦ Διονύσου· ἡ παραγωνὴ καὶ κυρία σημασίᾳ αὐτῆς εἶναι ἀδέλφιος· ἐν τούτοις δηλοῖ ὥδην πρὸς τὸν Διόνυσον ἀδομένην· ἦσαν δὲ δύο εἴδη διθύραμβων, ὁ μὲν σεμνὸς καὶ λυπηρὸς, ἀδόμενος ἐν τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅποτε οἱ ἄνθρωποι κατείχοντο ὑπὸ πένθους καὶ θλίψεως διὰ τὰ ὑποτιθέμενα τῆς φύσεως πάθη, ὁ δὲ εὐθυμὸς καὶ τερπνὸς, ἀδόμενος τὸ ἔαρ, ὡς τὴν ἐποχὴν, ἣτις προξενεῖ τοῖς ἀνθρώποις εὐθυμίαν. Ὅθεν ἡ τραγωδία προήλθεν ἐκ τοῦ σεμνοῦ διθύραμβου, τοῦ ἄδομένου ἐν τοῖς Ἀθηναίοις.

(2) Σ. Μ. Ὡς ἡ τραγωδία ἐγεννήθη ἐκ τῶν Ἀ η ν α ί ω ν, ἑορτῆς πανηγυριζομένης κατὰ τὸν χειμῶνα, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία ἐκ τῶν μ ι κ ρ ῶ ν ἡ τ ῶ ν κ α τ' ἄ γ ρ ο ῦ ς Δ ι ο ν υ σ ί ω ν, ἑορτῆς τελουμένης κατὰ τὸν τρυγητὸν καὶ τὴν συγκομιδὴν τοῦ οἴνου ἐν πολλῇ χαρᾷ καὶ εὐθυμίᾳ, καὶ ἥς ἰδιαιτέρον γνώρισμα ἦτο ὁ κῶμος, ἥτοι πομπὴ ἑορταστικὴ καὶ συμπόσιον, παρ' ᾧ ἔτρωγον, ἔπινον, ἤδον, ὠρχοῦντο καὶ τέλος ἐμέθυσον.

(3) Ἡ λέξις κῶμωδία παράγεται ἐκ τοῦ κῶμος, ὅπερ σημαίνει ἑορταστικὴν πομπήν, ἐν ᾗ ἔψαλλον ὥδῃς καὶ ὕμνους.

(4) Σ. Μ. Ἡ πιθανωτέρα γνώμη εἶναι ὅτι ἡ τραγωδία ἔλαβε τὸ ὄνομα

Ὁ Διόνυσος ὁμῶς ἀπήλαυεν οὕτω μεγάλης λατρείας οὐχὶ τοσοῦτον, διότι ἐδωρήσατο τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἐκ τοῦ οἴνου ἡδονήν, ὅσον, διότι διὰ τῆς φυτεύσεως καὶ τῆς θεραπείας τῆς ἀμπέλου, καθὼς ἡ Δημήτηρ διὰ τῆς γεωργίας, ἔφερε καλλιέργειαν καὶ πολιτισμὸν τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Τέσσαρες ἑορταὶ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, αἵτινες ἅπασαι ἑορταὶ τοῦ οἴνου οὔσαι, συνείχοντο μετὰ τῶν φάσεων τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀμπέλου μέχρι τῆς τελείας παραγωγῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ δωρηθέντος νάματος. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἑορτὴ, τὰ Μεγάλα ἢ ἁστικά, (τὰ ἐν ἄστει) Διονύσια, (1) ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνθήσεως τῆς ἀμπέλου, ἤγοντο κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν, ὅποτε ἡ δύναμις τοῦ χειμῶνος ἔπαυε καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ νέου ἔτους παρσκευάζετο· ἡ δὲ δευτέρα, τὰ κατ' ἀγροὺς ἢ Μικρὰ Διονύσια, (2) ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρυγητοῦ· ἡ δὲ τρίτη, ἡ ἑορτὴ τῆς πατήσεως τῶν σταφυλῶν, τὰ Ἀθήναια, (3) ἤγετο κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ Ἡλίου· ἡ δὲ τετάρτη τέλος, τὰ Ἀν-

ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν παράστασιν τῶν διθυράμβων ἐθυσίαζον τῷ Διονύσῳ τράχον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, περὶ οὗ ἦδον καὶ ὠρχοῦντο, ὡς τὸν καταστρέφοντα τὴν ἱερὰν τοῦ θεοῦ ἄμπελον.

(1) Σ. Μ. Ταῦτα ἑορτάζοντο τῇ 12 τοῦ Ἑλλαρηβολιαῖου μηνός, (Μαρτίου) ὅποτε ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, δεδομένοι εἰς τὴν μέθην, περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς ἐστεφανωμένοι μετὰ κισσῶν καὶ κλίμακα ἀμπέλου.

(2) Σ. Μ. Ταῦτα ἑορτάζοντο εἰς τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὸν Ποσειδεῶνα (Δεκέμβριον) μῆνα. Κατὰ τὴν γνώμην τινῶν τὰ μικρὰ Διονύσια ἐτελοῦντο ἐν Πειραιεῖ.

(3) Σ. Μ. Ἀθήναια ἐκ τοῦ ληνός· ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τοῦ Ἀθηναίου Διονύσου, κειμένῳ πρὸς νότον καὶ πλησίον τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου.

στεως. Αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἀνάγονται εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, ὅστις, ἐξ ἀνατολῶν εἰσελθὼν, ἀντικατέστησε τοὺς παλαιοὺς θεοὺς.

Ὁ διθύραμβος, (1) τὸ ἄσμα, δι' οὗ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Διονύσου ἐξυμνοῦντο αἱ μεγάλαι πράξεις καὶ τὰ πάθη τοῦ θεοῦ τούτου, περιέχει τὰ σπέρματα τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ὅπως τὰ ἀκόλαστα ἄσματα ὑπερβαλλούσης κατὰ τὰς τελετὰς ἀγαλλιέσεως (τὰ φαλλικά ἄσματα) περιέχουσι τὰ τῆς κωμωδίας. (2) Τὸ ὄνομα κωμωδία (3) ἔχει ἄμεσον σχέσιν μετὰ τούτων τῶν καθ' ὑπερβολὴν παιδρῶν ἁσμάτων καὶ ἑορτῶν, ἐνῶ τὸ τῆς τραγωδίας ὑποδηλοῖ τὸν ἐπιβλαβέστατον ἐχθρὸν τῆς ἀμπέλου τράγον, (4) ὅστις ἐν ᾠδαῖς ἐθυσιάζετο εἰς τὸν θεόν.

(1) Σ. Μ. Ἡ λέξις διθύραμβος εἶναι ἐπίθετον τοῦ Διονύσου· ἡ παραγωνὴ καὶ κυρία σημασία αὐτῆς εἶναι ἀδέσβαιος· ἐν τούτοις δηλοῖ ᾧδὴν πρὸς τὸν Διόνυσον ἀδομένην· ἦσαν δὲ δύο εἴδη διθύραμβων, ὁ μὲν σεμνὸς καὶ λυπηρὸς, ἀδόμενος ἐν τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸν χειμῶνα, ὁπότε οἱ ἄνθρωποι κατείχοντο ὑπὸ πένθους καὶ θλίψεως διὰ τὰ ὑποτιθέμενα τῆς φύσεως πάθη, ὁ δὲ εὐθυμὸς καὶ τερπνὸς, ἀδόμενος τὸ ἔαρ, ὡς τὴν ἐποχὴν, ἣτις προξενεῖ τοῖς ἀνθρώποις εὐθυμίαν. Ὁθεν ἡ τραγωδία προήλθεν ἐκ τοῦ σεμνοῦ διθύραμβου, τοῦ ἀδομένου ἐν τοῖς Ἀθηναίοις.

(2) Σ. Μ. Ὡς ἡ τραγωδία ἐγεννήθη ἐκ τῶν Ἀ ν α ί ω ν, ἑορτῆς πανηγυριζομένης κατὰ τὸν χειμῶνα, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία ἐκ τῶν μ ι κ ρ ῶ ν ἡ τ ῶ ν κ α τ' ᾧ δ ῶ σ Δ ι ο ν υ σ ί ω ν, ἑορτῆς τελομένης κατὰ τὸν τρυγητὸν καὶ τὴν συγκομιδὴν τοῦ οἴνου ἐν πολλῇ χαρᾷ καὶ εὐθυμίᾳ, καὶ ἥς ἰδιαιτέρον γνῶρισμα ἦτο ὁ κῶμος, ἥτοι πομπὴ ἑορταστικὴ καὶ συμπόσιον, παρ' ᾧ ἔτρωγον, ἔπινον, ἤδον, ὠρχοῦντο καὶ τέλος ἐμέθουν.

(3) Ἡ λέξις κῶμωδία παράγεται ἐκ τοῦ κῶμος, ὅπερ σημαίνει· ἑορταστικὴν πομπήν, ἐν ᾗ ἔψαλλον ᾠδαῖς καὶ ὕμνους.

(4) Σ. Μ. Ἡ πιθανωτέρα γνώμη εἶναι ὅτι ἡ τραγωδία ἔλαβε τὸ ὄνομα

Ὁ Διόνυσος ὅμως ἀπήλαυεν οὕτω μεγάλης λατρείας οὐχὶ τοσοῦτον, διότι ἐδωρήσατο τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἐκ τοῦ οἴνου ἡδονήν, ὅσον, διότι διὰ τῆς φυτεύσεως καὶ τῆς θεραπείας τῆς ἀμπέλου, καθὼς ἡ Δημήτηρ διὰ τῆς γεωργίας, ἔφερε καλλιέργειαν καὶ πολιτισμὸν τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων.

Τέσσαρες ἑορταὶ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, αἵτινες ἅπασαι ἑορταὶ τοῦ οἴνου οὔσαι, συνείχοντο μετὰ τῶν φάσεων τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀμπέλου μέχρι τῆς τελείας παραγωγῆς τοῦ ὑπὸ τοῦ θεοῦ δωρηθέντος νάματος. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἑορτὴ, τὰ Μεγάλα ἢ ἄστικά, (τὰ ἐν ἄστει) Διονύσια, (1) ἡ ἑορτὴ τῆς ἀνθήσεως τῆς ἀμπέλου, ἤγοντο κατὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν, ὅποτε ἡ δύναμις τοῦ χειμῶνος ἔπαυε καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ νέου ἔτους παρσκευάζετο· ἡ δὲ δευτέρα, τὰ κατ' ἀγροὺς ἢ Μικρὰ Διονύσια, (2) ἐτελεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τρυγητοῦ· ἡ δὲ τρίτη, ἡ ἑορτὴ τῆς πατήσεως τῶν σταφυλῶν, τὰ Ἀθήναια, (3) ἤγετο κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ Ἡλίου· ἡ δὲ τετάρτη τέλος, τὰ Ἀν-

ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν παράστασιν τῶν διθυράμβων ἐθυσίαζον τῷ Διονύσῳ τράγον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, περὶ ὃν ἦδον καὶ ὄρχοῦντο, ὡς τὸν καταστρέφοντα τὴν ἱερὰν τοῦ θεοῦ ἀμπέλον.

(1) Σ. Μ. Ταῦτα ἑορτάζοντο τῇ 12 τοῦ Ἑλλαφοβουλίου μηνός, (Μαρτίου) ὅποτε ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως, δεδομένοι εἰς τὴν μέθην, περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς ἐστεφανωμένοι μετὰ κισσὸν καὶ κλίμακα ἀμπέλου.

(2) Σ. Μ. Ταῦτα ἑορτάζοντο εἰς τὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὸν Ποσειδεῶνα (Δεκέμβριον) μῆνα. Κατὰ τὴν γνώμην τινῶν τὰ μικρὰ Διονύσια ἐτελοῦντο ἐν Πειραιεῖ.

(3) Σ. Μ. Ἀθήναια ἐκ τοῦ ληνός· ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τοῦ Ἀθηναίου Διονύσου, κειμένῳ πρὸς νότον καὶ πλησίον τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

θεσπτήρια, (1) ἤγετο κατὰ τὸν Ἀνθεσθηριῶνα (περίπου τὸν Φεβρουάριον,) ὅτε ὁ πρῶτος νέος οἶνος ἀπὸ τοῦ νέου κάδου ἐπίνετο. Ὅλαι αἱ ἐορταὶ αὗται, ἰδίως τὰ Ἀθηναῖα καὶ τὰ μεγάλα Διονύσια, ἐτελοῦντο δι' ἐορταστικῶν πομπῶν καὶ πανηγύρεων, τὸ μὲν σοβαρῶν, τὸ δὲ φαιδρῶν.

Ἐν τῷ χορῷ, ὅστις ὠρχεῖτο κυκλικῶς περὶ τοὺς καπνίζοντας βωμοὺς τοῦ θεοῦ, (2) παρερχόμενοι ἐξύμνουν τὰς πράξεις τοῦ Διονύσου, τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ τὰς νίκας (3). Εἰς χορηγός, ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ, ἤρχετο τοῦ ἄσματος, ὁ δὲ χορὸς ἠκολούθει αὐτῷ. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤρχοῦντο εἰς τὸν ἀπλοῦν τοῦτον τρόπον. Ὁ λόγος ἀπεχωρίσθη κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ ἄσματος καὶ κατέστη ἀνεξάρτητος αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀντιλογίας τοῦ χορηγοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χορευτῶν ἀνεπτύχθη ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χοροῦ, ὅστις διένειμε τὰ διάφορα ἔργα ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ δρᾶμα τρόπον τινὰ παρίστα, (4) ὁ διάλογος, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀνεφάνησαν αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ δράματος.

(1) Σ. Μ. Ταῦτα διήρουν 3 ἡμέρας.

(2) Ἰδ. Euanth. de tragoedia et comoedia p. 2. «Comoedia fere vetus ut ipsa quoque tragoedia simplex carmen fuit, quod chorus circa aras fumantes nunc spatiaturs nunc consistens nunc revolvens gyros cum tibicine concinebat.

(3) Κατὰ Πενθέως τοῦ Θηβαίου, Λυκούργου, βασιλέως τῶν ἐν Θράκῃ Ἠδωνῶν, καὶ κατ' ἄλλων, οἵτινες ἀντέστησαν κατὰ τῆς λατρείας του.

(4) Διαδραματίζειν λέγεται τοῦτο παρὰ Διογ. Λαερτ. III. 56 «ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγωδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ Θέσπις ἓνα ὑποκριτὴν ἐξεῖρεν ὑπὲρ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν.»

Ἐν τούτοις ἐπεκράτει ἀκόμη τὸ λυρικόν (ὀρθότερον τὸ μελικόν) στοιχεῖον καὶ τὸ ὀρχηστικόν, τουτέστιν ἡ δι' ᾧδης καὶ ὀρχήσεως παράστασις.

Ὁ Θέσπις εἰσήγαγε τέλος περὶ τὸ ἔτος 500 π. Χ. ἓνα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ χοροῦ ὑποκριτὴν, (1) καὶ τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ δράματος ὡς ἰδιαίτερου τῆς ποιήσεως εἶδους. Ἀπὸ τοῦδε πλέον διημεῖβετο ὁ λόγος μεταξὺ τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τοῦ χορηγοῦ, ὁ δὲ χορὸς σπανιώτερον ἐλάμβανε μέρος διὰ τῶν ᾠσμάτων του.

Καὶ σὺν τῷ βήματι τούτῳ ἠνοιχθῆ συγχρόνως ἐλευθερώτερον στάδιον εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης. Τὰ ἀντικείμενα τῆς ᾧδης καὶ παραστάσεως ἐγένοντο ποικιλώτερα. Δὲν περιωρίζοντο πλέον εἰς τὸν Διόνυσον καὶ τὴν ἐξύμνησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐώρταζον, κατ' ἀρχὰς πρὸς λύπην τῶν συνεορταζόντων (2) καὶ οὐχὶ ἄνευ ἀντιστάσεως αὐτῶν, καὶ ἄλλους θεοὺς καὶ ἥρωας. Μετ' ἰδιαίτερας δὲ ἀγάπης ἐπραγματεύοντο τὰ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ καὶ Θηβαϊκοῦ κύκλου, (3) καὶ τέλος συμπεριέλαβον εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ὑποθέσεις ἐκ τῆς συγχρό-

(1) Σ. Μ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς πιθανώτατα ἐνεφανίζετο ὡς ὑποκριτὴς καὶ διάφορα μέρη ὑπεκρίνετο ἐν τῷ αὐτῷ δράματι ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἃς ἀνελάμβανε διὰ τῶν ἐξ ὀθόνης μόνον κατασκευαζομένων προσωπείων, ὧν ἡ εὔρεσις ἀποδίδεται τῷ Θέσπιδι (Ἰδ. Σουῖδ. ἐν λ. Θέσπις).

(2) Ἀπεδοκίμαζον τὰς νέας ταύτας ὑποθέσεις διὰ τῆς φράσεως, «οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον», ἥτις μετέπειτα ἐγένετο παροιμιώδης, λεγομένη περὶ παντός μὴ λέγοντος τὰ προσήκοντα τῇ ὑποθέσει.

(3) Εἰς μὲν τὸν πρῶτον ἀνήκουσι π. χ. ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Μενέλαος, ὁ Ὀρέστης, ἡ Ἥλέκτρα, ὁ Αἴας, ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ Φίλοκτήτης, εἰς δὲ τὸν δεύτερον ὁ Οἰδίπους, ἡ Ἰοκάστη, ὁ Κρέων, ὁ Ἐτεοκλής, ὁ Πολυνείκης, ἡ Ἀντιγόνη.

θεστήρια, (1) ἤγετο κατὰ τὸν Ἀνθεστηριῶνα (περίπου τὸν Φεβρουάριον,) ὅτε ὁ πρῶτος νέος οἶνος ἀπὸ τοῦ νέου κάδου ἐπίνετο. Ὅλαι αἱ ἐορταὶ αὗται, ἰδίως τὰ Λήνια καὶ τὰ μεγάλα Διονύσια, ἐτελοῦντο δι' ἐορταστικῶν πομπῶν καὶ πανηγύρεων, τὸ μὲν σοβαρῶν, τὸ δὲ φαιδρῶν.

Ἐν τῷ χορῷ, ὅστις ὤρχετο κυκλικῶς περὶ τοὺς καπνίζοντας βωμοὺς τοῦ θεοῦ, (2) παρερχόμενοι ἐξύμνουν τὰς πράξεις τοῦ Διονύσου, τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ τὰς νίκας (3). Εἰς χορηγός, ἡγεμῶν τοῦ χοροῦ, ἤρχετο τοῦ ἄσματος, ὁ δὲ χορὸς ἠκολούθει αὐτῷ. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἤρκοῦντο εἰς τὸν ἀπλοῦν τοῦτον τρόπον. Ὁ λόγος ἀπεχωρίσθη κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ ἄσματος καὶ κατέστη ἀνεξάρτητος αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀντιλογίας τοῦ χορηγοῦ καὶ τῶν λοιπῶν χορευτῶν ἀνεπτύχθη ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ χοροῦ, ὅστις διένειμε τὰ διάφορα ἔργα ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ δρᾶμα τρόπον τινὰ παρίστα, (4) ὁ διάλογος, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀνεφάνησαν αἱ πρῶται ἀρχαὶ τοῦ δράματος.

(1) Σ. Μ. Ταῦτα διήρκουν 3 ἡμέρας.

(2) Ἰδ. Euanth. de tragoedia et comoedia p. 2. «Comoedia fere vetus ut ipsa quoque tragoedia simplex carmen fuit, quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatas nunc consistens nunc revolvens gyros cum tibicine concinebat.

(3) Κατὰ Πενθέως τοῦ Θηβαίου, Λυκούργου, βασιλέως τῶν ἐν Θράκῃ Ἰπιδωνῶν, καὶ κατ' ἄλλων, οἵτινες ἀντέστησαν κατὰ τῆς λατρείας του.

(4) Διαδραματίζειν λέγεται τοῦτο παρὰ Διογ. Λαερτ. III. 56 «ὥσπερ δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῇ τραγωδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμάτιζεν, ὕστερον δὲ θέσπις ἓνα ὑποκριτὴν ἐξεῦρεν ὑπὲρ διαναπαύεσθαι τὸν χορόν.»

Ἐν τούτοις ἐπεκράτει ἀκόμη τὸ λυρικὸν (ὀρθότερον τὸ μελικὸν) στοιχεῖον καὶ τὸ ὀρχηστικόν, τουτέστιν ἡ δι' ᾧδῆς καὶ ὀρχήσεως παράστασις.

Ὁ Θέσπις εἰσέγαγε τέλος περὶ τὸ ἔτος 500 π. Χ. ἓνα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ χοροῦ ὑποκριτὴν, (1) καὶ τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ δράματος ὡς ἰδιαιτέρου τῆς ποιήσεως εἵδους. Ἀπὸ τοῦδε πλέον διημείβετο ὁ λόγος μεταξὺ τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τοῦ χορηγοῦ, ὁ δὲ χορὸς σπανιώτερον ἐλάμβανε μέρος διὰ τῶν ἁσμάτων του.

Καὶ σὺν τῷ βήματι τούτῳ ἠνοιχθῆ συγχρόνως ἐλευθερώτερον στάδιον εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης. Τὰ ἀντικείμενα τῆς ᾧδῆς καὶ παραστάσεως ἐγένοντο ποικιλώτερα. Δὲν περιωρίζοντο πλέον εἰς τὸν Διόνυσον καὶ τὴν ἐξ ὕμνησιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐώρταζον, κατ' ἀρχὰς πρὸς λύπην τῶν συνεορταζόντων (2) καὶ οὐχὶ ἄνευ ἀντιστάσεως αὐτῶν, καὶ ἄλλους θεοὺς καὶ ἥρωας. Μετ' ἰδιαιτέρας δὲ ἀγάπης ἐπραγματεύοντο τὰ ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ καὶ Θηβαϊκοῦ κύκλου, (3) καὶ τέλος συμπεριέλαβον εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ὑποθέσεις ἐκ τῆς συγχρό-

(1) Σ. Μ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ποιητὴς πιθανώτατα ἐνεφανίζετο ὡς ὑποκριτὴς καὶ διάφορα μέρη ὑπεκρίνετο ἐν τῷ αὐτῷ δράματι ὑπὸ διαφόρων μορφῶν, ἃς ἀνελάμβανε διὰ τῶν ἐξ ὀθόνης μόνον κατασκευαζομένων προσωπείων, ὧν ἡ εὐρεσις ἀποδίδεται τῷ Θέσπιδι (ἴδ. Σουῖδ. ἐν λ. Θέσπις).

(2) Ἀπεδοκίμαζον τὰς νέας ταύτας ὑποθέσεις διὰ τῆς φράσεως, «οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον,» ἥτις μετέπειτα ἐγένετο παροιμιώδης, λεγομένη περὶ παντὸς μὴ λέγοντος τὰ προσήκοντα τῇ ὑποθέσει.

(3) Εἰς μὲν τὸν πρῶτον ἀνήκουσι π. χ. ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Μενέλαος, ὁ Ὀρέστης, ἡ Ἥλέκτρα, ὁ Αἴας, ὁ Ἀχιλλεὺς, ὁ Φιλοκτήτης, εἰς δὲ τὸν δεύτερον ὁ Οἰδίπους, ἡ Ἰοκάστη, ὁ Κρέων, ὁ Ἐτεοκλῆς, ὁ Πολυνείκης, ἡ Ἀντιγόνη.

νου ιστορίας, ὡς ἔπραξεν ὁ Φρύνιχος ἐν τῷ δράματι, τῷ ἐπιγραφομένῳ *Μιλήτου ἁλώσεως*, (1) καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Πέρσαις. Μόνον τὸ κωμικὸν ἢ σατυρικὸν δράμα (οὕτως ὀνομαζόμενον ἐκ τῶν σατύρων, τῶν ὁπαδῶν τοῦ Διονύσου, οὔτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν) ὅπερ νῦν ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς κυρίως τραγωδίας καὶ ἐφιλοτεχνήθη εἰς αὐτοτελὲς εἶδος ποιήσεως, διεφύλαξε τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν Διόνυσον σχέσεις ἐν τῷ χορῷ.

Θετὰ τοῦ Θεσπιδος καὶ Αἰσχύλου, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἀκμὴ τῆς δραματικῆς ποιήσεως, πίπτουσι τὰ ὀνόματα *Πρατίνας*, *Χοιρίλος*, οὔτινος μνημονεύονται κατ' ἐξοχὴν σατυρικὰ δράματα, καὶ Φρύνιχος, ἐφ' οὗ ἡ τραγωδία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας ἐγένετο ἀντικείμενον δημοσίου διαγωνισμοῦ· οὗτοι δὲ εἶναι οἱ χρόνοι, ἀφ' ὧν ἡ τραγωδία, περὶ τῆς ὁποίας ἐνταῦθα, ὡς περὶ τοῦ τελειοτάτου εἵδους τοῦ δράματος, κυρίως πραγματευόμεθα, ἤρχισε νὰ μορμώνηται σταθερώτερον, ἂν καὶ ᾧδῃ καὶ ὄρχησις ἀκόμη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κατεῖχον τὸ μέγιστον μέρος τῆς παραστάσεως οὕτως, ὥστε τὰ ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ποιηθέντα δράματα λυρικά τραγωδία δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐννοῶμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν αὐταῖς ὠρισμένον τι καὶ ἰδιάζον τῇ Ἑλλάδι εἶδος ποιήσεως.

(1) Σ. Μ. Ἐν τούτῳ περιέγραψεν ὁ ποιητὴς τὰ φοβερά δεινὰ, ὅσα ἔπαθεν ἡ Μίλητος, ἡ ἄποικος καὶ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων πόλις, κατὰ τὴν ἁλώσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰώνων (494 π. Χ.) ὅπότε, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἂν καὶ σύμπαν τὸ θέατρον ἐκινήθη εἰς ὄακρυα, ὅμως ὁ δῆμος ἐξημίωσε τὸν ποιητὴν 1000 δραχμαῖς, ὡς ἀναμνήσαντα οἴκετα κακὰ· τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤξιουν ν' ἀναδιδασθῶσιν εἰς κόσμον ἰδανικὸν καὶ ποιητικόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ βοηθῶσιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ τὰς ταλαιπωρίας τοῦ παρόντος.

Παραλλήλως τῇ ἀναπτύξει τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐγένετο κατ' ὀλίγον καὶ ἡ εἰς μέρη διαίρεσις καὶ διάταξις τοῦ πρὸς τὴν παράστασιν ταύτης ἀναγκαίου χώρου, ὅστις εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *θέατρον*, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ (ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι παραγόμενον) ἀφ' ἑνὸς μὲν περιέχει μόνον τὴν ἐννοιαν ἑνὸς μέρους τοῦ εἰρημένου χώρου, τοῦ διὰ τοὺς θεατὰς ὠρισμένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν δηλοῖ τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ὑποθέσεις, αἵτινες κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς παριστάνοντο ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, δηλ. πρὸς τοὺς δραματικοὺς ἀγῶνας.

Τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ ἀναπτύξει συνίσταται ἐκ τριῶν τμημάτων, (1) τὰ ὅποια κατὰ μικρὸν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Κατ' ἀρχὰς μετείχε τοῦ χοροῦ καὶ τῆς ᾠδῆς, τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου τελουμένων, σύμπαρ ὁ λαὸς συγχρόνως θεώμενος, ὀρχούμενος καὶ ᾄδων, ὅπως περίπου σήμερον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς, ἀφ' ὧν μόνον ἡ ὀρχησις λείπει.

Ὅπου τὸ συνηθροισμένον κοινὸν ἐτέλει τὴν ἐορταστικὴν πομπὴν του, ἐκεῖ καὶ ἦδε καὶ ὠρχεῖτο. Ἄλλ' ὅτε ἤδη ἐπὶ μᾶλλον ἠϋξάνετο τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ἀπεχωρίσθησαν, ὡς εἰκὸς, τοῦ μεγάλου πλῆθους οἱ μᾶλλον ἠτκημένοι ἀοῖδοι καὶ ὀρχησταί, ὥστε, οἱ μὲν ἦγον, τρόπον τινὰ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ καὶ ὡς ἐκπροσωποῦντες αὐτόν, τὸν ἐορταστικὸν χορὸν, οἱ δὲ ἐθεῶντο, ἤκροῶντο, ἐνίοτε δὲ καὶ συνῆδον τὸ χορικὸν ᾄσμα.

Οὕτω λοιπὸν ἐχωρίσθη κατ' ὀλίγον τὸ ἰδίως θέατρον ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως *σημασίᾳ*, τούτέστιν ὁ τοῖς θεατοῖς

(1) Σ. Μ. α) τὸ θέατρον, ὅπερ καὶ κοίλον ἐκαλεῖτο ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, β') ὀρχήστρα, γ') σκηνή.

νου ιστορίας, ὡς ἔπραξεν ὁ Φρύνιχος ἐν τῷ δράματι, τῷ ἐπιγραφομένῳ *Μιλήτου ἄλωσις*, (1) καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς Πέρσαις. Μόνον τὸ κωμικὸν ἢ σατυρικὸν δράμα (οὕτως ὀνομαζόμενον ἐκ τῶν σατύρων, τῶν ὁπαδῶν τοῦ Διονύσου, οἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορὸν) ὅπερ νῦν ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς κυρίως τραγωδίας καὶ ἐφιλοτεχνήθη εἰς αὐτοτελὲς εἶδος ποιήσεως, διεφύλαξε τὰς παλαιὰς πρὸς τὸν Διόνυσον σχέσεις ἐν τῷ χορῷ.

Θετὰ τοῦ Θεσπιδος καὶ Αἰσχύλου, ἀφ' οὗ ἄρχεται ἡ ἀκμὴ τῆς δραματικῆς ποιήσεως, πίπτουσι τὰ ὀνόματα *Πρατίρας*, *Χοιρίλος*, οἵτινες μνημονεύονται κατ' ἐξοχὴν σατυρικὰ δράματα, καὶ Φρύνιχος, ἐφ' οὗ ἡ τραγωδία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολιτείας ἐγένετο ἀντικείμενον δημοσίου διαγωνισμοῦ· οὗτοι δὲ εἶναι οἱ χρόνοι, ἀφ' ὧν ἡ τραγωδία, περὶ τῆς ὁποίας ἐνταῦθα, ὡς περὶ τοῦ τελειοτάτου εἶδους τοῦ δράματος, κυρίως πραγματευόμεθα, ἤρχισεν νὰ μορμώνηται σταθερώτερον, ἂν καὶ ὥδῃ καὶ ὀρχησις ἀκόμη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κατεῖχον τὸ μέγιστον μέρος τῆς παραστάσεως οὕτως, ὥστε τὰ ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ποιηθέντα δράματα λυρικά τραγωδαὶ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐννοῶμεν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν αὐταῖς ὠρισμένον τι καὶ ἰδιάζον τῇ Ἑλλάδι εἶδος ποιήσεως.

(1) Σ. Μ. Ἐν τούτῳ περιέγραψεν ὁ ποιητὴς τὰ φοβερά δεινὰ, ὅσα ἔπαθεν ἡ Μίλητος, ἡ ἄποικος καὶ σύμμαχος τῶν Ἀθηνῶν πόλις, κατὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τῶν Ἰώνων (494 π. Χ.) ὁπότε, ὡς ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος, ἂν καὶ σύμπαν τὸ θέατρον ἐκινήθη εἰς δάκρυα, ὅμως ὁ δῆμος ἐξημίωσε τὸν ποιητὴν 1000 δραχμαῖς, ὡς ἀναμνήσαντα οἰκτεῖν κακὰ τοῦτο δὲ σημαίνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἤξιουν ν' ἀναδιδασθῶσιν εἰς κόσμον ἰδανικὸν καὶ ποιητικόν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ βοηθῶσιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ τὰς ταλαιπωρίας τοῦ παρόντος.

Παραλλήλως τῇ ἀναπτύξει τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐγένετο κατ' ὀλίγον καὶ ἡ εἰς μέρη διαίρεσις καὶ διάταξις τοῦ πρὸς τὴν παράστασιν ταύτης ἀναγκαίου χώρου, ὅστις εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα *θέατρον*, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ (ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι παραγόμενον) ἀφ' ἑνὸς μὲν περιέχει μόνον τὴν ἔννοιαν ἑνὸς μέρους τοῦ εἰρημένου χώρου, τοῦ διὰ τοὺς θεατὰς ὀρισμένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν δηλοῖ τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ὑποθέσεις, αἵτινες κατ' ἀρχὰς ἀποκλειστικῶς παριστάνοντο ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ, δηλ. πρὸς τοὺς δραματικούς ἀγῶνας.

Τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ ἀναπτύξει συνίσταται ἐκ τριῶν τμημάτων, (1) τὰ ὁποῖα κατὰ μικρὸν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων. Κατ' ἀρχὰς μετείχε τοῦ χοροῦ καὶ τῆς ᾠδῆς, τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου τελουμένων, σύμπας ὁ λαὸς συγχρόνως θεώμενος, ὀρχούμενος καὶ ᾄδων, ὅπως περίπου σήμερον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς, ἀφ' ὧν μόνον ἡ ὀρχησις λείπει.

Ὅπου τὸ συνηθρισμένον κοινὸν ἐτέλει τὴν ἐορταστικὴν πομπὴν του, ἐκεῖ καὶ ἤδε καὶ ὠρχεῖτο. Ἀλλ' ὅτε ἤδη ἐπὶ μᾶλλον ἠϋξάνετο τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, ἀπεχωρίσθησαν, ὡς εἰκὸς, τοῦ μεγάλου πλῆθους οἱ μᾶλλον ἡτχημένοι ἀοιδοὶ καὶ ὀρχησταί, ὥστε, οἱ μὲν ἦγον, τρόπον τινὰ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ καὶ ὡς ἐκπροσωποῦντες αὐτόν, τὸν ἐορταστικὸν χορὸν, οἱ δὲ ἐθεῶντο, ἡκροῶντο, ἐνίοτε δὲ καὶ συνῆδον τὸ χορικὸν ἄσμα.

Οὕτω λοιπὸν ἐχωρίσθη κατ' ὀλίγον τὸ ἰδίως θέατρον ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, τούτέστιν ὁ τοῖς θεατοῖς

(1) Σ. Μ. α) τὸ θέατρον, ὅπερ καὶ κοίλον ἐκαλεῖτο ὡς ἐκ τοῦ σχήματος, β') ὀρχήστρα, γ') σκηνή.

ὠρισμένος τόπος, ἀπὸ τοῦ χώρου ἐκείνου, ἐν ᾧ οἱ ὀρχησται ὠρχοῦντο καὶ ἦδον περὶ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ.

Τὸ κέντρον ὅλης τῆς τελετῆς, ὁ βωμὸς τοῦ θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον προσεφέρετο θυσία, ἡ *θυμέλη*, ἐγένετο συνάμα τὸ κέντρον τοῦ πρὸς τὴν τελετὴν χώρου. Ὁ περὶ τὸν βωμὸν τοῦτον χώρος, ἐφ' οὗ ἔμμενεν ὁ χορὸς, εἶναι ἡ ὀρχήστρα. (1)

Ἡ σημερινὴ ὀρχήστρα ἔχει ἐν τῷ θεάτρῳ τὴν ἰδίαν θέσιν, ἃν καὶ βεβαίως ἐν στενωτέρῳ χώρῳ, μεταξὺ τῶν θεατῶν καὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως ὀρχήστρα ἐντελῶς ἀπώλετο, καθότι οἱ μουσικοὶ, οἵτινες σήμερον κατέχουσι ταύτην τὴν θέσιν, οὐδὲν κοινὸν μὲ τὸν χορὸν καὶ τὴν ᾠδὴν ἔχουσιν, ἅτινα ὑπὸ τῶν χορευτῶν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἐγίνοντο.

Μετὰ τῆς ὀρχήστρας συνείχετο τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν ἐν τῷ κυρίῳ θεάτρῳ. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν λυρικοὶ χοροὶ ἐξύμνου τὸν Διόνυσον, καὶ τὸ δράμα ἐν ταῖς πρώταις αὐτοῦ ἀρχαῖς διεξήγετο ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ καὶ τῶν χορευτῶν, ὑπῆρχον δύο μόνον τμήματα, *Θέατρον* καὶ *Ὀρχήστρα*. Τοῦ δὲ τρίτου τμήματος τὸ πρῶτον ἐγένετο χρεῖα, ὅτε ἰδιαίτερος ὑποκριτῆς ἀνεφάνη, μὴ ἀνήκων εἰς τὸν χορὸν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ χορευταὶ εἰσέτι ἐξεπροσώπουν τοὺς μετέχοντας τῆς τελετῆς

(1) Σ. Μ. Ὀλίγον χαμαλώτερον τῆς κατωτάτης σειρᾶς τῶν ἐδωλίων ἦτο ὁ τόπος, ὃν κατελάμβανεν ὁ χορὸς καὶ ὠρχεῖτο, ἐξ οὗ καὶ ὀρχήστρα ὠνομάσθη· ἦτο δὲ αὕτη χώρος κυκλοτερής, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐντελής κύκλος, διότι μέρος αὐτοῦ ἦτο ὠρισμένον διὰ τὴν σκηνήν· ἐν τῷ κυκλοτερεῖ τούτῳ χώρῳ τῆς ὀρχήστρας ἦτο ἡ θυμέλη. Ἐπειδὴ ὁ χορὸς ἦτο στοιχεῖον, ἐξ οὗ ἐγεννήθη τὸ δράμα, ἡ ὀρχήστρα ἦτο κατ' ἀρχὰς τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τοῦ θεάτρου, ἦτοι τὸ κέντρον, περὶ τὸ ὁποῖον ὑπῆρχον ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς οἰκοδομῆς.

καὶ ἦσαν πολὺ πλησίον αὐτῶν, διὰ τοῦτο ἔπρεπεν ἡ θέσις, ἡ ὠρισμένη διὰ τὸ νέον τοῦτο στοιχεῖον τῆς ἐορτῆς νὰ ᾖναι ἀπωτέρω τῶν θεατῶν ἢ ὁ χορός. Ἐνῷ ὁ χορός ἔμενεν ἐν τῷ μέσῳ, ὁ ὑποκριτὴς κατεῖχεν ἀπέναντι τῶν θεατῶν ὑψηλοτέραν τινὰ θέσιν, διὰ νὰ ᾖναι ὑπὸ πάντων ἐξίσου ὁρατός. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἐν τῇ σκηνῇ δρώμενα εἶχον ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς ὀρχήσεις καὶ τὰ ἄσματα τῶν χορευτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἀπετέλουν οὐσιῶδες μέρος τῆς τελετῆς, οὐδεμία σκέψις περὶ χωρισμοῦ τῆς σκηνῆς ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας ἐπῆλθεν. ὡς τοῦτο γίνεται σήμερον διὰ τῆς αὐλαίας (παραπετάσματος)· διότι τοιοῦτοτρόπως ἤθελεν ἐκλείψει ἡ κοινωνία τῆς ἐορτῆς, ἀποκλειομένων τῶν θεατῶν ἀπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τοῦ χοροῦ, ἐνῷ πάντες οὗτοι εἶχον συνέλθει πρὸς τέλεσιν πράξεως ἱερᾶς. Παραπέτασμα (1) ἐν τῷ ἐλληνικῷ θεάτρῳ οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὔτε ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Πρῶτον ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ θεάτρῳ συνέβη τοῦτο, ὅπου ἡ ὀρχήστρα ἔλαβεν ἄλλον τινὰ προορισμόν, χρησιμεύσασα ὡς ἑδρα τῶν προκρίτων θεατῶν, καὶ αἱ δραματικαὶ παραστάσεις δὲν ἀπετέλουν πλέον, ὡς παρὰ τοῖς Ἑλλησι, μέρος τῆς λατρείας, ἀλλὰ καθὼς παρ' ἡμῖν, ἐχρησίμευον μόνον πρὸς τέρψιν τοῦ θεωμένου πλήθους, χωρὶς νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν πρὸς τὴν θρησκείαν ἀναφοράν.

Αὕτη ἡ διὰ τοὺς ὑποκριτὰς ὠρισμένη θέσις ὠνομάζετο *σκήνη*. Ἐνῷ δηλαδὴ, ἐφόσον ὁ διάλογος περιωρίζετο μεταξὺ τῶν χορευτῶν, τῆς πλησίον τοῦ βωμοῦ θυσιαστηρίου τραπέ-

(1) Σ. Μ. Τοῦτο ἐλέγετο καὶ αὐλαία· ἐγένετο δὲ χρῆσις αὐτῆς ὕστερον, ἀπὸ Μενάνδρου, περιφήμου κωμικοῦ ποιητοῦ τῆς νεωτέρας κωμικῆς, καὶ ἐξῆς.

ζης (1), ἐφ' ἧς συνήθως ἐτέμνοντο τὰ πρὸς τὴν θυσίαν κρέατα, χρῆσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ χορηγοῦ, διακόπτοντος τὸ χορικὸν ἄσμα διὰ μονωδίας, ὅπως ἔχη θέσιν ὑψηλοτέραν τῶν ἄλλων χορευτῶν, βραδύτερον κατεσκευάζον ἀντὶ τῆς τραπέζης ταύτης ἰδιαιτέραν σκηνήν, ὑψηλότεραν θέσιν κατέχουσαν, καὶ πρὸς διαμονὴν τοῦ ὑποκριτοῦ θάλαμον ἢ καλύβην (τοῦτο σημαίνει ἡ λέξις σκηνή), ἐν ᾧ οὗτος ἐξήρχετο μετὰ τὰς ἀναγκαίας πρὸς τὴν τελευτὴν ἐκτελέσεις.

Ἐν τούτῳ τὰ τὴν πρώτην περίουον τῶν θεατρικῶν παραστάσεων οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀπτικῇ, ἀφ' οὗ ἐγένετο ἡ εἰρημένη εἰς τρία μέρη διαίρεσις, ὑπῆρχε στερεὸν καὶ μόνιμον οἰκοδόμημα, ἀλλὰ κατεσκευάζοντο μόνον εἰς προσωρινὴν χρῆσιν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ξύλινα θέατρα διὰ τε τοὺς ὑποκριτὰς καὶ τοὺς θεατάς. Τινὲς βεβαίως ἐθεῶντο ἐκ γειτονικοῦ τινος δένδρου (2). Τὴν ἐν τῷ μέσῳ εὐρίσκομένην ὀρχήστραν ἀπετελεῖ χῶρός τις ἐπίπεδος δι' ἄμμου μόνον ἐστρωμένος καὶ κορίστρα λεγόμενος· ἐν τῷ μέσῳ δὲ ταύτης ἵστατο ὁ βουδὴς ἀπὸ τῆς τραπέζης τῆς θυσίας.

Αὐτὰ ἡ ἀτελεῖς ἀρχαὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ἅτινα ἐν τῇ ὑστέρα αὐτῶν ἀναπτύξει καὶ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ διαίρεσει εἰς μεγάλην τελειότητα ἐφθασαν, καί, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τε τῶν σωζομένων ἐρειπίων καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, κατατάσσονται ἔνεκα τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκλογῆς τῆς πέριξ θέσεως καὶ τοῦ μεγέθους τῆς περιοχῆς

(1) Ἐλεὺς Πολυδ. Ὀνομ. 4, 123. «Ἐλεὺς δ' ἦν τράπεζα ἀρχαία, ἐφ' ἣν πρὸ θέσπιδος εἰς τις ἀναδὰς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο».

(2) Οὕτω μνημονεύεται αἰγείρῳ τις· Bekk Anekdot p. 419, «ἀπ' αἰγείρου θέα καὶ παρ' αἰγείρου ἢ ἀπὸ τῶν ἐσχάτων· αἰγείρος γὰρ ἐπάνω ἦν τοῦ θεάτρου, ἀφ' ἧς οἱ μὴ ἔχοντες τόπον ἐθεώρουν».

καὶ τοῦ ἐκ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς κόσμου εἰς τὰ ἀξιολογώτατα καὶ χοριέστατα μνημεῖα, τὰ ὑπὸ τῆς τεκτονικῆς κατὰ τε τοὺς παλαιούς καὶ νέους χρόνους δημιουργηθέντα.

Ἐπίσης ἀπλαῖ, ἄκροσμοι καὶ ἄτεχνοι ἦσαν αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς παραστάσεως. Ἡ προσφιλεστάτη τοῦ Διονύσου συνοδεία εἶναι οἱ Σάτυροι· ἕνεκα τούτου καὶ οἱ μετέχοντες τῆς ἑορτῆς ἐλάμβανον χάριν τοῦ θεοῦ ὁμοίαν τινὰ τῶν τοῦ Σατύρου μορφῇ. (1) Ἐνδεδωμένοι ἐλαφρόν τι περικλυμένοι τὸ πρόσωπον μὲ τρύγα, τὴν κεφαλὴν ἔχοντες περιτετυλιγμένην μὲ σέλινον, τὰς παρειὰς μὲ φύλλα κεκαλυμμέναις (αὕτη ἦτο ἡ ἀρχαιοτάτη ἐνδυμασία, ἐν ᾗ αἱ ἑορταὶ τοῦ Βάκχου ἐτελοῦντο). Τὴν θέσιν τῆς τρυγὸς ἀντικατέστησαν βραδύτερον ἄλλοι χρωματισμοὶ π. χ. ψιμύθιον, ἀλεκτροπόδιον καὶ ἀνδράχλη· ἀντὶ τῶν τὰς παρειὰς καλυπτόντων φύλλων μετεχειρίζοντο καλύμματα ἐκ λίνου, τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τὸ κατώτερον μέρος τοῦ προσώπου, ἕως οὗ τέλος πάντων, ἀφοῦ εἰσῆχθη ἰδιαιτέρος ὑποκριτῆς, μετεχειρίσθησαν τὸ προσωπεῖον, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐκ λίνου, ὕστερον δὲ ἐκ φλοιοῦ δένδρου ἢ ἐκ ξύλου. Οἱ χορευταὶ ἔμενον ἄνευ προσωπείου.

Τοὺς ῥυθμοὺς τῶν ᾠδῶν καὶ τῶν ὀρχήσεων, τοὺς ἐπικρατοῦντας ἀκόμη ἐν ταύτῃ τῇ ἀ. περιόδῳ, ἐδιδάσκοντο οἱ χορευταὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ποιητῶν.

Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ ὀρχησις διαφέρει οὐσιωδῶς τῆς καθ'

(1) Σ. Μ. Οἱ Σάτυροι περιγράφονται καὶ ζωγραφίζονται ἔχοντες φαλκρὴν τὴν κόμην, ἀμβλείαν καὶ σιμὴν τὴν ῥινιν, μακρὰ αἴγεια ὦτα, οὖρον αἰγὸς ἢ ἵππου καὶ μακράς τινας κεραικοειδῆς ἐξοχὰς ὀπίσθεν τῶν ὠτίων.

νήσεις καὶ σχήματα ἢ εἰκόνας, (1) ὅσα κύματα ὑφούνται ἐν τῇ θαλάσῃ κατὰ χειμερινὴν νύκτα. Ὁρχησται καὶ διδάσκαλοι ὀρχήσεως μνημονεύονται καὶ ὁ Θεσπīs, ὁ Πρατίνας καὶ ὁ Καρκίνος. Ὁ Πρατίνας ἰδίως διέπρεψεν ἐν τῷ ὑπορχηματικῷ ῥυθμῷ, τῷ ἕνεκα τοῦ μιμητικοῦ χαρακτῆρός του ἰδιάζοντι κυρίως εἰς τὴν δραματικὴν παράστασιν. Ὑπόρχημα (2) κυρίως ἦτο ἄσμα, ὅπερ ἐψάλλετο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀοιδῶν ὀρχουμένων· ὥστε πᾶν χορικὸν ἄσμα ὡς τοιοῦτον, ἐφόσον ὑπ' ὀρχήσεως συνωδεύετο, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ὑπόρχημα. Πλὴν ταύτης τῆς γενικῆς σημασίας ἔχει καὶ ἐτέραν εἰδικήν, καθ' ἣν δηλοῖ τὰ μάλιστα ζωηρὰν μιμητικὴν ὀρχησιν, ἰδίᾳ ἐν Κρήτῃ ἀναπτυχθεῖσαν, ἣτις βραδύτερον εὐρίσκεται μὲν καὶ ἐν τραγικοῖς χοροῖς ἀλλὰ σπανίως καὶ μόνον ἐν πολὺ ἐξηρηθισμένῃ ψυχικῇ κινήσει, (3) διέμενεν ὁμῶς ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι ἐν μέρει δὲ βεβαίως καὶ ἐν τοῖς ἀκολάστοις χοροῖς τῆς κωμωδίας. Ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ τελευταίου τούτου εἰδους ὑπορχημάτων διέπρεψεν ὁ Πρατίνας.

Τὸ ὄργανον, ὑπ' οὗ τὸ χορικὸν ἄσμα συνωδεύετο, ἦτο ὁ

(1) Πλουτ. Προβλ. συμπ. 8, 9.

«σχήματα δ' ὀρχήσεις τόσα μοι πόρεν, ὅσα' ἐνὶ πάντεσσι κύματα ποιεῖται χεῖματι νύξ' ὀλοή».

(2) Ἐκ τοῦ ὑπορχεσθαι, τ.ε. ὀρχεσθαι πρὸς μουσικὴν ἥτοι πρὸς ᾠδὴν, ὡς τὸ ὑπάδειν=ἄδειν, πρὸς ὄργανον (μουσικόν), ὑπαυλεῖν=αὐλεῖν πρὸς ᾠδὴν, καὶ ἄλλα. Πρόκλ. 17. «ὑπόρχημα δὲ τὸ μετ' ὀρχήσεως ἀδόμενον μέλος ἐκαλεῖτο».

(3) π. χ. ἐν Λύαντι τοῦ Σοφ. 692, ὅπου ὁ χορὸς ἄδει χαρμόσυνον ᾠδὴν ἐπὶ τῇ νομιζομένῃ τοῦ Λύαντος ἀναρρώσει: «ἔφριξ' ἔρωτι, περιχαρὴς δ' ἀνεπτόμην» καὶ Τραχίν. 216. Τοιαῦτα ᾠδαὶ δὲν ἀνέχουσιν ἐν ταῖς στασίμοις, ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπορχηματικοῖς, ὡς ὀνομάζονται παρὰ Τάετην Aeneid. Oxon. S. III. p. 316 «πρόλογος—ἐπιπάροδος καὶ στάσιμον ἔβδομον ὑπορχηματικὸν σὺν τούτοις».

εἰς τὸν θεὸν Διόνυσον ἰδιάζων αὐλὸς, ὅστις ὅμως, διάφορος ὢν τοῦ παρ' ἡμῖν οὕτως ὀνομαζομένου ὄργάνου, δὲν ἐνεφυσᾷτο ἐκ τῶν πλευρῶν, ἀλλ' ὥς τὸ σημερινὸν κλαρινέττον διὰ γλωττίδος. Ἔτι συνηθέστερος τοῦ ἀπλοῦ αὐλοῦ ἡ μοναύλου ἦτο ὁ διπλοῦς, ὅστις ὅτε μὲν συνίστατο ἐκ δύο ὁλοκλήρων καὶ πρὸς ἀλλήλους διὰ δύο γλωττίδων συνδεδεμένων αὐλῶν, ὅτε δὲ ἐκ δύο καλάμων, (1) οὔτινες συμπίπτοντες ἀπέληγον εἰς μίαν γλωττίδα. Καὶ τὸ μὲν ἐν εἶδος τῶν διπλῶν αὐλῶν συνίστατο ἐκ καλάμων ἰσομήκων, τὸ δὲ ἕτερον ἐξ ἀνίσων· πάντες οἱ σωλῆνες δὲν ἦσαν εὐθεῖς, ἀλλὰ τινὲς εἰς τὸ κατώτερον ἄκρον κυρτοὶ ὥς κέρατα. Ποικιλία τῶν ἤχων καὶ τῶν τόνων διὰ γομφοειδῶν στροφίγγων ἐπειροήθη τὸ πρῶτον ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐκ τοῦ αὐλοῦ ἐξ ἀνάγκης προερχομένη ἐξόγκωσις τῶν παρειῶν ἀπῆρσεν εἰς τὴν καλλαισθησίαν τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο συνειθίζεν ὁ αὐλητὴς νὰ φέρῃ δέμα περὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου, ὡς βλέπομεν ἐν πολλοῖς μνημείοις τῶν ἀρχαίων.

Κατ' ἀρχὰς ὁ αὐλὸς ἡτολούθει ὅλως τῷ ᾄσματι, καὶ εἰς μόνον αὐλητῆς συνώδευε τὸν χορὸν, βραδυτέρου δὲ ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται μᾶλλον ἀνεξάρτητος καὶ νὰ ὑπερηχῇ τὴν ᾠδὴν οὕτως, ὥστε ἤδη ὁ Πρατίνας, ὡς δεικνύει (2) ὠραῖόν τι ὑ-

(1) Σ. Μ. Οἱ αὐλοὶ τὸ πρῶτον κατασκευάζοντο ἐκ καλάμου, ἐφ' οὗ διήνοιγον ἀπλῶς τρύπαι· ὕστερον δὲ βελτιωθέντος τοῦ αὐλοῦ ἐκοσμήθησαν διὰ μεταλλίνων καὶ ἐλεφαντίνων δακτυλίων. Τὸ σχῆμα τῶν αὐλῶν ἦτο διάφορον, διότι ἄλλοι μὲν ἦσαν εὐρεῖς, ἄλλοι δὲ στενοὶ, καὶ ἄλλοι ὅσοι καὶ ἄλλοι κυρτοί.

(2) Παρ' Ἀθην. XIV. 617, ἐνθα ὁ Πρατίνας κατὰ τῆς καταχρήσεως τοῦ αὐλοῦ λέγει ἐν τῇ ἐξῆς: «Τίς ὁ θόρυβος ὁδε: τί τάδε τὰ χορευόμενα; τίς ὕbris ἔμολεν ἐπὶ Διονυσιάδᾳ πολυπάταγα θυμέλαν; ἔμός: ἔμός: ὁ Βρόμιος τὴν ἀοιδὴν κατέστασε Πιερίς βυσσίλειαν· ὁ δ' αὐλὸς ὕστερον χορευέτω».

πόρχημα, τοῦ ὁποίου τεμάχιον ἐσώθη ἡμῖν παρ' Ἀθηναίῳ, ἤναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὸν αὐτὸν ἐντὸς τῶν ὁρίων του.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων τοῦ χοροῦ, εἰς τοὺς διθυραμβικοὺς χοροὺς 50 ὄν, ἐγένετο μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἡ τραγωδία τελείως ἀνεπτύχθη, 15 ἐν ἐκάστῳ δράματι (1). Οὗτοι δὲν παρετάσσοντο πλέον ἐν κύκλῳ, ὥς ἐν τοῖς διθυραμβικοῖς χοροῖς, οἵτινες ἕνεκα τούτου κύκλιοι ὠνομάζοντο, ἀλλ' ἐν τετραγώνῳ, (2) εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ὀρχήστραν κατὰ 3 στοίχους, ἐκάστου ἐκ 5 συνισταμένου, ἢ κατὰ 5 στοίχους, ἐκ τριῶν ἐκάστου συγκειμένου· ὥστε ἢ πρὸς ἀρι-

(1) Σ. Μ. Ὁ δραματικὸς χορὸς κατ' ἀρχὰς συνίστατο ἐκ 48 προσώπων, καὶ παρετάσσοντο ἀνὰ 12 εἰς ἐκάστην τοῦ τετραγώνου πλευρὰν, μετὰ δὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τετραλογιῶν διηρέθησαν εἰς 4 δωδεκάδας, ὥστε ἕκαστον τῶν 4 δραμάτων ἔλαβε χορὸν ἐκ 12 προσώπων· καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ χοροὶ τοῦ Αἰσχύλου. Πρῶτος δὲ ὁ Σοφοκλῆς ἠῤῥῆσε τὸν ἀριθμὸν εἰς 15 καὶ ὁ Εὐριπίδης τὸν παρεδέχθη. Ὅτε οἱ χορευταὶ εἰσέρχοντο κατὰ 3, ἐλέγετο «κατὰ ζυγὰ εἰσῆσαν», ὅτε δὲ κατὰ 5, «κατὰ στοίχους».

(2) Δὲν παρετάσσοντο πλέον ἐν κύκλῳ ἀλλ' ἐν τετραγώνῳ, τ. ε. δὲν ἦσαν «κύκλιοι», ἀλλὰ «τετράγωνοι». Ἡ παράταξις ἦτο τοιαύτη.

α	β	γ	δ	ε
X	X	X	X	X
ζ	η	θ	ι	κ
X	X	X	X	X
λ	μ	ν	ξ	ο
X	X	X	X	X

αδγδε, ζηθικ, λμνξο=στοίχος 1, 2, 3.

αζλ, βημ, γθν, διξ, εκο=ζυγόν, 1, 2, 3, 4, 5.

γ=χορυφαῖος.

στερὰ μακροτέρα πλευρὰ παρτάσσεται πλησιέστατα τοῖς θεαταῖς. Ἡ θέσις καὶ ἡ κίνησις τοῦ χοροῦ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ὠρίζοντο διὰ σιγῶν καὶ γραμμῶν, ἐξ ὧν ὁ χορὸς ἐξήρχετο καὶ εἰς ἃς ἐπανήρχετο. Ὁ ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ χοροῦ ὠνομάζετο κορυφαῖος· πλὴν δ' αὐτοῦ ὑπῆρχον 4 ἀρχηγοὶ τῶν στοίχων· ὥστε ἕκαστος ἐκ τῶν 5 στοίχων εἶχε τὸν ὀδηγόν του, οἵτινες κατὰ τὴν εἰς τὴν ὀρχήστραν εἰσόδον κατεῖχον πάντοτε τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τῆς ὅλης παρατάξεως· οὕτω δὲ εἰσερχόμενοι οὐ μόνον πρῶτοι ἐνεφανίζοντο εἰς τοὺς θεατάς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ παράταξιν ἦσαν ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους καταφανεῖς. Ὁ κορυφαῖος εἶχε τὴν θέσιν του ἐν τῷ μέσῳ τούτου τοῦ πρὸς τοὺς θεατάς ἐστραμμένου καὶ πλησιεστάτου στοίχου(1). Οἱ κατώτεροι ὀρχησταὶ ἴσταντο ἐν τῷ μέσῳ στοίχῳ (2).

Στροφή καὶ ἀντιστροφή ἔχουσι τὰ ὀνόματά των ἐκ τῶν κατὰ τὴν ὀρχησιν ὅτε μὲν πρὸς δεξιὰ, ὅτε δὲ πρὸς ἀριστερὰ ὑπὸ τῶν χορευτῶν γινομένων στροφῶν. Ἐνίοτε ὁ χορὸς διεμοιράζετο εἰς δύο ἡμιχόρια, καὶ ἐν ἰδιαιτέrais τισὶ περιστάσεσιν, ὡς ἐν τῷ Λῆαντι τοῦ Σοφοκλέους, ὅπου οἱ χορευταὶ ἐν σπουδῇ ἀναζητοῦντες τὸν Λῆαντα πανταχοῦ μετ' ἀγωνίας καὶ φόβου κατασκοποῦσιν, ἔβαινον μόνοι, σποράδην, (3) ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Τὸ κατὰ τὴν εἰσόδον τοῦ χοροῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀδόμενον ᾄσμα,

(1) Σ. Μ. Διὸ καὶ ἐλέγετο «μέσος ἀριστεροῦ».

(2) Σ. Μ. Οὗτοι ὠνομάζοντο λαυροστάται, (τ. ε. ἐν τῇ ὁδῷ ἱστάμενοι) ἢ ὑποκλύπιοι· οἱ δὲ ἱστάμενοι ἐν τῇ πλησιεστάτῃ πρὸς τοὺς θεατάς σειρᾷ ἐλέγοντο ἀριστεροτάται, καὶ οἱ ἱστάμενοι ἐν τῇ πρὸς τὴν σκηνὴν δεξιόστάται.

(3) Σποράδην· αὐτὸ τοῦτο λέγεται καὶ καὶ ὅ' ἐνα.

ὥς καὶ αὐτὴ ἡ εἴσοδος, ὠνομάζετο πάροδος(1). Τὰ ἄσματα, ἅτινα ᾄδεν ὁ χορὸς, ἀφοῦ κατελάμβανε τὴν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ ὠρισμένην αὐτῷ θέσιν, ὠνομάζοντο στάσιμα, τὸ δὲ ἐν τῷ τέλει τῆς τραγωδίας, ὅταν οἱ χορευταὶ ἐξήρχοντο τῆς ὀρχήστρας, ἔξοδος.

Σπανίως μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραστάσεως ἐξήρχετο ὁ χορὸς ἐκ τῆς ὀρχήστρας καὶ εἰσῆρχετο πάλιν ἐκ νέου εἰς αὐτήν. Τοῦτο δὲ, ὅτε συνέβαινεν, ἐλέγετο ἐπιπάροδος· ἔτι δὲ σπανιώτερον συνέβαινε ν' ἀλάσσει ὁ χορὸς τὴν θέσιν του, ἵνα ἔρρηται εἰς αὐτὴν τὴν σκηνήν. Τοῦτο ἐγένετο τότε μόνον, ὅτε οἱ χορευταὶ δὲν ἤρκοῦντο ἀπλῶς εἰς τὴν θεωρίαν τῶν συμβαινόντων ἢ τὴν ἔκφρασιν τῆς λύπης αὐτῶν καὶ χαρᾶς ἢ εἰς κρίσιν καὶ συμβουλὴν, (τοῦτο ἐγένετο ἔργον αὐτῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ὑποκριτῶν), ἀλλὰ κατ' ἀρχαῖον τρόπον καὶ αὐτοὶ δρῶντες μετεῖχον τῆς πράξεως, ὅπως ἐν ταῖς Εὐμενίαι τοῦ Αἰσχύλου.

Ἐνίοτε δὲ εἰς τῶν ὑποκριτῶν καὶ ὅλος ὁ χορὸς ᾄδον ἄμοιβαίως ἄσμα τι (2).

Ἀνωτέρω (σελ. 12) ἐν παρόδῳ ἐμνημονεύθη ὅτι ἐπὶ Φρυνίχου ἡ τραγωδία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ δι' αὐτῆς ἐγένετο ἀντικείμενον δημοσίου διαγωνισμοῦ. Ὅσα μᾶλλον τὸ πρᾶγμα τοῦτο διαφέρει τῶν σημερινῶν περιστά-

(1) Τὸ αὐτὸ ὄνομα εἶχον καὶ αἱ δύο ἐν ταῖς πλευραῖς εἴσοδοι, αἵ τε εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ αἱ εἰς τὴν σκηνήν φέρουσαι.

(2) Ὀνομάζετο δὲ τοῦτο κ ο μ μ ό ς· ἡ δὲ μονωδία τοῦ ὑποκριτοῦ ὠνομάζετο ἀ π ὀ σ χ η ν η ς· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν χορικῶν μελῶν κείμενα μέρη τοῦ διαλόγου εἶναι τὰ ἐ π ε ι σ ὀ δ ι α, διότι τὸ χορικὸν ἄσμα ἦτο κατ' ἀρχὰς τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ δράματος.

σεων, τοσούτω ἀναγκαιότερον εἶναι νὰ ἐξηγήσωμεν δι' ὀλίγων λέξεων εἰς τί συνίστατο ἡ μετοχὴ τῆς πολιτείας καὶ ἐκάστου τῶν πολιτῶν. Ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων ἐπῆρκει εἰς τὰς οἰκονομικὰς αὐτῆς δυσχερείας οὐ μόνον διὰ φορολογίας τῶν πολιτῶν της, ἀλλὰ καὶ διὰ τινων λειτουργιῶν, (1) ἃς ἐπέβαλλεν αὐτοῖς· τοῦτο δὲ ἐποίει οὐχὶ πρὸς αὐξήσειν τῶν προσόδων, ἀλλ' ἵνα οἰκονομῇ διαφόρους δαπάνας. Παρ' ἡμῶν ἡ λέξις λειτουργία ἔχει σημασίαν ἐκκλησιαστικὴν, δηλοῦσα ὑπηρεσίαν προσφερομένην τῷ θεῷ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ. Τούτων αἱ μὲν ἦσαν τακτικαί, συνήθεις ἢ ἐγκύκλιοι λεγόμεναι, αἱ δὲ ἔκτακτοι ἐν καιρῷ πολέμων. (2) Ἡ πρὸς λειτουργίαν ὑποχρέωσις τῶν πολιτῶν ἦτο ἀνάλογος τῆς περιουσίας αὐτῶν. Μόνον οἱ ἔχοντες τοὐλάχιστον 3 ταλάντων περιουσίαν, τ. ε. σημερινῶν δραχμῶν 19,800 περίπου, ἠδύναντο νὰ υποβληθῶσιν εἰς λειτουργίαν. Τὸν λειτουργήσοντα ὠνόμαζεν ἡ φυλὴ (3), ἥτις συνεκοινώνει τῆς δόξης τῆς νίκης. (4) Ἐάν πολίτης τις προβληθεῖς εἰς λειτουργίαν ἐνόμιζεν ὅτι ἠδικεῖτο, καὶ ὅτι ἄλλος τις εἶναι πλουσιώτερος καὶ διὰ τοῦτο καταλληλότερος, εἶχε δικαίωμα ν' ἀνταλλάσσει πρὸς ἐκεῖνον τὴν περιουσίαν του, καὶ ἵνα μὴ τις ἀναλαμβάνῃ βάρη ὑπερβάλλοντα τὰς δυνάμεις του, ἦτο ὑπὸ

(1) Λ ε ῖ τ ο ς ἐκ τοῦ λεῶς = δ η μ ὀ σ ι ο ς.

(2) Σ. Μ. ἐλέγοντο ἐγκύκλιοι, διότι ἐγίνοντο ἐτησίως ἐν ἑορταῖς τις, καὶ περιελάμβανον τὴν χορηγίαν, γυμνασιαρχίαν, λαμπαδαρχίαν, ἀρχιερωρίαν καὶ ἐστίαν. Ἐκτακτος δὲ ἦν κυρίως ἡ τριηραρχία, ἀρχαιότερον ὅμως καὶ τὸ νὰ ὑπηρετῇ τις ἐν τῇ στρατῷ ἦτο εἶδος ἐκτάκτου λειτουργίας.

(3) Τῶν φυλῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐν Ἀθήναις κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο 4., ὑπὸ Κλεισθέλους δὲ (509) ἠδξήθη εἰς 10.

(4) Σ. Μ. Ἰδ. Δημοσθ. κατὰ Μηδείου 510, 519.

τοῦ νόμου ὠρισμένον κανεῖς νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἢ μίαν μόνον λειτουργίαν (1), καὶ ὁ λειτουργῶν ἐν ἐνὶ ἔτει νὰ μὴ ὑποβάλληται καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον εἰς λειτουργίαν, (2) ἀλλ' ἔτος παρ' ἔτος μόνον. Εἰς τὰς τακτικάς (ἐγκυκλίους) λειτουργίας ἀνῆκε λοιπὸν καὶ ἡ χορηγία, ἣτις ἀπῆται τὴν σύστασιν τῶν χορῶν καὶ τὴν ἀσκήσιν αὐτῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ, τῇ κωμῳδίᾳ καὶ τῷ σατυρικῷ δράματι, ἢ τὴν τῶν κυκλίων χορῶν ἀνδρῶν ἢ παιδῶν, τῶν πυρριχιστῶν, τῶν αὐλητῶν καὶ ἄλλων. Διὰ τὸν χορὸν τοῦ δράματος ἔπρεπεν ὁ λειτουργὸς νὰ εὗρῃ καὶ πληρώσῃ τὰ ἀναγκαῖα πρόσωπα, καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ διδασκαλίας καὶ ἀσκήσεως τῶν χορευτῶν καὶ περὶ τῆς διατροφῆς αὐτῶν κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον. Προσέτι δὲ ἐφρόντιζεν οὗτος καὶ περὶ τοῦ διὰ τὴν παράστασιν ἀπαιτουμένου καλλωπισμοῦ, ὅστις ἔπρεπε τοσούτῳ κομψότερος νὰ ᾔναι, καθόσον οὗτος ἐπεδεικνύετο εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τῶν θεατῶν οὐχὶ ἐν τῷ ἀπατηλῷ φωτισμῷ τῶν λύχνων ἀλλ' ἐν τῷ καθαρῷ φωτὶ τοῦ Ἡλίου, ἐπειδὴ αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις δὲν ἐγίνοντο, ὡς παρ' ἡμῖν, τὴν ἐστέραν καὶ ἐν ἐστεγασμένοις χώροις ἀλλ' ἀπὸ πρωΐας καὶ ἐν ὑπαίθρῳ.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς πάντα ταῦτα ἦσαν ἀναγκαῖα οὐ μόνον κόπος καὶ ἐργασία ἀλλὰ καὶ μεγάλαι δαπάναι, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστὸν ὅτι ἐλαττουμένων τῶν περιουσιῶν ἔλειπον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τὰ μέσα πρὸς ἀξιοπρεπῆ παρασκευὴν τῆς τραγωδίας· ὥστε ἔπρεπε τὸ δημόσιον ταμεῖον νὰ ἔρχηται εἰς ἐπικουρίαν, ἐν δὲ τῇ κωμῳδίᾳ, πρὸς ἣν ἡ πολιτεία προσεφέρετο χεῖρον μνηστῆρας, ἐξέλειπε παντε-

(1) Σ. Μ. Δημοσθ. πρὸς Λεπτ. 462, καὶ πρὸς Πολύκλ. 1209.

(2) Σ. Μ. Αὐτόθι, 459, «ἐνικυτὸν διακλιπὼν ἕκαστος λειτουργεῖ.»

λῶς ὁ χορὸς περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Καὶ ἡ ᾄδεια δὲ τοῦ νὰ παραστήσῃ ποιητῆς τις δῶμα ἐδίδετο ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ἐκαστος ποιητῆς ἔπρεπε νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος καὶ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ᾄδειαν· καὶ ἐν μὲν τοῖς μεγάλοις Διονυσίοις παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐπωνύμου, ἐν δὲ τοῖς Ἀθηναίοις παρὰ τοῦ ἄρχοντος βασιλέως, διότι ἐκ τούτων ἐξήρτητο νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν συγκρότησιν χοροῦ (1) καὶ διὰ τούτου τὴν παράστασιν τοῦ δράματος.

Ἐπίσης καὶ ἡ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου, καὶ εἰς τὸν χορηγὸν καὶ εἰς τὸν ποιητὴν, ἐγένετο διὰ 5 κριτῶν, ὑπὸ τῆς πολιτείας διοριζομένων. Καὶ ὅτε βραδύτερον ἐν Ἀθήναις ὠκοδομήθη θέατρον σταθερὸν καὶ μόνιμον, καὶ ἔπρεπε νὰ πληρόνωνται χρήματα εἰσόδου εἰς τὸν θεατρὸν, ὥρισεν ὁ Περικλῆς (ἵνα μνημονεύσωμεν τοῦτο ἐνταῦθα, εἰ καὶ κυρίως ἀνήκει ἐν τῇ ἐπομένῃ περιόδῳ) νὰ πληρόνωνται τὰ χρήματα ταῦτα, τὰ θεωρικά, εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Διὰ τούτου δὲ ὁ Περικλῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπεδείξατο δικαίας καὶ εὐσεβεῖς διαθέσεις πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν σκηνηκῶν παραστάσεων, αἵτινες ἐκ κοινῆς θρησκευτικῆς ἑορτῆς ἀφορμηθεῖσαι δὲν ἔπρεπε νὰ ᾔναι προνόμιον τῶν εὐπόρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐδίδαξεν ὅτι ἐθεώρει, ὥς καὶ ὁ Ἀριστοφάνης, (2) τὸ θέατρον ὑψηλότερον παιδευτήριον τῆς πολιτείας, τοῦ ὁποῖου τὰ εὐεργετήματα ἐνόμιζεν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφαιρῇ μηδεὶς παρὰ

(1) Ἡ συνήθης φράσις εἶναι "χορὸν διδόναι."

(2) Οὗ αἰλέξει· ἐν Βατράχοις V, 1054. 55

"τοῖς μὲν γὰρ παιδαρίοισιν

ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει· τοῖς ἡ βῶσιν δὲ ποιηταί·"
εἰς τοῦτο ἀποδλέπουσιν.

μηδενός, μηδὲ παρὰ τῶν ἐλαχίστων πολιτῶν. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν 3 μεγίστων τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, ἡ ὑπὲρ τοῦ θεάτρου φροντίς τῆς πολιτείας ἐγένετο φανερά καὶ ἐκ τούτου, ὅτι αὕτη ἐκτιμῶσα ἐπαξίως τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ διεφύλαττε τὰ πρωτότυπα τῶν ἀριστουργημάτων αὐτῶν καὶ ὑπεχρέου ἕκαστον ὑποκριτὴν, πρὶν λάβῃ μέρος εἰς τὴν παράστασιν ἑνὸς τῶν δραμάτων αὐτῶν, ν' ἀντιπαραβάλλῃ τὸ κείμενόν του πρὸς τὸ πρωτότυπον, προλαμβάνουσα οὕτω τὰς ἀυθαιρέτους μεταβολὰς καὶ διαφθορὰς καὶ διατηροῦσα τὰ δράματα σῶα καὶ ἀκέραια.

Περὶ δὲ τῆς ἐξαπλώσεως, ἣν ἔλαβε τὸ ἐλληνικὸν θέατρον ἐν τῇ α'. ταύτῃ περιόδῳ, ἣτις διήκει μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων, ἥτοι τοῦ 480 π. χ. δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, ὅπως αἱ τοῦ ἐν Ἀθῆναις драματος ἀρχαὶ προῆλθον ἐκ τοῦ ἐκεῖσε ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ μετενεχθέντος καὶ ἐκεῖ ὡς ἐορταστικοῦ κόσμου τῶν Διονυσίων δεκτοῦ γενομένου διθυράμβου, οὕτω καὶ ἡ περικτέρω ἀνάπτυξις μέχρι τῆς ὑψίστης τελειότητος εἶναι ἔργον τῶν Ἀθηναίων. Ἐὰν λοιπὸν γίνηται λόγος περὶ ἐλληνικοῦ θεάτρου ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ, τῇ ἀκμῇ, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ τῶν Ἀθηναίων, ὁπόθεν μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἔφθασεν εἰς τὸν κορυφῶνα τῆς ἀναπτύξεώς του, μετεδόθη εἰς ὅλον τὸν ἐλληνικὸν καὶ βραχδύτερον εἰς ὅλον τὸν Ῥωμαϊκὸν κόσμον.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Ἡ ἀκμὴ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ θεάτρου.

Εἰ καὶ ἡ παράστασις τῶν τραγωδιῶν ἐξηκολούθει καὶ ὕψε-

ρον ὡς καὶ πρότερον κατὰ τὴν Ὡ π. χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν ἐποχὴν τῆς ὑψίστης ἀκμῆς, νὰ ᾦναι ἡνωμένη μετὰ τῆς ἐορτῆς τοῦ Διονύσου, ὅμως ἤρχισαν οἱ κατὰ τὰς ἐορτὰς τελοῦμενοι ἀγῶνες ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ν' ἀποχωρίζονται τῆς θρησκευτικῆς λατρείας.

Ἡ γενομένη μεταρρύθμισις ἀπέβλεπεν ἰδίως εἰς τὸν χορὸν, ὅστις, τέως ὢν κύριος λειτουργὸς τῆς θείας λατρείας, ἤδη, ἀφ' οὗτου τὸ θέμα ἐλαμβάνετο οὐ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν Διόνυσον μύθων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων μυθολογημάτων, ἤρχισε νὰ ἔχη δευτερεύουσαν θέσιν καὶ σπανίως μόνον ἀμέσως μετέχων τῆς πράξεως, ὡς ἐν ταῖς Εὐμενίαι τοῦ Αἰσχύλου, συνώδευε τὴν πρᾶξιν διὰ τῆς ᾠδῆς του καὶ τῆς ὀρχήσεως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβουλευὼν μόνον καὶ ἐπιδοκιμάζων ἢ ἀποδοκιμάζων. Τὸ δὲ κυριώτερον ἔργον εἶχον τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ τραγωδίᾳ οὐχὶ οἱ χορευταὶ ἀλλ' οἱ ὑποκριταί, τῶν ὁποίων τὸν ἀριθμὸν ὁ μὲν Αἰσχύλος ἠύξησεν ἐξ 1 εἰς 2, ὁ δὲ Σοφοκλῆς εἰς 3. Καὶ οὕτω ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑποκριτῶν τῆς τραγωδίας ὠρίσθη σταθερῶς διὰ πάντα τὸν ἐφεξῆς χρόνον· ὥστε κατ' ἐξαίρεσιν μόνον καὶ εἰς σπανίας περιστάσεις εἰσῆγετο τέταρτος ἐν τῷ ἑλληνικῷ δράματι, ἐξαιρουμένων τῶν κωφῶν (1) προσώπων, ἅτινα, ἀπλοῖ θεαταὶ μένοντες, ἀπετέλουν τὴν ἀκολουθίαν.

Καὶ ἀληθῶς διὰ τούτου ἐντελῶς ἐθεραπεύθη ἡ ἀνάγκη τοῦ δράματος. Ὁ μὲν κύριος ὑποκριτής, ὁ πρωταγωνιστής, (2) διακρίνεται διὰ τοῦ ἀγῶνός του πρὸς τὸν δευτε-

(1) Ταῦτα ὠνομάζοντο κωφὰ ἢ κενὰ πρόσωπα.

(2) Σ. Μ. Ὁ πρωταγωνιστὴς ἦτο ὁ κυριώτερος ἥρως (ἡ ἡρώς) τοῦ δράματος, εἰς ὃν συνεκεντροῦτο πᾶσα ἐνέργεια καὶ δυνάμις αὐτοῦ, καὶ πολλὰκις πολλὰ ἑλλήν. δράματα ὠνομάζοντι ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ὁ πρω-

ραγωνιστήν, ὅστις ἀναδεικνύει ἔτι μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ παθήματα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, ἐνῶ ὁ τρίτος ὑποκριτής, ὁ τριταγωνιστής, τὸ μὲν κωλύων τὸ δὲ βοηθῶν, προξενεῖ ῥῆξιν τῶν δύο κυριωτέρων προσώπων, καὶ οὕτω ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν, τ. ε. τὴν λύσιν τοῦ δράματος.

Ὅτε ὅμως ὑπῆρχον ἐν τῇ τραγωδίᾳ περισσότερα πρόσωπα παρὰ ὑποκριταί, τότε τὰ μικρότερα ἐξ αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὤφειλε νὰ παραστήσῃ ὁ γ'. ὑποκριτής, ὁ τριταγωνιστής, ἂν καὶ ἐνίοτε καὶ ὁ δευτεραγωνιστής ἠδύνατο πιθανῶς ν' ἀναλαμβάνῃ συγχρόνως ἐν ἄλλο πρόσωπον.

Καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ἐτελειοποίησεν ὁ Αἰσχύλος τὴν τραγωδίαν ὡς καλλιτεχνικὸν ἔργον, διατηρήσας ὅπως οὖν ἔτι τὸν παλαιὸν μετὰ τῆς ὀρθοσκευτικῆς λατρείας δεσμὸν. Ἐκλέγων μύθους, ὧν ἕκαστος ἀπετέλει ἐν ἀδιαίρετον ὅλον, ἐκ τοῦ κύκλου τῶν μυθευμάτων καὶ προσπαθῶν νὰ φέρῃ εἰς παράστασιν τὰς κυριωτέρας ἐκάστου μύθου ἰδέας ἐν τῇ βαρυστομίᾳ αὐτῶν ἀναπτύξει, διήρπασεν αὐτοὺς εἰς τρία μέρη,

ταγωνιστῆς ὑποκρίνεται· οὗτος εἶναι τὸ παθητικώτατον πάντων τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων. Ὁ δευτεραγωνιστής ἐν μὲν τοῖς δύο μόνον ὑποκριταῖς ἔχουσι δράμασι ἐκκαλεῖ τὸν πρωταγωνιστὴν εἰς φανέρωσιν τῶν αἰσθημάτων του, ποτὲ μὲν συμμεριζόμενος τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ καὶ συμπάσχων, ποτὲ δὲ ἀντιτασσόμενος ἢ ἀνηγγέλλων κακὰ μηνύματ' ἐν δὲ τοῖς ἔχουσι τρεῖς ὑποκριταῖς διακρίνεται διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν θερμότητα τῶν αἰσθημάτων του, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι τὸ βάθος καὶ τὴν βίαν, ἀτινα ἰδιάζουσιν ἐν τοῖς αἰσθήμασι τοῦ πρωταγωνιστοῦ, καὶ χρησιμεύει εἰς τὸ ν' ἀναδείξῃ ἐκφραστικώτερον καὶ ζωηρότερον τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρώτου ἥρωος. Ὁ τριταγωνιστής ὑπεκρίνετο πρόσωπον ἐξωτερικῆς καὶ ἀοράτου δυνάμεως, ὅφ' ἧς ὁ ἥρωος ἐδαστανίζετο· εἶναι δὲ κατὰ γενικὸν κανόνα ὁ αἷτιος τῶν συμφορῶν καὶ τῶν παθημάτων τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

ἅτινα συνείχοντο μὲν πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ὅμως ἦσαν αὐτοτελῆ. Αἱ τρεῖς αὗται, καθ' ἑαυτάς μὲν κεχωρισμέναι πρὸς ἀλλήλας δὲ συνεχόμεναι, τραγωδίαὶ ἀπετέλουν ἑμοῦ μίαν *τριλογία*ν, ἐξ ὧν μία διεσώθη ἡμῖν ἐν τοῖς τρισὶ δράμασι τοῦ Αἰσχύλου, Ἀγχιμέλνονι, Χοηφόροις καὶ Εὐμενίσαι. Τὸ τέταρτον δράμα, δι' οὗ τὸ ὅλον ἐγένετο *τετραλογία*, ἦτο σατυρικὸν δράμα (1), τ. ε. δράμα φαίδρου περιεχομένου, ἐν ᾧ τὸν χορὸν συνεκρότουν οἱ Σάτυροι, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Διονύσου, οὕτω δὲ ἅφ' ἑνὸς μὲν παρείχετο εἰς τὸν θεατὴν ποθητὴ τις ἀνακούφισις ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν τραγωδιῶν ἐναγωνίου ἐντάσεως τῆς ψυχῆς, ἅφ' ἑτέρου δὲ διατηρεῖτο ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀρχῆς τῶν θεατρικῶν παραστάσεων. Μετὰ τοιούτων τετραλογιῶν προσήρχοντο εἰς τὸ δημόσιον οἱ διαγωνιζόμενοι ποιηταί, ἕως τέλους ὁ Σοφοκλῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Εὐριπίδης, εἰσέγαγον ἀπλᾶς τραγωδίας εἰς τὴν σκηνήν, καὶ οὕτω, ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη δὲν περιωρίζετο πλέον εἰς τὸν κύκλον τῶν τοῦ Διονύσου μύθων, διελύθη ἡ ἐσωτερικὴ μετὰ τῆς τοῦ θεοῦ λατρείας σχέσις.

Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα ν' ἀπαριθμήσωμεν καὶ κρίνωμεν ἕκαστον τῶν ἔργων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Ὡσαύτως ἐν παρόδῳ μόνον δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τὸ δεύτερον κύριον εἶδος τοῦ δράματος, τὴν κωμωδίαν, ἣτις, προσελθοῦσα ἐκ τῶν φαλλικῶν ἁσμάτων τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἀδομένων, κατὰ τὸ μέσον τῆς ὥς ἑκατονταετηρίδος ἀνεπτύχθη εἰς αὐτοτελὲς εἶδος καλλιτεχνήματος καὶ διὰ τοῦ Ἀριστοφάνους ἔλαβε τὴν μεγίστην ἑαυτῆς τελειότητα, ἀλλ' ἐκ μέρους τῆς πολιτείας δὲν εὐνοήθη ποτὲ τοσοῦτον, ὅσον ἡ τραγωδία.

(1) Τοιοῦτον μέχρις ἡμῶν διεσώθη μόνον ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου.

ζαγωνιστήν, ὅστις ἀναδεικνύει ἔτι μᾶλλον τὸν χαρακτῆρα, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ παθήματα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, ἐνῷ ὁ τρίτος ὑποκριτής, ὁ τριταγωνιστής, τὸ μὲν κωλύων τὸ δὲ βοηθῶν, προξενεῖ ῥῆξιν τῶν δύο κυριωτέρων προσώπων, καὶ οὕτω ἐπιφέρει τὴν καταστροφὴν, τ. ε. τὴν λύσιν τοῦ δράματος.

Ὅτε ὅμως ὑπῆρχον ἐν τῇ τραγωδίᾳ περισσότερα πρόσωπα παρὰ ὑποκριταί, τότε τὰ μικρότερα ἐξ αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὤφειλε νὰ παραστήσῃ ὁ γ'. ὑποκριτής, ὁ τριταγωνιστής, ἂν καὶ ἐνίοτε καὶ ὁ δευτεραγωνιστής ἡδύνατο πιθανῶς ν' ἀναλαμβάνῃ συγχρόνως ἐν ἄλλο πρόσωπον.

Καὶ κατ' ἄλλον δὲ τρόπον ἐτελειοποίησεν ὁ Αἰσχύλος τὴν τραγωδίαν ὡς καλλιτεχνικὸν ἔργον, διατηρήσας ὅπως οὖν ἔτι τὸν παλαιὸν μετὰ τῆς Ὀρκεσκευτικῆς λατρείας δεσμόν. Ἐκλέγων μύθους, ὧν ἕκαστος ἀπετέλει ἐν ἀδιαίρετον ὅλον, ἐκ τοῦ κύκλου τῶν μυθευμάτων καὶ προσπαθῶν νὰ φέρῃ εἰς παράστασιν τὰς κυριωτέρας ἐκάστου μύθου ιδέας ἐν τῇ βασιμαίᾳ αὐτῶν ἀναπτύξει, διήρκεσεν αὐτοὺς εἰς τρία μέρη,

ταγωνιστῆς ὑποκρίνεται· οὗτος εἶναι τὸ παθητικώτατον πάντων τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων. Ὁ δευτεραγωνιστής ἐν μὲν τοῖς δύο μόνον ὑποκριτὰς ἔχουσι δράμασι ἐκκαλεῖ τὸν πρωταγωνιστὴν εἰς φανέρωσιν τῶν αἰσθημάτων του, ποτὲ μὲν συμμεριζόμενος τῶν δυστυχιῶν αὐτοῦ καὶ συμπάσχων, ποτὲ δὲ ἀντιτασσόμενος ἢ ἀνταγγέλλων κακὰ μηνύματ' ἐν δὲ τοῖς ἔχουσι τρεῖς ὑποκριτὰς διακρίνεται διὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν θερμότητα τῶν αἰσθημάτων του, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι τὸ βάθος καὶ τὴν βίαν, ἀτινα ἰδιάζουσιν ἐν τοῖς αἰσθήμασι τοῦ πρωταγωνιστοῦ, καὶ χρησιμεύει εἰς τὸ ν' ἀναδείξῃ ἐκφραστικώτερον καὶ ζωηρότερον τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρώτου ἥρωος. Ὁ τριταγωνιστής ὑπεκρίνετο πρόσωπον ἐξωτερικῆς καὶ ἀοράτου δυνάμεως, ὅφ' ἧς ὁ ἥρωος ἐδαστανίζετο· εἶναι δὲ κατὰ γενικὸν κανόνα ὁ αἴτιος τῶν συμφορῶν καὶ τῶν παθημάτων τοῦ πρωταγωνιστοῦ.

ἅτινα συνείχοντο μὲν πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' ὅμως ἦσαν αὐτοτελῆ. Αἱ τρεῖς αὗται, καθ' ἑαυτάς μὲν κεχωρισμέναι πρὸς ἀλλήλας δὲ συνεχόμεναι, τραγωδίαί ἀπετέλουν ἑμοῦ μίαν *τριλογία*ν, ἐξ ὧν μία διεσώθη ἡμῖν ἐν τοῖς τρισὶ δράμασι τοῦ Αἰσχύλου, Ἀγχιμέμονι, Χοηφόροις καὶ Εὐμενίσαι. Τὸ τέταρτον δράμα, δι' οὗ τὸ ὅλον ἐγένετο *τετραλογία*, ἦτο σατυρικὸν δράμα (1), τ. ε. δράμα φαιδρου περιεχομένου, ἐν ᾧ τὸν χορὸν συνεκρότουν οἱ Σάτυροι, οἱ ὅπαδοι τοῦ Διονύσου, οὕτω δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν παρείχετο εἰς τὸν θεατὴν ποθητή τις ἀνακούφισις ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν τραγωδιῶν ἐναγωνίου ἐντάσεως τῆς ψυχῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διετηρεῖτο ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀρχῆς τῶν θεατρικῶν παραστάσεων. Μετὰ τοιούτων τετραλογιῶν προσήρχοντο εἰς τὸ δημόσιον οἱ διαγωνιζόμενοι ποιηταί, ἕως τέλος ὁ Σοφοκλῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Εὐριπίδης, εἰσήγαγον ἀπλᾶς τραγωδίας εἰς τὴν σκηνήν, καὶ οὕτω, ἐπειδὴ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη δὲν περιωρίζετο πλέον εἰς τὸν κύκλον τῶν τοῦ Διονύσου μύθων, διελύθη ἡ ἐσωτερικὴ μετὰ τῆς τοῦ θεοῦ λατρείας σχέσις.

Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα ν' ἀπαριθμήσωμεν καὶ κρίνωμεν ἕκαστον τῶν ἔργων τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου. Ὡσαύτως ἐν παρόδῳ μόνον δυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν τὸ δεύτερον κύριον εἶδος τοῦ δράματος, τὴν κωμωδίαν, ἥτις, προελθοῦσα ἐκ τῶν φαλλικῶν ἄσμάτων τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἀδομένων, κατὰ τὸ μέσον τῆς ὥς ἑκατονταετηρίδος ἀνεπτύχθη εἰς αὐτοτελὲς εἶδος καλλιτεχνήματος καὶ διὰ τοῦ Ἀριστοφάνους ἔλαβε τὴν μεγίστην ἑαυτῆς τελειότητα, ἀλλ' ἐκ μέρους τῆς πολιτείας δὲν εὐνοήθη ποτὲ τοσοῦτον, ὅσον ἡ τραγωδία.

(1) Τοιοῦτον μέχρις ἡμῶν διεσώθη μόνον ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου.

Ἡ ἱστορία τοῦ θεάτρου, ἣν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος, πραγματεύεται μάλιστα περὶ αὐτοῦ τοῦ θεάτρου καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐν αὐτῷ ἐδιδάσκοντο δράματα. Εἰς ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ Αἰσχύλος.

Ὁ μῦθος συνδέει τὴν οἰκοδομὴν λιθίνου θεάτρου μετὰ τῆς καταπτώσεως τοῦ ξυλίνου οἰκοδομήματος (1), ἥτις, ὡς λέγουσιν, ἐγένετο κατὰ τὴν παράσασιν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου, Χοιρίλου καὶ Πρατίνου. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ τῆς τραγωδίας τελειοποίησις ἐπὶ Αἰσχύλου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης δόξης τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ παρεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ οἰκοδομήσωσιν ἀξιοπρεπεῖν λίθινον κτίριον διὰ ταύτας τὰς παραστάσεις ἀντὶ τῶν τέως κατεσκευασμένων εὐθραύστων θεάτρων.

Ἐνεκα τούτου ᾠκοδομήθη τὸ αὐτὸ θέατρον κατὰ τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπερ μετὰ πλεόν ἢ διςχίλια ἔτη ἀνεκάλυψε πρὸ ὀλίγου χρόνου ὁ ἐν Βερολίνῳ καθηγητὴς Strack. Πόσον ζῆλον ἔδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, καὶ πῶς ὅλοι αἱ τέχναι συνετέλεσαν πρὸς καλλωπισμὸν του, τοῦτο συμπεραίνεται ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι μόλις κατὰ τὴν ἐπομένην ἑκατονταετηρίδα, ἐπὶ Λυκούργου (2), ἀπεπερατώθη· πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τῆς αὐτῆς εἰδήσεως δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν, ὅτι, ἐφ' ὅσον ἤκμαζε

(1) Παρὰ Σουῖδ. ἐν λέξει Αἰσχύλος καὶ Πρατίνος ὑπάρχει ἡ σημείωσις, ὅτι κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Διονύσου διαρκούσης τῆς παραστάσεως τραγωδιῶν τοῦ Πρατίνου Χοιρίλου καὶ Αἰσχύλου ἐν τῇ 70 Ὀλυμπ. κατέπεσε τὸ ἱκρίωμα ἢ σκιδώμα, καὶ ἔκτετε ᾠκοδομήθη λίθινον θέατρον.

(2) Λυκούργος, ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ, ὅστις πρὸ πάντων διὰ τῆς καλῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν μεγάλως ὠφέλησε τὴν πολιτείαν.

τὸ θεάτρον καὶ ὁ λαὸς, ἀκατάπχυστος ἐργασία ἐγένετο πρὸς καθωραϊσμὸν αὐτοῦ.

Τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου τούτου, ὅπερ ἐχρησίμευσεν ὡς τύπος εἰς πάντα τὰ ἄλλα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν νῦν ἀκριβέστερον. Ἦδη ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐμνημονεύσαμεν πῶς κατ'ὀλίγον ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐχωρίσθησαν τρία τμήματα:

1. Ὁ τοῖς θεαταῖς ὠρισμένος τόπος, ἦτοι τὸ κυρίως θεάτρον(1) ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως σημασία.

2. Ἡ ὀρχήστρα, ἦτοι ὁ πρὸς ὀρχησιν τοῦ χοροῦ τόπος.

3. Ἡ σκηνή, ἦτοι τὸ μέρος, ἔνθα ἔσταντο οἱ ὑποκριταί.

Καὶ πρῶτον λέγομεν περὶ ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅπερ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ δράματος ἐγένετο καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἦτοι περὶ τῆς σκηνῆς, ἣτις ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὑποκριτάς, καὶ εἰς σπανίας μόνον περιστάσεις, ἐχρησίμευε καὶ εἰς τοὺς χορευτάς, ὅτε ὁ χορὸς, καθὼς λ. χ. ἐν ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Αἰσχύλου, ἐπλήρου ἔργον ὑποκριτοῦ. Ἀλλ' ἂν καὶ ἀνέβαινον ἐνίοτε καὶ οἱ χορευταὶ ἐπὶ τὴν σκηνήν, ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ὑποκριτὴς οὐδέποτε ἤρχετο εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἣτις ἦτο ὠρισμένη διὰ μόνον τὸν χορόν.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς σκηνῆς περιοριζόμεθα μόνον εἰς ὀλίγας πληροφορίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καθότι ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν θεάτρων ὀλίγα μόνον μέχρι τοῦδε λείψανα (2) αὐτῆς εὐρέθησαν.

Τὴν σκηνήν, (καλύβην) ἐξ ἧς ἐξήρχετο ὁ ὑποκριτὴς, καὶ ἣτις ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ θεάτρου, ἀντικατέστησε στερεὸν λίθινον οἰκοδόμημα, ἔχον ἐν τοῖς

(1) Σ. Μ. Τοῦτο ἐλέγετο καὶ κ α τ λ ο ν, διότι ἦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν τῇ πέτρᾳ λελαξευμένον.

(2) Ἰδ. Α. Schönborn, «die scene der Hellenen.

Ἡ ἱστορία τοῦ θεάτρου, ἣν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τῆς ἱστορίας τοῦ δράματος, πραγματεύεται μάλιστα περὶ αὐτοῦ τοῦ θεάτρου καὶ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐν αὐτῷ ἐδιδάσκοντο δράματα. Εἰς ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα συνετέλεσε τὰ μέγιστα ὁ Λίσχυλος.

Ὁ μῦθος συνδέει τὴν οἰκοδομὴν λιθίνου θεάτρου μετὰ τῆς καταπτώσεως τοῦ ξυλίνου οἰκοδομήματος (1), ἥτις, ὡς λέγουσιν, ἐγένετο κατὰ τὴν παράσασιν δραμάτων τοῦ Λίσχυλου, Χοιρίλου καὶ Πρατίνου. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡ τῆς τραγωδίας τελειοποίησις ἐπὶ Λίσχυλου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγίστης δόξης τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ παρεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους νὰ οἰκοδομήσωσιν ἀξιοπρεπεῖν λίθινον κτίριον διὰ ταύτας τὰς παραστάσεις ἀντὶ τῶν τέως κατεσκευασμένων εὐθραύστων θεάτρων.

Ἔνεκα τούτου ὠκοδομήθη τὸ αὐτὸ θέατρον κατὰ τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπερ μετὰ πλεονῆ δισχίλια ἔτη ἀνεκάλυψε πρὸ ὀλίγου χρόνου ὁ ἐν Βερολίῳ καθηγητὴς Strack. Πόσον ζῆλον ἔδειξαν οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, καὶ πῶς ὅλαι αἱ τέχναι συνετέλεσαν πρὸς καλλωπισμὸν του, τοῦτο συμπεραίνεται ἐκ τῆς εἰδήσεως ὅτι μόλις κατὰ τὴν ἐπομένην ἐκατονταετηρίδα, ἐπὶ Λυκούργου (2), ἀπεπερατώθη πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τῆς αὐτῆς εἰδήσεως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι, ἐφ' ὅσον ἤμιμαζε

(1) Παρὰ Σουῖδ. ἐν λέξεσι Λίσχυλος καὶ Πρατίνος ὑπάρχει ἡ σημείωσις, ὅτι κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Διονύσου διηρχούσης τῆς παραστάσεως τραγωιδῶν τοῦ Πρατίνου Χοιρίλου καὶ Λίσχυλου ἐν τῇ 70 Ὀλυμπ. κατέπεσε τὸ ἱκρίωμα ἢ σκιδῶμα, καὶ ἔκτοτε ὠκοδομήθη λίθινον θέατρον.

(2) Λυκούργος, ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ, ὅστις πρὸ πάντων διὰ τῆς καλῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν μεγάλως ὠφέλησε τὴν πολιτείαν.

τὸ θεάτρον καὶ ὁ λαὸς, ἀκατάπυστος ἐργασία ἐγένετο πρὸς καθωραϊσμὸν αὐτοῦ.

Τὴν κατασκευὴν τοῦ θεάτρου τούτου, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς τύπος εἰς πάντα τὰ ἄλλα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν νῦν ἀκριβέστερον. Ἡδὴ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐμνημονεύσαμεν πῶς κατ'ὀλίγον ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐχωρίσθησαν τρία τμήματα:

1. Ὁ τοῖς θεαταῖς ὠρισμένος τόπος, ἥτοι τὸ κυρίως θεάτρον(1) ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ.

2. Ἡ ὀρχήστρα, ἥτοι ὁ πρὸς ὀρχησιν τοῦ χοροῦ τόπος.

3. Ἡ σκηνή, ἥτοι τὸ μέρος, ἐνθα ἴσταντο οἱ ὑποκριταί.

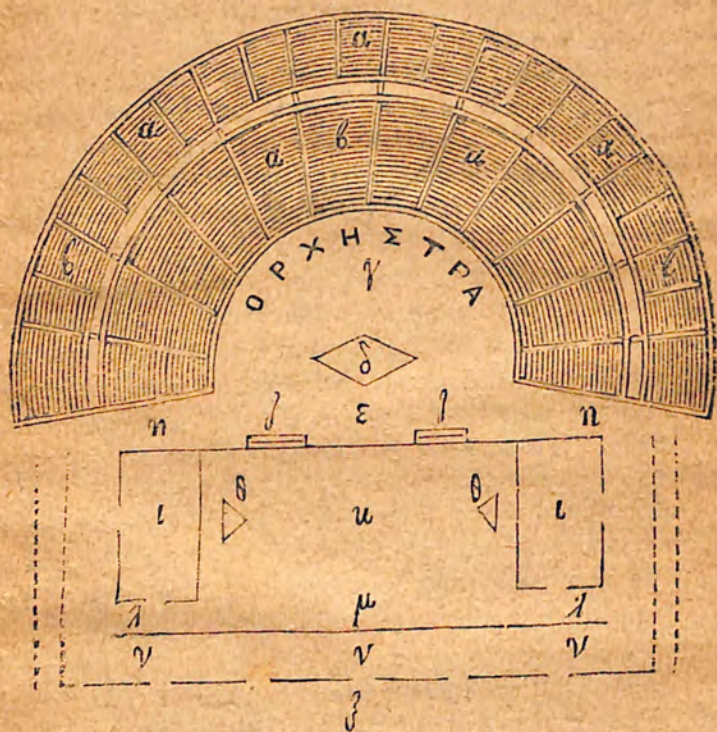
Καὶ πρῶτον λέγομεν περὶ ἐκείνου τοῦ μέρους, ὅπερ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ δράματος ἐγένετο καὶ τὸ σπουδαιότατον, ἥτοι περὶ τῆς σκηνῆς, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τοὺς ὑποκριτάς, καὶ εἰς σπανίας μόνον περιστάσεις ἐχρησίμευε καὶ εἰς τοὺς χορευτάς, ὅτε ὁ χορὸς, καθὼς λ. χ. ἐν ταῖς Εὐμενίσι τοῦ Αἰσχύλου, ἐπλήρου ἔργον ὑποκριτοῦ. Ἀλλ' ἂν καὶ ἀνέβαινον ἐνίοτε καὶ οἱ χορευταὶ ἐπὶ τὴν σκηνήν, ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ ὑποκριτὴς οὐδέποτε ἤρχετο εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἥτις ἦτο ὠρισμένη διὰ μόνον τὸν χορόν.

Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς σκηνῆς περιοριζόμεθα μόνον εἰς ὀλίγας πληροφορίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καθότι ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν θεάτρων ὀλίγα μόνον μέχρι τοῦδε λείψανα (2) αὐτῆς εὗρέθησαν.

Τὴν σκηνήν, (καλύβην) ἐξ ἧς ἐξήρχετο ὁ ὑποκριτὴς, καὶ ἥτις ἔδωκε τὸ ὄνομά της εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ θεάτρου, ἀντικατέστησε στερεὸν λίθινον οἰκοδόμημα, ἔχον ἐν τοῖς

(1) Σ. Μ. Τοῦτο ἐλέγετο καὶ κ α τ λ ο ν, διότι ἦτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν τῇ πέτρᾳ λελαξευμένον.

(2) Id. A. Schönborn, «die scene der Hellenen.

α α κ.τ.λ. Τὸ κυρίως θέατρον. — β β β. Κερκίς. — γ. Κονίστρα. — δ. Θυμέλη. — ε. Ὀρχήστρα διὰ τὸν δραματικὸν χορόν. — ζ ζ. Κλίμακες ἐκ τῆς ὀρχήστρας ἐπὶ τὸ προσκήνιον. — η η. Πάροδοι εἰς τὴν ὀρχήστραν. — θ θ. Περίακτοι. — ι ι. Παρασκήνια. — κ. Προσκήνιον ἢ λογεῖον. — λ λ. Πάροδοι ἐπὶ τὴν σκηνήν. — μ. Ὁ κύριος τῆς σκηνογραφίας τοῖχος. — ν ν ν. Χῶρος μεταξὺ τοῦ κυρίου τῆς σκηνογραφίας τοῖχου καὶ τοῦ στερεοῦ τῆς σκηνῆς οἰκοδομήματος. — ξ. Στερεὸν τῆς σκηνῆς οἰκοδόμημα.

πλείστοις τῶν θεάτρων ὃ πρὸς τὸ προσκήνιον ἐστραμμένας θύρας καὶ ἐπικεκαλυμμένον διὰ ζωγραφικοῦ καλλωπισμοῦ, ἦτοι σκηνογραφίας, ὅστις, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα, ὠνομάζετο *σκηνή*· ὥστε γίνεται λόγος περὶ τραγικῆς, κωμικῆς καὶ σατυρικῆς σκηνῆς, (1) καθ' ὅσον ὁ καλλωπισμὸς οὗτος ἀνήκει εἰς ἓν τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τοῦ δράματος. Βραδύτερον δὲ ἡ λέξις *σκηνή* οὐχὶ σπανίως ἐδήλου τὴν ἔμπροσθεν τοῦ καλλωπισμοῦ τούτου τῆς σκηνῆς θέσιν, ἐφ' ἧς ἔστατο ὁ ὑποκριτὴς καὶ ὑπεκρίνετο, καὶ ἦτις ἐκαλεῖτο ὀρθότερον *προσκήνιον* ἢ *λογεῖον*. (2)

Ἡ *σκηνογραφία* ἦτο, ὡς εἶκός, ἀρμόζουσα τῇ ὑποθέσει τοῦ δράματος καὶ ἀπεικόνιζεν, ἐπειδὴ ἡ πράξις συνήθως ἐγίνετο ἄλλως ἢ παρ' ἡμῖν, δηλαδὴ οὐχὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ καὶ δημοσίᾳ, ἐν μὲν τῇ τραγωδίᾳ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀνάκτορον, πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ ἔχον κατὰ λυμα τῶν ξένων, (ξε-*νώνα*) πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ οἶκημα τῶν δούλων, ἐν δὲ τῇ κωμωδίᾳ ἰδιωτικὴν κατοικίαν, καὶ ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι δάσος ἢ σπήλαιον.

Ὁ *σκηνογραφικὸς* οὗτος τοῖχος, τὸν ὅποιον πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ στερεοῦ οἰκοδομήματος

(1) Βιτρούβ. 5, 8. genera autem scenarum sunt tria: unum, quod dicitur tragicum, alterum comicum, tertium satyricum. Πλούτ. ἐν βίῳ Δημητρ. κεφ. 25. 28.

(2) Σ. Μ. Σκηνὴ κυρίως ἐλέγετο τὸ πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ ἀπέναντι τοῦ ἀμφιθεάτρου μέρος· διεκόπτετο δὲ κατὰ πλάτος εἰς δύο, καὶ τὸ μὲν κατὰ τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἐλέγετο *λογεῖον*, ἐνθα ἔστασαν διαλεγόμενοι οἱ ὑποκριταί, τὸ δὲ ὀπίσθεν τούτου *προσκήνιον*, καὶ ἦτο λιθόκτιστον διὰ νὰ φέρῃ τὴν βαρεῖαν σκηνογραφίαν καὶ τὰς διακοσμήσεις αὐτῆς.

τῆς σκηνῆς, εἶχε τρεῖς θύρας ἢ εἰσόδους, (1) ἐξ ὧν προήρχοντο ἐκεῖνοι οἱ ὑποκριταὶ ἐπὶ τὸ προσκηνίον, οἵτινες ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἀνακτόρων ἢ τῆς οἰκίας εἶχον τὴν διαμονὴν αὐτῶν. Ὅστις ἄλλοθεν ποθεν ἤρχετο, μετεχειρίζετο τὰς εἰς τὰς πλευράς τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς εἰσόδους· καὶ ὁ μὲν ἐκ τῶν ἐγγύς περιχώρων ἢ ἐκ τῆς πόλεως ἀφικνούμενος εἰσῆρχετο διὰ τῆς ἀριστερᾶς, ὁ δὲ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἢ μακρόθεν διὰ τῆς δεξιᾶς. Εἰς περιπτώσεις τινάς, καθ' ἃς ἦτο χρεῖα νὰ γείνωσιν ὁρατὰ τὰ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς οἰκίας συμβαίνοντα, ἠνοίγετο ὁ σκηνογραφικὸς τοίχος (*Scena ductilis*), καὶ ἐδεικνύετο ἐπὶ τινος μηχανῆς, ἐπὶ κυλίνδρων τεθειμένης καὶ δυναμένης νὰ ἐκκυλίηται (*ἐκκύλημα*), ὡς ἐπὶ μικρᾶς ἀνυψουμένης σκηνῆς, τὸ ἐσωτερικὸν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἥτις ὅμως δὲν ἐκυλίετο καὶ ἐξῶ εἰς αὐτὴν τὴν σκηνήν. Οὕτω δὲ ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου γίνεται ὁρατὸς ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἐν Χοηφόροις ὁ τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου. Πλὴν τοῦ πρὸς τοὺς θεατὰς ἐστραμμένου τοίχου τῆς σκηνῆς μετὰ τῆς κινητῆς σκηνογραφίας του, ἥτις σπανιώτατα μόνον μετεβάλλετο διαρκούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος, ὑπῆρχον προσέτι παρ' ἑκατέρην τῶν δύο πλευρῶν τοῦ προσκηνίου, μεταξὺ τῆς ὀρχήστρας καὶ τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς, στρεφόμεναι μηχαναὶ, περιάκτοι ὀνομαζόμεναι (*scena versilis*) καὶ σχῆμα τριγωνικοῦ πρίσματος ἔχουσαι· διὰ τῆς ἐπιστροφῆς δὲ τῶν περιάκτων τούτων ἤλασσαν καὶ τόπον χώρας καὶ τὴν χώραν αὐτὴν, (ἡ μὲν δε-

(1) Σ. Μ. Ἡ μέση τούτων, ἔχουσα πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐλέγετο β α σ ί λ ε ι ο ς· καὶ διὰ μὲν ταύτης εἰσῆρχετο εἰς τὴν σκηνὴν ὁ πρωταγωνιστὴς, διὰ δὲ τῶν ἄλλων δύο ὁ δευτεραγωνιστὴς καὶ τριταγωνιστὴς.

ξιά ἐδείκνυε τὰ πρὸς τοὺς ἀγροὺς μέρη, ἡ δὲ ἀριστερὰ τὰ ἐκ τῆς πόλεως) καὶ ἐπὶ τῶν ἐδρῶν τῶν κατέβαλλον ὑφάσματα ἢ πίνακας, ἔχοντας γραφὰς κατὰ τὴν χρεῖαν τοῦ δράματος (1).

Πιθανὸν εἶναι ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐκάστη τῶν τριῶν πλευρῶν τῆς περιάκτου μηχανῆς ἦτο προσομοία πρὸς τὸν καλλωπισμὸν τοῦ σκηνογραφικοῦ τοίχου ἐν τῇ τραγωδίᾳ, τῇ κωμῳδίᾳ καὶ τῷ σατυρικῷ δράματι. Καὶ μόνον μετὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ θεάτρου ἐγένετο χρῆσις αὐτῶν ἐν ἐκάστῳ δράματι ἰδιαίτερος πρὸς τοιαύτας διὰ περιστροφῆς μεταβολὰς.

Οἱ παραπλεύρως τῆς σκηνῆς χώροι, ἐνθα ὑπῆρχον αἱ περιάκτοι αὐταὶ μηχαναὶ, ὠνομάζοντο *παρασκήνια*.

Μεταξὺ τῶν περιάκτων τούτων καὶ τοῦ ὀπισθεν τοίχου τῆς σκηνῆς ἦσαν κατὰ τὰς πλευρὰς πάροδοι (2) δι' ἐκείνους τοὺς ὑποκριτὰς, οἵτινες δὲν εἰσῆρχοντο εἰς τὸ προσκήνιον ἐκ τῶν θυρῶν τῆς κυρίως σκηνογραφίας. Κατὰ τίνα χρόνον ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὠκοδομήθησαν αἱ σκευαὶ πτέρυγες τῶν δύο πλευρῶν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς σκηνῆς, αἱ διήκουσαι πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ *παρασκήνια* ὡσαύτως ὠνομάζομεναι καὶ πιθανῶς πρὸς διαφύλαξιν τῶν σκευῶν τοῦ θεάτρου (3), τῶν ἐνδυμάτων καὶ πρὸς διαμονὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ χορευτῶν χρησιμεύουσαι, δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς.

(1) Σημ. Μ. Πολυδ. Ὀνομ. Δ. 130.

(2) Ἀκριβέστερον «αἱ ἄνω πάροδοι», πρὸς διάκρισιν τῶν βαθύτερα κειμένων παραπλεύρων εἰσόδων, αἵτινες ἔφερον εἰς τὴν ὀρχήστραν, καὶ αἵτινες ὡσαύτως π ᾱ ρ ο δ ο ι ὠνομάζοντο.

(3) Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ Δημοσθ. ἐν τῷ κατὰ Μειδίου λεγομένων κεφ. 7. καὶ ἰδίως ἐκ τῶν λέξεων, «τὰ προσκήνια φράττων, προσηλῶν», καὶ Ἀρποκρατ. «παρασκήνια ὁ περὶ τὴν σκηνὴν ἀποθεδεγμένος τόπος ταῖς εἰς τὸν ἀγῶνα παρασκευαῖς.»

Τούναντίον ἀκριβέστερον γνωρίζομεν τὰ περὶ τῆς σκηνογραφίας, καθότι παραδίδεται ἡμῖν, ὅτι ὁ Ἀγαθάρχος ἐζωγράφησεν ἐπὶ Αἰσχύλου τὴν σκηνήν. Ἐπειδὴ ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Βιτρουβίου, τῷ εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἀναφερομένῳ, προστίθεται ὅτι ὁ αὐτὸς Ἀγαθάρχος συνέταξε καὶ σύγγραμμά τι περὶ σκηνογραφίας ἢ σκιαγραφίας, καθίσταται ἅμα ἐκ τούτου πιθανόν, ὅτι ἤδη πρὸ τοῦ Ἀγαθάρχου ἐγένοντο ἀρχαὶ ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ, καθότι, ὡς γνωστὸν, ἡ πρᾶξις προηγείται πάντοτε ὀλίγον τῆς θεωρίας.

Ἐκ τῶν μηχανῶν ἐμνημονεύσαμεν ἤδη τὸ ἐκκύκλημα, ἐφ' οὗ ἐδεικνύετο τὸ ἐσωτερικὸν, ἀνοιγομένου τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς. Πλὴν ὅμως τούτου ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι διάφοροι μηχαναὶ, π.χ. ἡ λεγομένη κράδη ἢ ἐώρημα, ἡ καὶ ἀπλῶς μηχανὴ ὀνομαζομένη, διότι δι' αὐτῆς μάλιστα ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ ἄερι θεοί(1) καὶ ἥρωες αἰωρούμενοι, οἷον αἱ Ὀκεανίδες ἐν τῷ Προμηθεῖ τοῦ Αἰσχύλου, ἡ Ἀθηνᾶ ἐν ταῖς Εὐμενίσαι, καὶ καθόλου εἰπεῖν, πᾶς ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός». Ὁμοίως κατασκευῆς πρέπει νὰ ᾔτο καὶ ὁ γέραντος.(2) Ἰδιαιτέρα τις σκηνὴ ἐν τῷ ὕψει τοῦ ὀπισθεν τοίχου τῆς σκηνῆς, θεολογεῖον λεγομένη, ἐχρησίμευε τοῖς θεοῖς ὡς διαμονή, ἐὰν οὗτοι δὲν ἐκομίζοντο διὰ τῆς μηχανῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἄλλοθεν ποθεν εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ἔπρεπε ν' ἀναστρέφονται μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ

(1) Σ. Μ. Διὰ ταύτης ἐνεφανίζον θεοὺς εἰς λύσιν πράξεων, αἵτινες πολλὴν δυσχέρειαν καὶ ἀπορίαν παρείχον εἰς τοὺς ποιητάς, ὡς δηλὸν ἐκ τῆς εἰς παροιμίαν μεταπεσοῦσθαι φράσεως "ἐκ μηχανῆς λύσεις." Σουίδ. ἐν λ. ἐώρημα.

(2) Σ. Μ. Αὕτη ὁμοίαζε πρὸς τὸ συνώνυμον πτηνόν· διὰ ταύτης δὲ ἐνιφανίζον θεὸν τινὰ ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅστις περιέβαλλεν ἐπιτηδεῖως σῶμα καὶ μετ' αὐτοῦ διέπτατο. Πολυδ. Δ. 130.

Οὐρανοῦ, καὶ διὰ τοῦτο διαρκῶς νὰ μένωσιν ἐν τῷ ὕψει. Ἐν ταῖς μέχρις ἡμῶν διασωθείσαις τραγωδίαις οὐδὲν παράδειγμα εὐρίσκεται ὅτι ἐγένετο χρῆσις αὐτῆς· ἐν τούτοις ἱστορεῖται, ὅτι ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ τραγωδίᾳ, τῇ ἐπιγραφομένῃ «*ψυχοστασία*» ἐνεφανίσθη ὁ Ζεὺς ἐπὶ ταύτης τῆς σκηνῆς (1).

Καὶ προπαρσκευαὶ δὲ πρὸς μίμησιν βροντῆς καὶ ἀστραπῆς, ὑπῆρχον. Τὸ πρῶτον ἐγένετο κυλιομένων ψήφων θαλασσίων ἐντὸς μεγάλων χαλκίνων ἀγγείων, ὑπὸ τὴν σκηνὴν εὐρισκομένων. (2) Πρὸς δὲ τούτοις ὑπῆρχον ἀνοίγματα ἐν τῷ ξυλίνῳ ἐδάφει τοῦ προσκηνίου. Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὐρίσκοντο ὡσκότως καὶ κλίμακες, φέρουσαι εἰς τὰ κατώτερα μέρη, δι' ὧν αἱ καταχθόνιοι σκιαί, αἱ Ἑριννύες καὶ ἄλλοι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον.

Τὸ προσκηνίον ἢ λογεῖον, ὃ ἔμπροσθεν τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς χῶρος, τ. ἔ. τὸ βῆμα τῶν ὑποκριτῶν, ἔκειτο 10—12 πόδας ὑψηλότερον τῆς ὀρχήστρας· ὃ ὑπὸ τὸ λογεῖον ἐγγύτατα τοῖς θεαταῖς κείμενος καὶ εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τοὺς θεατὰς τετραμμένος τοίχος τοῦ προσκηνίου, ὃ χωρίζων τοῦτο ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας, ἦτο διακεκοσμημένος διὰ κιόνων καὶ ἀγαλμάτων, καὶ ὠνομάζετο, ὡς καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκηνὴν περιοριζόμενος χῶρος, Ὑποσκήριον. (3) Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εὐρέθη ἐν Ἀθήναις ἀνδριὰς τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Μενάνδρου, ὅστις ἐνταῦθα εἶχεν, ὡς φαίνεται, τὴν θέσιν του.

(1) Σ. Μ. Ἐπὶ τοῦ θεολογικοῦ τούτου, ὅτι ἐδιδάσκετο ἡ τραγωδία αὐτὴ τοῦ Αἰσχύλου, ἔστι ὁ Ζεὺς, καὶ λαβὼν πλάστιγγα ἐξυροστάτησε τὰς ψυχὰς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Μένονος· παρ' αὐτῷ δὲ ἡ Θέτις καὶ ἡ Ἥρᾳ κλίναται γόνυ παρεκάλουν ὑπὲρ τῶν μαχομένων υἱῶν των. Πολυδ. Δ. 130.

(2) Σ. Μ. Πολυδ. Δ. 130 καὶ Σουῖδ. ἐν λ. βροντή.

(3) Σ. Μ. Πολυδ. Δ. 124.

Οὐρανοῦ, καὶ διὰ τοῦτο διαρκῶς νὰ μένωσιν ἐν τῷ ὕψει. Ἐν ταῖς μέχρῃς ἡμῶν διασωθείσαις τραγωδίαις οὐδὲν παράδειγμα εὐρίσκεται ὅτι ἐγένετο χρῆσις αὐτῆς· ἐν τούτοις ἱστορεῖται, ὅτι ἐν τῇ ἀπολεσθείσῃ τραγωδίᾳ, τῇ ἐπιγραφομένῃ «ψυχροστασία» ἐνεφανίσθη ὁ Ζεὺς ἐπὶ ταύτης τῆς σκηνῆς(1).

Καὶ προπαρχσκευαὶ δὲ πρὸς μίμησιν βροντῆς καὶ ἀστραπῆς, ὑπῆρχον. Τὸ πρῶτον ἐγένετο κυλιομένων ψήφων θαλασσίων ἐντὸς μεγάλων χαλκίνων ἀγγείων, ὑπὸ τὴν σκηνὴν εὐρισκομένων.(2) Πρὸς δὲ τούτοις ὑπῆρχον ἀνοίγματα ἐν τῷ ξυλίνῳ ἐδάφει τοῦ προσκηνίου. Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει εὐρίσκοντο ὡσαύτως καὶ κλίμακες, φέρουσαι εἰς τὰ κατώτερα μέρη, δι' ὧν αἱ καταχθόνιοι σικαί, αἱ Ἑριννύες καὶ ἄλλοι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον.

Τὸ προσκηνίον ἢ λογεῖον, ὃ ἔμπροσθεν τοῦ τοίχου τῆς σκηνῆς γῶρος, τ. ἔ. τὸ βῆμα τῶν ὑποκριτῶν, ἔκειτο 10—12 πόδας ὑψηλότερον τῆς ὀρχήστρας· ὃ ὑπὸ τὸ λογεῖον ἐγγύτατα τοῖς θεαταῖς κείμενος καὶ εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ τοὺς θεατὰς τετραμμένος τοῖχος τοῦ προσκηνίου, ὃ χωρίζων τοῦτο ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας, ἦτο διακεκοσμημένος διὰ κιόνων καὶ ἀγαλμάτων, καὶ ὠνομάζετο, ὡς καὶ ὁ δι' αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκηνὴν περιοριζόμενος γῶρος, Ὑποσκήριον.(3) Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εὐρέθη ἐν Ἀθήναις ἀνδριάς τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Μενάνδρου, ὅστις ἐνταῦθα εἶχεν, ὡς φαίνεται, τὴν θέσιν του.

(1) Σ. Μ. Ἐπὶ τοῦ θεολογικοῦ τούτου, ὅτε ἐδιδάσκετο ἡ τραγωδία αὐτῇ τοῦ Αἰσχύλου, ἔστη ὁ Ζεὺς, καὶ λαβὼν πλάστιγγα ἐξυροστάτησε τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Μένονος· παρ' αὐτῶν δὲ ἡ Θέτις καὶ ἡ Ἥφης κλίνασαι γόνυ παρεκάλουν ὑπὲρ τῶν μαχομένων υἱῶν των. Πολυδ. Δ. 130.

(2) Σ. Μ. Πολυδ. Δ. 130 καὶ Σουῖδ. ἐν λ. βροντῆς.

(3) Σ. Μ. Πολυδ. Δ. 124.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀρχήστρας ἵστατο ὁ διὰ τὴν θυσίαν τοῦ Διονύσου ὠρισμένος βωμὸς, ἡ *θυμέλη* (1). Ἀπὸ ταύτης μέχρι τοῦ προσκηνίου συνείθιζον ἐν ταῖς δραματικαῖς παραστάσεσιν νὰ ὑψώνωσι τὸ δι' ἄμμου κεκαλυμμένον ἑδάφος τῆς ὀρχήστρας, τὴν *Korίστραν*, διὰ στανιδώματος, ἔχοντος ὕψος ποδῶν τινῶν, καὶ τοῦτο νὰ συνάπτωσι μετὰ τῆς σκηνῆς διὰ κλίμακος. Ὁ βωμὸς οὗτος δὲν συμπεριλαμβάνετο εἰς τὰς δραματικὰς παραστάσεις, ὅπως ἐν γένει ἡ ὀρχήστρα οὐδαμῶς ἐκοσμεῖτο, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ καλλωπισμὸς τῆς σκηνῆς ἀνεφέρετο καὶ εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ βωμοῦ ἦτο ὁ τὸν χορὸν διὰ τοῦ αὐλοῦ συνοδεύων αὐλητής· ἐπίσης αὐτόθι ἢ ἐπὶ τοῦ διὰ τὰς δραματικὰς παραστάσεις τῷ χορῷ κατεσκευασμένου στανιδώματος διέτριβον καὶ οἱ ραβδοφόροι, οἵτινες ἦσαν ἐπιτετραμμένοι τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν καταστολὴν παρεκτροπῶν.

Τὸ διὰ τοὺς θεατὰς ὠρισμένον μέρος ἐν τῷ ἐλληνικῷ θεάτρῳ προσωκοδομεῖτο πρὸς λόφῳ, ἐν ᾧ τὰ ἐδῶλια ἦσαν οὕτω

(1) *Θυμέλη*. Ἡ σημασία τῆς λέξεως *θυμέλη* ἔπαθε πολλὰς μεταβολάς. Κατ' ἀρχὰς ἐσήμαινε τὸν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ βωμὸν τοῦ Διονύσου, ἐφ' οὗ προσεφέρετο θυσία τῷ Διονύσῳ καὶ περὶ ᾧ ἐκινεῖτο ὁ χορὸς. Κατ' ὀλίγον δὲ ἐξέλιπεν ὁ τῆς θυσίας βωμὸς ἐκ τῆς ὀρχήστρας ἢ τουλάχιστον δὲν ἐγένετο χρήσις αὐτοῦ ἐν τῇ τραγωδίᾳ ὑπὸ τοῦ χοροῦ, διότι ἡ πρὸς τὸν θεὸν σχέσις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐξηφανίσθη. Διτηρεῖτο ὅμως τὸ ὄνομα *θυμέλη* καὶ ἐσήμαινε πλέον τὸ ξύλινον πῆγμα ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ ἵστατο ὁ βωμὸς, καὶ ἐφ' οὗ ὡς καὶ πρότερον οἱ χορευταὶ ὠρχοῦντο. Τέλος ἡ λέξις ἐσημεινεν ἐν γένει πᾶν πῆγμα, ἰδίως τὰ χρησιμεύοντα πρὸς μουσικὰς ἢ δραματικὰς παραστάσεις, ὅθεν συνέδη, ὥστε ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ θεάτρῳ, οὗτινος ἡ ὀρχήστρα εἶχε πρᾶχχωρηθῇ τοῖς γερουσιασταῖς ὡς ἑδρα καὶ ἐντελῶς εἶχεν ἀποβάλλει τὸν τῶς προορισμὸν τῆς, αὐτὴ ἡ σκηνὴ ἐσημαίνετο διὰ τοῦ ὀνόματος *θυμέλη*.

λελαξευμένα ἐν τῇ πέτρᾳ, ὥστε ἀπετέλουν συνεχῆ ἡμικύκλια καὶ ὁμόκεντρα, ὑπερκείμενα ἀλλήλων. Ἀκτῖνες δὲ ἐκ τοῦ κέντρου εἰς τὸ ὕψος φερόμεναι ἀπετέλουν τὰ διαμερίσματα καὶ τὰς πρὸς τὰ ἐδῶλια εἰσόδους· τὰ διαμερίσματα ταῦτα ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῶν ὀνομάζοντο *κερκίδες*. Μία ἢ δύο πλατεῖαι δίοδοι (*διαζώματα ἢ κατατομαί*), αἵτινες συνήπτον πρὸς ἀλλήλας τὰς κερκίδας ταύτας, ἐχώριζον τὰς κατωτέρω σειρὰς τῶν ἐδωλίων ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω, καὶ διήρουν οὕτω τὸ θέατρον εἰς διάφορα, οὕτως εἰπεῖν, πατώματα. Τὰ ἐδῶλια, ἔχοντα ὕψος 1 ποδὸς καὶ 2 δακτύλων μέχρι 1 ποδ. καὶ 5 δακτ. καὶ πλάτος δύο ποδ. καὶ 5 δακτ. μέχρι 3 ποδ. καὶ 10 δακτ. ἦσαν προωρισμένα κατὰ μὲν τὸ ἔμπροσθεν ἡμῖς αὐτῶν διὰ κάθισμα, τὸ δὲ ὀπίσθεν, ὀλίγον βαθύτερον ὄν, διὰ τοὺς πόδας τῶν ἐν τῇ ὑψηλοτέρᾳ σειρᾷ καθημένων(1)· τὰς ἀνωτάτας σειρὰς τῶν ἐδωλίων περιέκλειεν ἡ τοίχος τις ἢ στοά.(2) Ἐν τῷ ἐλλ. θεάτρῳ ἀπετέλει ἐκάστη σειρὰ τῶν ἐδωλίων ἡ ἡμικύκλιον ἐπιμηκυνόμενον δι' ἐφαπτομένων, ἡ τμήμα κύκλου 185—260 μοιρῶν, ἐνῶ ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ θεάτρῳ περιελάμβανε πάντοτε χῶρον ἀκριβῶς ἐνὸς ἡμικυκλίου.

Τὰ ἐδῶλια ἐχώριζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ γραμμῶν. Εὐρέθεντα εἰσιτῆρια θεάτρου περιέχουσι τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ τῶν παριστανομένων δραμάτων καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς θέσεως.

(1) Σ. Μ. Ἐπὶ τὰ ἐδῶλια οἱ μὲν ἥττον εὐποροὶ ἐπέθετον σκάνδας ἢ ἄλλα σκεπάσματα, οἱ δὲ πλούσιοι προσκεφάλαια, ἅτινα ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ πορφύρων καλυμμάτων.

(2) Σ. Μ. Ἡ στοά οὕσα πολὺ ὑψηλοτέρα τῶν ἀπέναντι οἰκοδομῶν, ὅρῳ περιεστοιχείτο ἡ σκηνή, ἥτο ἐστεγασμένη καὶ φαίνεται ὅτι συντέλει εἰς αὐξήσιν τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως.

Ούτε ἡ σκηνή, οὔτε ἡ ὀρχήστρα, οὔτε τὸ καθ' αὐτὸ θέατρον ἐστεγάζεται ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἐλλ. θεάτρου.

Τὸ μέγιστον γνωστὸν θέατρον, τὸ ἐν Μεγαλοπόλει, ἡδύνατο νὰ περιλάβῃ περισσοτέρους τῶν 40,000 ἀνθρώπων· τὸ σύννηθες μέγεθος τῶν θεάτρων ἦτο περίπου ὠρισμένον διὰ τὸ $\frac{1}{4}$ ἢ τὸ $\frac{1}{2}$ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. Οὕτως ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ, ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὸ πλάτος τῶν ἐδωλίων μόνον εἰς 2 πόδας, ἐχώρει 10,000 ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἐν Συρακούσαις 14,000.(1)

Ποῦ εὐρίσκοντο τὰ ἤξεϊα ἢ βρονταῖα, δι' ὧν καθίστατο δυνατόν ν' ἀκούηται ἡ φωνὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν οὕτῳ εὐρεῖ χώρῳ, καὶ πῶς ἦσαν κατασκευασμένα, δὲν ἠδυνήθη ἀκόμη ν' ἀποδειχθῇ. Νεώτεροι ἔρευναι ἐν τῇ ἀκουστικῇ, οἷαι αἱ τοῦ Sondhaus, καθιστῶσι πιστευτὸν ὅτι ὑπῆρχον ἀκουστικαὶ φακοὶ, οἵτινες καθ' ὅμοιον τρόπον συνεκέντρουν τὰς ἡχητικὰς ἀκτῖνας εἰς ἓν σημεῖον, ὅπως ἡ καυστικὴ ὕαλος τὰς κυμάνσεις τοῦ φωτός.

Ὅπως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς παραστάσεως, τῷ Δίσχυλῳ ἀνήκει ἕνεκα τῆς ἀληθοῦς δημιουργικῆς δραστηριότητός του τὸ βραβεῖον· διότι ὅπως ἡ παρασκευὴ καὶ τελειοποίησις τῆς σκηνῆς καὶ ἡ χρῆσις τῶν μηχαν-

(1) Σ. Μ. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν ὅ,τι ἀλλαχοῦ ἴσως ἔπρεπε νὰ εἰπωμεν, ὅτι δηλ. εἰς τὸ θέατρον παρῆσαν καὶ μέτοικοι καὶ δοῦλοι καὶ ἐταῖροι, ἀλλὰ πάντες οὗτοι κατεῖχον βεβαίως εὐτελεστέρους τῶν πολιτῶν τόπους (Ἰδ. Recker Charicl. II. σελ. 269). Ἐὰν ὅμως συμπαρήσαν καὶ γυναῖκες, εἶναι ἀμφίβολον· διὸ ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ μὲν νομίζουσιν ὅτι παρῆσαν καὶ γυναῖκες, οἱ δὲ οὐχί· ἄλλοι δὲ πάλιν ἀποφαινόμεθα ὅτι παρῆσαν μὲν καὶ γυναῖκες, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τραγωδιῶν, οὐχί δὲ καὶ ἐν τῇ τῶν κωμωδιῶν.

νων καὶ τῆς σκηνογραφίας εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται, οὕτως ὁ αὐτὸς ἐφρόντισε καὶ περὶ τῆς προσηκούσης ἐνδυμασίας καὶ τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ὑποκριτῶν.

Ὅπως θεοί, θεαὶ καὶ ἥρωες, οἵτινες πρὸ πάντων παρίσταντο ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ὑπερεῖχον τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰ πνευματικὰ προτερήματα, οὕτως ἔπρεπε καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτῶν νὰ διαπρέπωσιν ἐν τῇ σκηνῇ, καὶ νὰ φαίνωνται χαριέστεροι, ἀξιοπρεπέστεροι καὶ μεγαλοπρεπέστεροι. Καὶ τῆς μὲν ἐξωτερικῆς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ χάριτος ἐφρόντισαν παρέχοντες στολὴν, ἥτις, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς τῶν ἱερέων, ἦτο μακρὸς χιτὼν (ποδήρης) μετὰ βραχυτέρου ἢ μακροτέρου σύρματος (οὐρᾶς), χρυσοκέντητος καὶ ποικιλόχρους, πλείονος ἢ ἐλάσσονος τιμώμενος, μετὰ ἡ ἄνευ ἱματίου, μετὰ ἡ ἄνευ χειρίδων· ὥστε ἡ ἐνδυμασία τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς, καὶ ἐπομένως, ἐπειδὴ παρὰ τοῖς Ἑλλησι δὲν ὑπῆρχον ὑποκρίτριαι, ἀπητεῖτο ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν ὀλίγος κόπος καὶ χρόνος, ἵνα μεταβληθῇ τις ἐξ ἀνδρὸς εἰς γυναῖκα, καὶ τὰνάπαλιν.

Ἵνα δὲ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀνάστημα ἀποβαίνει μείζον τοῦ ἀνθρωπίνου, κῦξάνετο τὸ ἀνάστημα τοῦ ὑποκριτοῦ διὰ τεχνιτῶν μέσων πανταχόθεν μέχρι τοῦ κολοσσικοῦ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν μετεχειρίζοντο ὑπόδημα, ἔχον πέλμα λίαν παχὺ(1), κύθορος λεγόμενον· τὸ πάχος τοῦ-

(1) Κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις ἐσήμαινεν εἶδος ὑποδημάτων κυνηγετικῶν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ὑποδημάτων, ἅτινα ἠδύνατο νὰ ἀρμόζωσιν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας· διὸ καὶ ἄνθρωπος ἄνευ χαρακτῆρος, ὃν δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ κατὰ βούλησιν, ἐκαλεῖτο παροιμιωδῶς κ ὁ θ ο ρ ο ς. Μετὰ ταῦτα μετέφερον τὴν λέξιν εἰς τὰ ὑποδήματα τῶν τραγικῶν ὑποκριτῶν, ἂν καὶ κατ' ἀρχὰς ἡ λέξις δὲν ἐδήλου ὑψηλὰ ὑποδήματα.

του ἦτο ἀνάλογον τοῦ προσώπου, ὅπερ ὁ ὑποκριτὴς ἐμελλε νὰ παραστήσῃ. Ὅσῳ δὲ ἐπιφανέστερος ἦτο ὁ θεὸς, τοσούτῳ ὑψηλότερον καὶ τὸ ὑπόδημα. Τὰ ὑψίστα εἶχον ὕψος ἑνὸς ποδός. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξωγκοῦτο ὑπερμέτρως καὶ ἡ κεφαλὴ δι' ἐπιθέματος ὁμοίου πρὸς φενάκην (1) καὶ ἀναλόγου τοῦ παριςανομένου προσώπου· τὸ ἐπίθεμα τοῦτο ἐφηρμόζετο ἀμέσως μετὰ τοῦ προσωπείου, ὅπερ ἐκάλυπτεν ὅλον τὸ ἐμπροσθεν τῆς κεφαλῆς καὶ μέρος τι τοῦ ὀπίσθεν αὐτῆς, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου κατέλαβε τὴν θέσιν τοῦ ἐν τῷ ἁ. μέρει (σελ. 17) τῆς παρούσης πραγματείας μνημονευθέντος ἀπλουστέρου περικαλύμματος.

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῆς δυσαναλογίας, ἣτις ἐξ ἀνάγκης θὰ προέκυπτεν, ἐὰν μὴ καὶ ὁ κορμὸς τοῦ σώματος συνηυξάνετο, συνείθιζον νὰ μεγαλύνωσι καὶ τοῦτον, παραγεμίζοντες καὶ στῆθος καὶ κοιλίαν διὰ τοῦ λεγομένου προστεριδίου καὶ προγαστριδίου.

Τέλος ἐμμηκύνοντο καὶ αἱ χεῖρες διὰ χειριδῶν ὑπὲρ τὸ φυσικὸν μῆκος τῶν δακτύλων.

Ἐκ τούτου προέκυπτεν, ὥς εἰκὸς, ἀλλόκοτον φαινόμενον· Ἐὰν ὁμῶς ἀναλογισθῶμεν τὸ μέγεθος τοῦ χώρου, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες ὑποκριταὶ ἐνεφανίζοντο, ἐννοοῦμεν ὅτι ἦτο ἀνάγκη ν' αὐξάνῃ καὶ νὰ ὑψοῦται τὸ ἀνάστημα τοῦ ὑποκριτοῦ, διότι ἄλλως μόλις θὰ ἐφαίνετο εἰς τοὺς μακρὰν καθημένους.

Ἡ τέχνη τοῦ ὑποκριτοῦ εἶναι κυρίως φυσικὸν πλεονέκτημα, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν παρημέλησαν νὰ καλλιεργήσωσι καὶ τελειοποιήσωσι καὶ τοῦτο τὸ φυσικὸν προτέρημα. Πολὺ διαφόρως τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, ἣτις, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων,

(4) Ὁ γ κ ο ς τοῦτο ἐλέγετο· τὰ δὲ ἦττον ὑψηλὰ ἐπιθέματα ὠνομάζοντο περίκρυνα.

ταύτην τὴν τέχνην ἀφίνει αὐτομάτως νὰ μορφοῦται, οἱ Ἕλλη-
 ληνες ἐθεώρουν ἀναγκαίαν τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν τεχνικὴν
 καὶ ἐνδελεχῇ αὐτῆς ἀσκησιν.

Ὁ ὑποκριτὴς εἶναι ὁ διερμηνεὺς τοῦ δραματικοῦ ποιητοῦ
 καὶ οὐδὲν ἄλλο ὀφείλει νὰ παραστήσῃ ἢ τὴν ζῶν, τὴν ὁ-
 ποίαν ὁ ποιητὴς ἐνεφύσησεν εἰς τὰ πρόσωπα τῆς ποιήσεώς
 του. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται οὐ μόνον νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανό-
 τητα νὰ οἰκαιοποιηθῇ τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἑλλου
 προσώπου καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὸ, ὡς ἐὰν ἦτο ἰδικόν του,
 ἐν λόγῳ τε καὶ βλέμματι, καὶ φυσιογνωμίᾳ, καὶ φωνῇ, καὶ
 σχήματι καὶ κινήσει, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶναι ἀνάγκη τὸν
 νοῦν τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐκδηλώσῃ. Ἡ κατανόησις
 ὅμως αὕτη χρήζει οὐ μόνον πολλῶν γνώσεων ἀλλὰ καὶ παι-
 δεύσεως οὐ τῆς τυχοῦσης καὶ μελέτης τοσοῦτω μᾶλλον ἐν-
 δελεχοῦς καὶ βαθείας, ὅσω ὑψηλότερος εἶναι ὁ ποιητὴς. Καὶ
 τοσοῦτον κατενόουν οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ τὴν σπουδαιότητα
 τοῦ πράγματος τούτου, ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, καὶ μάλιστα ὁ
 Αἰσχύλος, ἀνελάμβανον τὴν παράστασιν τῶν κυριωτέρων
 προσώπων, διὰ δὲ τὰ ἄλλα ἐξέλεγον τοιοῦτους ὑποκριτὰς,
 οὓστινας ἐγνώριζον ἐπιτηδειοτάτους νὰ κατανοῶσι καὶ πα-
 ριστάνωσι τὰ ποιήματα αὐτῶν. Μετὰ τοιούτων δὲ ἡσκοῦντο
 εἰς ὅ,τι ἔμελλον νὰ παραστήσωσι, καὶ ἐπειδὴ ἕνεκα τοῦ πε-
 ριωρισμένου ἀριθμοῦ τῶν ὑποκριτῶν ἕνα μόνον ἢ τὸ πολὺ
 δύο πρὸς βοήθειάν των μετεχειρίζοντο, δύναται τις νὰ συμ-
 περάνῃ μετὰ πόσης τελειότητος ἕνεκα τούτου παρίσταντο
 τὰ ἔργα τῶν ποιητῶν. Πρῶτος ὁ Σοφοκλῆς ἕνεκα τῆς ἀσθε-
 νοῦς φωνῆς του ἀπέστη τῆς συνηθείας ταύτης τοῦ νὰ ἐμφα-
 νίζεται ὁ ἴδιος εἰς τὴν σκηνὴν, καὶ ἔκτοτε κατ' ἐξαίρεσιν
 μόνον ἐλάμβανον μέρος ἐν τῇ παραστάσει οἱ ποιηταί.

Ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον ἐφρόντιζον οἱ Ἕλληνες

περὶ τῆς ἱκανότητος τῶν ὑποκριτῶν· ὑπέβαλλον δηλ. αὐτοὺς εἰς δημοσίους ἐξετάσεις. Οὐδείς δὲ ἐγένετο δεκτὸς ὡς τρίτος ὑποκριτῆς (τριταγωνιστῆς) ἄνευ ἐξετάσεων· ὡσαύτως δὲ καὶ διὰ τὸν δευτεραγωνιστὴν καὶ τὸν πρωταγωνιστὴν ἀπῆρτετο ἀπόδειξις τῆς ἱκανότητός των. Ὁ ἐπιτυχὼν κατὰ τὰς ἐξετάσεις ἠδύνατο πλέον νὰ ὑποκρίνηται τὸ πρόσωπον τοῦ βαθμοῦ, οὗ ἤθελε κριθῆ ἄξιος· ἵνα δὲ καταστῇ δυνατὴ ἡ τελεία παράστασις ὅλου τινός, ἦτο σπουδαιότατον καθήκον, ὅπως ὁ δευτεραγωνιστῆς καὶ ὁ τριταγωνιστῆς, ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν φωνήν, ῥυθμίζωσιν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ πρωταγωνιστοῦ. Ὅσοι δὲ ποιηταὶ δὲν ἐξέλεγον αὐτοὶ τοὺς ὑποκριτάς, ἐλάμβανον τούτους διὰ τοῦ κλήρου(1).

Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐστεροῦντο ὑποβολέως καὶ ἔπρεπεν εἰς τὰς ἰδίας μόνον δυνάμεις νὰ ἀποβλέπωσι, διὰ τοῦτο ἦσαν ἠναγκασμένοι συγχρόνως νὰ ἀποστηθίζωσι τὸ μέρος, ὅπερ εἶχον νὰ ὑποκριθῶσι, καὶ ἐξ ὁλοκλήρου νὰ μεταβάλλωνται εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν παριστανόμενα πρόσωπα, γινόμενοι ἐν πᾶσι πιστότατοι καὶ ἀκριβέστατοι διερμηνεῖς τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν.

Πρὸς δὲ τούτοις τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν τελειότητα τῆς τεχνικῆς δεξιότητος καὶ τοῦτο, ὅτι οὐδέποτε ἴσως κωμικὸς ὑποκριτῆς ἐλάμβανε μέρος ἐν τῇ τραγωδίᾳ, οὔτε τραγικὸς ἐν τῇ κωμῳδίᾳ.

Μετὰ μεγάλῃς δὲ ἐπιμελείας ἤσκούντο εἰς τὰ ἐξωτερικὰ τῆς παραστάσεως βοηθήματα, τὴν φωνὴν δηλ. καὶ τὴν κίνησιν τοῦ σώματος. Ἡ φωνὴ εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς ψυχῆς. Πᾶσα ψυχικὴ διάθεσις ἔχει ἰδιαιτέραν τινὰ χροιάν. Ἀλλῶς

(1) Ἦσυχ. "Νέμησις ὑποκριτῶν· οἱ ποιηταὶ ἐλάμβανον τρεῖς ὑποκριτὰς κλήρῳ νεμηθέντας ὑποκρινομένους τὰ δράματα".

δηλοῦται τὸ μῖσος, ἡ ἀγάπη, ἡ ὀργή, ἡ λύπη· ἄλλην μὲν χροιάν ἔχει ἡ χαρὰ καὶ ἄλλην ἡ λύπη. Καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν δὲ καὶ τὸ γένος διαφέρει τὸ ὄργανον τῆς φωνῆς. Ὑποκριτῆς, ὅστις θέλει νὰ ᾔηται ἱκανός, ὥστε νὰ ὑποκριθῇ πᾶν πρόσωπον, ἂν καὶ ἴσως ἐκλέγῃ ἰδίως τοιαῦτα, ὅποια ἀρμόζουσι τὰ μάλιστα πρὸς τὰ φωνητήρια αὐτοῦ ὄργανα καὶ τὰ πνευματικά του προτερήματα, πρέπει νὰ ᾔηται ἀπόλυτος κύριος τῆς ἑαυτοῦ φωνῆς, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, ὅπως ἡ φωνὴ αὐτοῦ ᾔηται ὅχι μόνον μεγάλη καὶ ἰσχυρά, ἀλλὰ καὶ εὐκαμπτος καὶ μαλακή. Ἐάν ταῦτα ᾔηται ἀναγκαῖα διὰ πάντα ὑποκριτὴν, πολλῶ μᾶλλον ᾔσαν διὰ τοὺς Ἑλληνας, οἵτινες ἔπρεπεν οὐ μόνον ν' ἀπαγγέλλωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ᾄδωσι καὶ νὰ ἀκούωνται καλῶς ἐν οὕτῳ μεγάλῳ χώρῳ, καὶ νὰ παριστάνωσι πρόσωπα γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν· ὅθεν ἔπρεπε νὰ δύνανται νὰ προφέρωσι καὶ τὰς λεπτοτάτας παραλλαγὰς τῆς φωνῆς πρὸς δῆλωσιν τῶν τε ἀβροτάτων αἰσθημάτων καὶ τῶν σφοδροτάτων παθῶν. Ὅτι δὲ κατώρθουν ταῦτα, μαρτυροῦσιν αἱ τε ἐνθουσιώδεις ἐκφράσεις τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς εἰς ἄκρον ἐπαγωγῆς ὑποκρισεως τῶν ἀνδρείων καὶ γυναικείων προσώπων καὶ ἡ δόξα τῶν Νικοστράτου, Καλλιπίδου, Μυνίσκου, Πώλου καὶ Θεοδώρου (1), ὧν τὰ ὀνόματα ἐφημίζοντο ἔτι μετὰ ἑκατονταετηρίδας καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν αὐτοκρατόρων.

Συγχρόνως δὲ μανθάνομεν διὰ τίνων στερήσεων ἀπέκτησαν τὴν τοιαύτην δόξαν. Ὑπέβαλλον ἑαυτοὺς εἰς αὐστηροτάτην δίαιταν, καὶ ἔζων ἐν μεγίστῃ ἀπλότῃ καὶ λιτότῃ.

(1) Οἱ μνημονευθέντες ὑποκριταὶ ἀναφέρονται καὶ ὑπὸ Πλουτάρχου ἐν τῇ περὶ τῆς δόξης τῶν Ἀθηναίων ἐκδ. Παρισ. I. p. 426. ὡς οἱ μέγιστοι ὑποκριταί.

Οἱ πολὺ τρώγοντες καὶ πίνοντες ὑποκριταὶ ἐσκώπτοντο ὑπὸ τῆς κωμωδίας, καὶ ἐὰν δὲν εὐδοκίμουν, τὸ αἷτιον τούτων ἀπεδίδετο εἰς τὴν ἀκράτειαν αὐτῶν καὶ λιχνίαν. Ἐκάστην ὥραν τῆς ἡμέρας εἶχον ὀρισμένην πρὸς ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐργασίαν· εἰς ὀρισμένους ὥρας τῆς ἡμέρας περιεπάτουν. Ἀσκήσεις εἰς τὸ ἄδειν καὶ ἀπαγγέλλειν δὲν ἔκαμνον ποτε μετὰ τὸ φαγεῖν, ἀλλὰ τὴν πρωίαν ἐπὶ τῆς κλίνης ἦδον τὴν κλίμακα ἀπὸ τῶν βαρυτάτων τόνων μέχρι τῶν ὀξυτάτων, καὶ τὰν ἀπάλιν. Καὶ καθήμενοι δὲ ἐποίουν τοῦτο.

Ὅτι ἐφρόντιζον πολὺ περὶ τῆς καθαρότητος τῆς προφορᾶς, δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμέν τι, ἐὰν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δὲν ἡμάρτανον μεγάλως ὡς πρὸς τοῦτο οἱ ὑποκριταὶ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μεγίστοις τῶν θεάτρων. Οἱ Ἕλληνες εἶχον οὕτω λεπτὴν ἀκοήν, ὥστε, ὅτε ποτὲ ὁ ὑποκριτὴς *Ἡγήλοχος* (1), διακοπέσης τῆς ἀναπνοῆς του, δὲν προέφερεν ἀκουστῶς συλλαβὴν τινα, καὶ τὴν γαλήνην μετεμόρφωσεν εἰς γαλῆν, ὅλον τὸ θέατρον ἀνεκάγχασεν, καὶ ὁ ὑποκριτὴς ἀπὸ τοῦδε ἐγένετο ὁ σκοπὸς τῶν σκωμμάτων εἰς τοὺς κωμικοὺς ποιητάς, χλευάζοντας αὐτὸν ἐν τοῖς ἑαυτῶν δράμασιν. Ἄν ὁ ὑποκριτὴς προέφερε βραχεῖαν συλλαβὴν ὡς μακράν, καὶ μακράν ὡς βραχεῖαν, ἢ μάλιστα ἀπήγγελλε κολοβοὺς στίχους, ἐλλείποντας κατὰ μίαν ἢ δύο συλλαβάς, ἐκινδύνευε μὴ ἀμέσως συριχθῇ, ποδοκροτηθῇ καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ θεάτρου ἐκβληθῇ. Ἐὰν δὲ τὸ τοιοῦτον ἀμάρτημα συνέβαιnen, ἐνῶ παρίστανε θεὸν τινα, τότε ἐκινδύνευε καὶ

(1) Ἐν ταῖς λέξεσιν ἐκ τοῦ Ὀρέστου τοῦ Εὐριπίδ. (629) «ἐκ κυμάτων γὰρ αὖθις αὖ γαλῆν ὄρω ἀντὶ γαλῆν' ὄρω». Πιθκὸν τὸ διήγημα τοῦτο νὰ ἦναι ἀπλοῦν ἐπιπόνημα, ὅμως ἐν τούτῳ δεικνύεται πόσῃ σπουδαιότητι ἀπέδιδον οἱ παλαιοὶ εἰς τὴν καθαρὴν προφορὰν.

εἰς σωματικὴν τιμωρίαν νὰ υποβληθῇ. Διότι οὐ μόνον περὶ πάσης τραγωδίας καὶ τῆς παραστάσεως αὐτῶν ἐδίκάζον πέντε ἄνδρες ὑπὸ τῆς πολιτείας διοριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἔφοροι ἦσαν ἐν τῷ θεάτρῳ, ραβδοφόροι καλούμενοι, οἵτινες καὶ εἰς ἀμαρτήματα περὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἠθικὴν παραχρῆμα παρενέβαινον.

Πλὴν τῆς ἀσκήσεως τῆς φωνῆς ὤφειλεν ὁ ὑποκριτὴς νὰ ἀποκτήσῃ καὶ μεγάλην ἐπιτηδειότητα ὡς πρὸς τὰς κινήσεις καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματός του. Τοῦτο δὲ κατωρθοῦτο διὰ τῶν ἀσκήσεων τῆς παλαιστρας καὶ τῆς ὀρχηστικῆς. Ἄνευ τοιαύτης προπαρασκευῆς εἰς τὰ δύο ταῦτα, οὐδεὶς Ἕλλην ὑποκριτὴς ἐτόλμα νὰ παραστήσῃ δημοσίᾳ. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον εἶχον ἀνάγκην οἱ Ἕλληνες ὑποκριταὶ εἰκνησίας, ῥώμης καὶ εὐκαμψίας τοῦ σώματος, ὅσῳ μεγαλειτέρας δυσκολίας ἔπρεπε νὰ ὑπερνικήσωσιν ἕνεκα τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος ἱματισμοῦ. Πόσον ὀχληρὸν ἦτο διὰ τὸ βᾶδισμα τὸ ὑψηλόν, σχεδὸν τετράγωνον ὑπόδημα! Πόσον ἐμπόδιζε τὸ ὑψηλὸν ἐπίθεμα τὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς! Πόσον ὀχληρὸς φαίνεται νὰ ἦτο ὁ παραγεμισμὸς τοῦ σώματος καὶ ἡ τεχνικὴ ἐπιμήκυνσις τῶν βραχιόνων!

Πρὸς δὲ τούτοις οἱ Ἕλληνες ὑποκριταὶ ἔπρεπε πολὺν νὰ προσέχωσιν εἰς τὰ σχήματα, εἰς τὴν στάσιν, τὸ βᾶδισμα, τὴν θέσιν, καὶ τὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν χειρῶν, διότι ἡ χρῆσις τοῦ προσώπου τοὺς ἀφῆρει τὸν μορφασμὸν τοῦ προσώπου, ὅστις σήμερον πολὺ βοηθεῖ νοὺς ἡμετέρους ὑποκριτάς.

Οἱ λόγοι δὲ, δι' οὓς οἱ Ἕλληνες ἑστεροῦντο τούτου τοῦ σπουδαίου βοηθήματος, ἦσαν μάλιστα ἐξωτερικοί. Ὁ χῶρος δηλ. τοῦ θεάτρου ἦτο οὕτω μέγας, ὥστε ἡ φυσιογνωμία τοῦ προσώπου δὲν θὰ διεκρίνετο. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη διὰ τεχνικῶν μέσων νὰ ἐπιτευχθῇ τοῦτο. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ

προσωπεῖον ἔπρεπε διὰ τοῦ χωνοειδοῦς ἀνοίγματος τοῦ σόματος νὰ συντελῇ πρὸς αὐξήσιν τῆς φωνῆς. Ἀλλὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχει βαθύτερον τὸν λόγον ἐν τῇ φύσει τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Ὁ ἀρχαῖος δηλ. ποιητὴς ἔφερεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν σκηνὴν μὲ ἰσχυροὺς χαρακτῆρας πολὺ εὐδιακρίτους μορφὰς κατὰ σταθεροὺς μυθικοὺς τύπους, οἵτινες, πλαστικῶς ἐπεξεργασμένοι, δὲν εἶχον ἀνάγκην συμπληρώσεως ὑπὸ τοῦ ὑποκριτοῦ, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀλλαγὴ τῶν προσωπείων καθίστατο περιττὴ δι' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ὁ σημερινὸς ὅμως ποιητὴς, ὁ Σαίξπηρ πρὸ πάντων, ὑποδηλοῖ πολλάκις δι' ὀλίγων μόνον γραμμῶν τοὺς χαρακτῆρας τῆς εἰκόνας, ἀφίνει δὲ εἰς τὸν ὑποκριτὴν τὴν περαιτέρω συμπλήρωσιν τούτων καὶ τῆς εἰς ἐν ὅλον διαμορφώσεως, ὅπου οὗτος εὐρίσκει ἐν τῇ ποικιλίᾳ καὶ μεταβολῇ τῶν ἐκφράσεων τῆς φυσιογνωμίας μέγιστον βοήθημα εἰς τὴν τέχνην του.

Οὐχὶ ὀλιγώτερον ὑψηλὰ τῶν φυσικῶν προτερημάτων καὶ τῆς τεχνικῆς ἀσκήσεως ἵσταται ἡ ὀρθὴ ἐν τῇ παραστάσει τήρησις τοῦ μέτρου, τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῆς λεπτῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ. Ἐνταῦθα μάλιστα ἡ ἐλληνικὴ τέχνη ἐγένετο ὑψηλὸν παράδειγμα εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς. Ἐκάστη ὑπερβολὴ ἦτο εἰς αὐτὴν δυσάρεστος, καὶ ἐὰν δὲν ἡδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ὀρθοῦ, προετίμα νὰ ὑπολειφθῇ τοῦ ἐφικτοῦ παρὰ νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὀρίων. Ὡραία τις καὶ δικαίως ἐπαινουμένη εἰκὼν δεικνύει σαφῶς τὴν ἀρχὴν ταύτην. Λέγεται δηλ. ὅτι ὁ Τιμόκλῃς ζωγραφήσας τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας ἐξέφρασε τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς λύπης ἐν Κάλχαντι τῷ ἱερεῖ, ἐν Ὀδυσσεῖ τῷ φίλῳ καὶ ἐν Μενελάῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ πατρὸς· τοῦ δὲ πατρὸς Ἀγαμέμνονος τὸ πρόσωπον ἐκάλυψεν, ἐπειδὴ, ὡς ὀρθῶς ἔκρινε, τοσοῦτον βαθεῖα λύπη ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ δυναμένου νὰ παρασταθῇ. Τὸ αὐτὸ συνέ-

βαινε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑποκριτικὴν. Ὅτι καὶ αὕτῃ ἐπέδωκε τὸν σκοπὸν τῆς κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχάς, μαρτυρεῖ κρίσις τις ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Αἰσχύλου. Ὅπως οὗτος, καὶ αὐτὸς ὑποκριτὴς ὢν, ἐπεδείκνυσεν εἰς τοὺς ὑποκριτὰς τὸ ὀρθὸν μέτρον, οὕτω μετὰ σκληρότητος ἀποκαλεῖ ἐκείνους πιθήκους, οἵτινες, ἀδεξίως μιμούμενοι τὴν πραγματικότητα, ἀπομακρύνονται τοῦ καλοῦ διὰ τῆς ὑπερβολῆς. Καὶ τοῦτο τὸ ἀπόφθεγμα του εἶναι τοσοῦτω πολυτιμότερον, ὅσω εὐκελώτερον αὐτὸ τὸ ὑψηλὸν πάθος τῶν ποιημάτων του θὰ ἡδύνατο νὰ παρασύρῃ τοὺς ὑποκριτὰς εἰς τοιαύτην ἀποπλάνησιν.

Οὕτω παρεσκευασμένος καὶ κεκοσμημένος διὰ φυσικῶν προτερημάτων καὶ τελείας ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς μορφώσεως, καὶ ἔχων ἀσφαλῆ καὶ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ μέτρου καὶ τοῦ προσήκοντος, ἦτο ὁ Ἕλλην ὑποκριτὴς ὄντως ὅ,τι ὤφειλε νὰ ᾔηται, διερμηνεύς δηλ. τοῦ ποιητοῦ, οὗτινος τὸ ἔργον παρίστανε, μεσίτης μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ λαοῦ, ἀληθῶς καὶ πιστῶς προσάγων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν θεατῶν τὰ ἔργα τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀναβιβάζων αὐτοὺς εἰς τὸ ὕψος τοῦ πνεύματός του καὶ ἐξευγενίζων, συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τραγωδίας ψυχὴν καὶ καρδίαν διὰ τῆς καθάρσεως καὶ διαλλαγῆς· καὶ ἀληθῶς τοιαύτη τέχνη, οὕτω θεωρουμένη καὶ ἀσκουμένη, οὐδὲν εὐτελὲς καὶ ἀξιοκαταφρόνητον περιέχει, ἀλλὰ σπουδαία καὶ ἀξιοπρεπὴς οὔσα, ὥς πᾶσα ἄλλη τέχνη, εἶναι σεβασμοῦ καὶ τιμῆς ἄξια. Ταύτης δὲ τῆς εἰς αὐτὴν ὀφειλομένης τιμῆς ἐτύγχανε δεόντως καὶ ἐν Ἑλλάδι· οὐχ ἥκιστα δὲ συνετέλεσε πρὸς αὐξήσιν τοῦ πρὸς τὴν τέχνην ζήλου τῶν ἀρχαίων ὑποκριτῶν καὶ ἡ ἔντιμος θέσις αὐτῶν, ἣν κατεῖχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὅτι ὁ Πῶλος ἐπὶ τοῦ Δημοσθένους διὰ τὰς ἐπὶ δύο ἡμέρας παραστάσεις του ἔλαβεν ἐν τάλαντον (6600 περίπου σημερ-

δραχ.) δὲν εἶναι παράδοξον, καθόσον καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν πολλάκις συνέβη νὰ λάβῃ διάσημος ὑποκριτὴς καὶ περὶ σσότερα. Ὅτι ὅμως ὁ Νεοπτόλεμος καὶ ὁ Ἀριστόδημος, χωρὶς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ ἔργον τοῦ ὑποκριτοῦ, διεξήγαγον ὡς πρέσβεις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδό- νος τὰς διαπραγματεύσεις, καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας εἶχεν οἰκειοτάτην φιλίαν μετὰ τοῦ ὑποκριτοῦ Θεσσαλοῦ, καὶ ὅτι ὁ Ἀρχίας ἐπὶ τοῦ Ἀντιπάτρου ἦτο στρατηγός, τοιοῦ- τόν τι δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς θεά- τρων. Οἱ Ἕλληνες ὑποκριταὶ ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται καὶ ἀπηλλαγμένοι τῆς καταφρονήσεως, ἧς ἐτύγγχανον οἱ ἐν Ῥώ- μῃ ὑποκριταί· μετεῖχον τῆς δόξης τῶν ποιητῶν· ἡ μνήμη αὐτῶν διεσώθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις διὰ μνημείων καὶ ἐπιγραφῶν· ἐτιμῶντο ὡς πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ δὴ διέπρε- πον ὡς πρέσβεις καὶ στρατηγοί, ὑπὸ ἡγεμόνων καὶ λαῶν εὖ- νοούμενοι.

Ἐὰν συγκεφαλαιώσωμεν τὰ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ (ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ πολέμου μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου) ρηθέντα καὶ συλλογισθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐν τερπνῇ χώρᾳ, ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τὸν λαμπρὸν οὐρανὸν τῆς μεσημβρίας, ἐν τόποις δι' ὧν τῶν τεχνῶν κεκοσμημένοις, οὐχὶ καθ' ἡμέ- ραν, ἀλλὰ καθ' ὥρισμένας ἐορτάς, ἐθεῶντο τὰ ὑψηλὰ ἀριστου- γήματα τῆς δραματικῆς ποιήσεως παριστανόμενα κατὰ εὐγε- νέστατον καὶ τελειότατον τρόπον, δὲν θὰ μᾶς φανῇ παρά- δοξον ὅτι ἐκεῖ οἱ μάλιστα πεπαιδευμένοι ἐζήτουν οὐ μόνον ἀπόλαυσιν καὶ ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνύψωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ ὅτι τὸ θέατρον ἐγένετο παιδευτήριον τῶν ἐν ἡλικίᾳ, τοῦθ' ὅπερ ὁ Goethe καὶ Schiller μετὰ τοσούτου ζήλου ἐπέδεικ- κον, καὶ ὅτι τέλος τὸ θέατρον ἐχρησίμευσεν ὡς ἐν τῶν ἀξιο- λογωτέρων μέσων τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς πνευ-

ματικῆς ζωῆς, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ὑπερεῖχον πάντων τῶν ἔθνων.

ΤΡΙΤΟΝ ΜΕΡΟΣ.

Ἡ παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ θεάτρου.

Ἀφ' οὗτου ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης ἐποίησαν τὰ ἑαυτῶν ἀριστουργήματα, ἐξηπλώθη τὸ θέατρον εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Οὐδεμίᾳ σπουδαίᾳ πῶς πόλιν ὑπῆρχεν, ἥτις δὲν εἶχε τὸ θέατρόν της, ἐπὶ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἦτο τοιοῦτον πανταχοῦ, ὅπου εἶχεν εἰσαχθῆ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Μετὰ μακρὰν, σχεδὸν ἑκατονταετῇ ἐργασίαν ἀπεπερατώθη ἐπὶ Λυκούργου περὶ τὸ 330 π. Χ. τὸ ἐν Ἀθήναις θέατρον, ὅπερ ἐπὶ Δικαιάρχου ὠνομάσθη ἀξιόλογον, μέγα, θαυμαστόν, τὸ ὠραιότατον τοῦ κόσμου.

Καὶ τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἰδρυθὲν θέατρον περὶ τὰ μέσα τῆς 5 ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Πολυκλείτου ἐξεῖχε κατὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν συμμετρίαν.

Ἐπίσης λαμπρὸν ἦτο καὶ τὸ ἐν Αἰγίνῃ θέατρον. Τὸ μέγιστον ἐν Ἑλλάδι θέατρον ἦτο τὸ ἐν Μεγαλοπόλει τῆς Ἀρκαδίας, ἐπὶ Ἐπαμινώνδου κτισθὲν καὶ ἔχον διάμετρον 480 ποδῶν. Καὶ τὸ Ἀργος, ἡ Σικυὼν, ἡ Κόρινθος, αἱ Πάτραι τῆς Ἀχαΐας, ἡ Ἥλις εἶχον τὰ ἑαυτῶν θέατρα· ἐπίσης δὲ καὶ αἱ μικραὶ νῆσοι καὶ αἱ ἰωνικαὶ πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐν αἷς ἤκμαζον τὰ Ἀττικὰ Διονύσια. Ἐν Συρακούσαις ἐδίδαξεν ἤδη ὁ Αἰσχύλος τοὺς Πέρσας του, τὰς Αἰτνας ἢ Αἰτ-

ναίας, πιθανῶς δὲ καὶ ἄλλας τινὰς τραγωδίας, καὶ ἤδη πρὸ τῆς 90 Ὀλυμπιάδος εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἑκεί τὸ μετέπειτα ὑπὸ Δημοκόπου διὰ τῆς βασιλίσσης Φιλιστίδος ἐπαυξήθην καὶ κοσμηθῆν θέατρον.

Ἐν Μακεδονίᾳ ἐδείκνυνον οὐ μόνον ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἤδη καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀρχέλαος, ζῆλον καὶ ἀγάπην πρὸς τὰς δραματικὰς παραστάσεις, καθότι ἐν τῇ αὐτῇ τούτου ἐν τῇ Πέλλῃ ὁ Εὐριπίδης παρέστηκεν τὸ εἰς τὸν βασιλέα ποιηθῆν δρᾶμά του Ἀρχέλαον.

Καὶ Ἀλέξανδρος, ὁ τύραννος τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας, εἶχεν ἰδιαίτερον θέατρον. Ἐν Συρίᾳ μνημονεύονται δύο θέατρα, οἰκοδομηθέντα ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπὸ Σελεύκου Νικάτορος ἐν Ὀλυμπ. 119, 4.

Πασῶν ὅμως τῶν χωρῶν τούτων κατὰ τὴν πρὸς τὴν δραματικὴν τέχνην ἀγάπην ὑπερεῖχεν ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων, παραγαγοῦσα μάλιστα καὶ πλειάδα τραγικῶν ποιητῶν, ἧς τὸ φέγγος βεβαίως οὐδέποτε ἔλαμψε καθαρῶς, ἀλλ' ἅμα τῇ ἀνατολῇ ἐπεσκοτίσθη ὑπὸ τῶν εἰρημένων πρώτου μεγέθους ἀστέρων, διότι σχεδὸν μόνον τούτων τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς θεάτροις, ὡς βραδύτερον καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ῥωμαϊκαῖς πόλεσι (1).

Αἱ Ἀθῆναι μετὰ σοφωτάτης προνοίας ἐφρόντισαν, ὅπως διασωθῶσιν ἀκέραια καὶ ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῶν μορφῇ τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου.

Ἦδη ἐπὶ Λυκούργου, ῥήτορος πολλαχῶς ὑπηρετήσαντος

(1) Id. Orelli inscriptiones latinae T. I. N. 2602, ἐνθα διαρρήδην ἀναφέρεται παρὰ Ῥωμαίοις ἐλληνικὴ σκηνή (scena Graeca).

τὴν πατρίδα του, ὠρίσθη διὰ νόμου περὶ τὰ μέσα τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος ἵνα κατατεθῇ κείμενον τῶν τραγωδιῶν τῶν, ὅμοιον τοῖς πρωτοτύποις, ὡς κείμενον ἀνῆκον τῇ πολιτείᾳ⁽¹⁾ ἕκαστος δὲ ὑποκριτὴς ἠναγκάζετο ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς πόλεως νὰ παραβάλλῃ καὶ διορθώῃ τὸ ἰδικόν του πρὸς ταῦτα. Οὕτως ἐκωλύθη ἡ τότε ἤδη ἀνεμφανέστα κλίσις τῶν ὑποκριτῶν νὰ παρεμβάλλωσιν αὐτοσχεδιᾶζοντες προϊόντα τῆς διανοίας τῶν ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν ποιητῶν γεγραμμένοις· τοῦτο δὲ ἦτο τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαῖον, ὅσῳ ἡ τῶν ὑποκριτῶν τέχνη εἶχε καταστήσει ἰδιαίτερον ἐπάγγελμα, ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τὴν σκηνὴν καὶ ἀνελάμβανον τὸ ἔργον τῆς ἀσκήσεως τῶν ἄλλων, τῶν συνυποκριτῶν τῶν οὕτως εἰπεῖν.

Ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Αἰσχύλου, ἅτινα ἀκόμη ἐπανειλημμένως παριστάνοντο, μνημονεύονται πρὸ πάντων αἱ Εὐμενίδες· ὡς ὑποκριταὶ δὲ, οἵτινες ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Σοφοκλέους, καὶ ἰδίως ἐν τῇ Ἀντιγόῃ, μετὰ ἰδιαιτέρας ἀγάπης ἐνεφανίζοντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὁ Θεόδωρος καὶ ὁ Ἀριστόδημος. Ἐτι δὲ συχνότερον τῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους

(1) Τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ σημείωσις αὕτη εὐρίσκεται παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ τῶν δέκα ῥητόρων σελ. 841. F. «εἰσήνεγκε δὲ ὁ ῥήτωρ Λυκοῦργος καὶ νόμους τὸν περὶ τῶν κωμωδιῶν ἀγῶνα τοῖς Χύτροις ἐπιτελεῖν ἐφάμιλλον ἐν τῇ θεάτρῳ κτλ. τὸν δὲ ὡς χαλκᾶς εἰκόνας ἀναθεῖναι τῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου καὶ τὰς τραγωδίας αὐτῶν ἐν κοινῇ γραψαμένους φυλάττειν καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματέα ἀναγινώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις· οὐκ ἐξεῖναι γὰρ αὐτὰς παρυποκρίνεσθαι.» Περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ παραναγινώσκειν εἰς ἀναγινώσκειν καὶ τοῦ ὑποκρίνεσθαι εἰς παρυποκρίνεσθαι ἐγένετο λόγος ὑπὸ J. Sommerbrodt Rhein. Mus. 1863 p. 130 καὶ ἐξῆς.

δραμάτων παριστάνοντο τὰ τοῦ Εὐριπίδου, ἐν οἷς ἐπὶ Δημοσθένους ὁ Πῶλος ἐδείκνυε μεγάλην ὑποκριτικὴν ἱκανότητα.

Ἀλέξανδρος ὁ τύραννος τῶν Φερῶν συνεκινεῖτο ὑπὸ τῆς Ἑκάδης τοῦ Εὐριπίδου μέχρι δακρύων, καὶ οἱ Ἀδθηροῖται ἐπὶ τοῦ βασιλέως Λυσιμάχου περιέπεσον μετὰ τὴν παράστασιν τῆς Ἀνδρομέδας αὐτοῦ εἰς ἀληθῆ θεατρικὸν πυρετὸν, ὑπὸ τῶν παροξυσμῶν τοῦ ὁποῖου καταληφθέντες νέοι καὶ γέροντες οὐδὲν ἄλλο ἐποιοῦν ἢ ἀπήγγελλον ἱαμβεῖα ἐκ ταύτης τῆς τραγωδίας.

Οὕτω βλέπομεν ὅτι ἐπὶ ὀλοκλήρους ἔτι ἑκατονταετηρίδας τὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων τραγικῶν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις ἐξεπλήρου τὸν σκοπὸν τοῦ θεάτρου, μορφοῦν καὶ παιδεῦον, καὶ ὅτι πολὺν χρόνον μετὰ τὴν κατὰπτωσιν τῆς Ἑλλάδος μετέδωκε θριαμβευτικῶς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τὴν ὁποίαν ἡ Ῥώμη διὰ τῶν ὀπλῶν εἶχε κατακτήσει, πάλιν, ὡς πρότερον διὰ τῆς διχδόσεως τῆς ἀμπέλου, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῆς ποιητικῆς τοῦ Διονύσου λατρείας ἐξευγένισιν καὶ πολιτισμόν.

Ἄλλ' ἢ πρώτη δημιουργικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων συναπόλετο μετὰ τῆς καταπτώσεως τοῦ πολιτικοῦ μεγαλείου.

Αἱ τέχναι, αἵτινες ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἦσαν ἀρμονικῶς ἡνωμέναι, ποίησις, μουσικὴ ἐν τῇ στενωτέρᾳ τῆς λέξεως σημασίᾳ, καὶ ὀρχηστικὴ, ἀπесπάσθησαν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐνότητος ταύτης, ζητήσασαι ἑκάστη ἰδίαν καὶ αὐτοτελῆ ὑπαρξιν.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς, καὶ ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἔγραφον, καθὼς καὶ σήμερον, δράματα, ἅτινα δὲν ἦσαν προωρισμένα πρὸς παράστασιν.

Ἡ ὀργανικὴ μουσικὴ, καὶ μάλιστα ἡ δι' αὐλοῦ, ἥτις ἐν τοῖς παλαιοτάτοις χρόνοις ἐχρησίμευε μόνον, ὅπως συνο-

δεύη τὴν ὥδην, ἀνεπύχθη κεχωρισμένη τῆς ὥδης καὶ τῆς ὀρχήσεως.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ὥδῃ καὶ ἡ ὀρχησις, ἅτινα ἄλλοτε ἦσαν ἀναποσπάστως ἡνωμένα, διεσπάρσθησαν νῦν ἀπ' ἀλλήλων· καὶ πολλάκις οὐδὲ παρίσταντο πλέον παλαιαὶ τραγωδίαὶ ὁλόκληροι, ἀλλ' ἀπηγγέλλοντο ἐξ αὐτῶν συχνὰ μόνον σκηναὶ καὶ ὥδαί.

Οὕτω λοιπὸν ὑπῆρχε δραματικὴ ποίησις ἄνευ ὥδης καὶ ὀρχήσεως, ἥτοι δραματικὴ ὀργανικὴ (καὶ μάλιστα τοῦ αὐλοῦ) μουσικὴ ἄνευ χορικοῦ ἄσματος, καὶ δραματικὴ ὀρχησις (παντομιμικὴ) ὡς ἰδιαίτερον καλλιτεχνικὸν εἶδος.

Τὰ μὴ εἰς παράστασιν ὠρισμένα δράματα δὲν χρήζουσι ἰδιατέρου λόγου.

Τῆς δραματικῆς αὐλητικῆς μουσικῆς δυσκόλως δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἔννοιάν τινα, πρὸ πάντων διότι αἱ περὶ αὐτῆς πληροφορίες εἶναι πολὺ ὀλίγαι. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ διαστείλωμεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς αὐλοδικῆς, τῆς ὑπ' αὐλοῦ συνοδευομένης ὥδης, καὶ τῶν χορῶν τῶν αὐλητῶν, οἵτινες ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐγίνοντο, καὶ νὰ τὴν θεωρήσωμεν κεχωρισμένην τῆς συνοδείας ἄλλων ὀργάνων ἢ τῆς ὥδης. Τρόπος καὶ ἀντικείμενον ταύτης τῆς κεχωρισμένης μουσικῆς δύναται κάλλιστα διὰ παραδείγματός τινος νὰ διασαφηθῇ. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἔρις τοῦ Ὀδυσσεὺς καὶ τοῦ Αἴαντος περὶ τῶν ὀπλῶν τοῦ Ἀχιλλέως. Οἱ κριταὶ ἀπονέμουσιν αὐτὰ εἰς τὸν Ὀδυσσεά, τούτου δ' ἕνεκα οὕτω βαθέως ἐπλήγη ἡ φιλόδοξος ψυχὴ τοῦ Αἴαντος, ὥστε οὗτος ἔγεινε μανιώδης, καὶ νομίζων, ὅτι ἔχει ἔμπροσθέν του τοὺς στρατηγούς τῶν Ἀργείων, ἐπιπίπτει κατ' ἀγέλης τινὸς προβάτων καὶ βοῶν καὶ τὴν κατακόπτει. Ὅτε λοιπὸν ἀναγινώσκομεν περὶ τοῦ ἐνδόξου αὐλητοῦ Τιμοθέου ἐκ Θηβῶν, συγχρόνου τοῦ Ἀλεξάν-

δρου τοῦ Μεγάλου, ὅτι εὐδοκιμώτατα καὶ μετὰ πλείστων ἐπαίνων ἠϋλῃσε μουσικόν τι τεμάχιον, «τὸν μαινόμενον Αἴαντα,» ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν εἶδος μουσικῆς ζωγραφίας ἢ ζωγραφικῆς μουσικῆς, ὁποῖα, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις γίνεται χρήσις πρὸς ἀπομίμησιν φυσικῶν φαινομένων, οἷον βροντῆς, ἀστραπῆς, βροχῆς, ἢ πρὸς ἀπεικόνισιν μαχῶν, ἢ καὶ πρὸς παράστασιν τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τοῦ κυνηγετικοῦ βίου, ἐν συμφωνικαῖς συνθέσεσι.

Πρὸς διασάφησιν τῆς αὐλητικῆς δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ εἰδήσεις τινές, ἐν αἷς γίνεται λόγος περὶ ἀποπλάνησεως τῆς μουσικῆς ταύτης ζωγραφίας· κατὰ ταύτας παραδίδεται ὅτι αὐλητῆς τις παρίστανε τὸν βαλλόμενον δίσκον διὰ κινήσεων τοῦ σώματος, ἐνῷ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς μίμησιν, ὤφειλον νὰ ᾔναι μόνον ἁρμονία καὶ ῥυθμός.

Ὅπως δὲ ποτε ὁ μαινόμενος Αἴας ἦτο ἀντικείμενον τὰ μάλιστα κατάλληλον πρὸς τὸν ἐμπαθῆ καὶ ὀργιαστικὸν χαρακτῆρα τῆς αὐλητικῆς. Διότι ὁ αὐλός, ὅστις εἶναι ἐπιτήδειος πρὸς ἐκφράσιν καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης χαρῆς καὶ τῆς ὑπερμέτρου λύπης, (1) καὶ οὐτινος τὴν ἐξεγερτικὴν τῆς ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ σήμερον ἀκόμη πάντες συναισθάνονται, ὅταν ἀκούωσιν ἐν τοῖς ἐμβατηρίοις τὸν μικρὸν αὐλὸν (piccolo), ἐσχημάτιζεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι μεγάλην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ῥυθμικωτάτην κιθάραν ἢ λύραν. Ὁ αὐλός, παρ' Ὁμήρῳ εἶναι ὄργανον τῶν βαρβάρων, (2) τὸ πρῶτον μετενεχθεὶς εἰς τὴν

(1) Ἀκριβέστερον περὶ τούτου πραγματεύεται ὁ J. Sommerbrodt ἐν τῇ ἐγκυκλοπαίδειᾳ τοῦ Ersch καὶ Gruber ἐν λ. αὐλός, Floete, im griechischen Alterthum.

(2) Ἄλλως κρίνει ὁ R. Westfal ἐν τῷ νεωτάτῳ αὐτοῦ καὶ σπουδαίῳ

Ἑλλάδα διὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὴν ἑγχορδον μουσικὴν, (1) τὴν φόρμιγγα, (τὴν λύραν, τὴν κίθαριν), τῆς ὁποίας διδάσκαλος εἶναι ὁ Ἀπόλλων. Δι' αὐτῆς καταπραΰνει καὶ παιδρύνει ὁ ἀδικηθεὶς Ἀχιλλεὺς τὴν ὀργισμένην ψυχὴν του.

Ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἀθηνᾶ κατεφρόνουσιν τὸν αὐλὸν καὶ πολὺς παρῆλθε χρόνος, ἕως οὗ ὀριστικὴ καὶ ἐπίσημος ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι διαλλαγὴ τῆς δι' ἐγχόρδων καὶ ἐμπνεύστων ὀργάνων μουσικῆς, ὣν ἡ ἕρις ἐφθασεν εἰς τὸ ἀκρότατον ἐν τῇ μυθικῇ νίκη τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τοῦ αὐλητοῦ Μαρσίου, καὶ τῇ ἀσπλάγχχνῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμωρίᾳ τοῦ τελευταίου(2).

Τὸν μῦθον τοῦτον δὲν δυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν εὐκόλως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐὰν δὲν ἐρμηνεύσωμεν αὐτὸν ὡς θρίαμβον τῆς μέτρον καὶ ρυθμὸν ἐχούσης παιδεύσεως κατὰ τῆς ἀκολάστου καὶ ἀκανονίστου ἐμπαθείας τῶν βαρβάρων.

ἔργῳ, τῷ ἐπιγραφομένῳ Geschichte der alten und mittelalterlichen Musik. Breslau. 1864 σελ. 96. Οὗτος μόνον τὴν αὐλητικὴν ὀνομάζει εἶδος μουσικῆς τέχνης ἔξωθεν ἔλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἡ αὐλωδικὴ ἀνήκειν ἑκπαλαὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

(1) Ὁ Vestphal ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ σελ. 93 διακρίνει ὡς ἀρχαιότατα ἑγχορδα ὄργανα τὴν κίθαριν, (ὄργανον Ἰωνικὸν καὶ Ὀμηρικόν) τὴν λύραν (Ἰολικὸν καὶ Δωρικόν) τὴν φόρμιγγα (καθόλου ποιητικόν) ἀπὸ τῆς κιθάρας, τελειοτέρου ὄργανου, χρησιμευούσης εἰς τὸν κιθαρωδόν. Καθὼς ὁ αὐλὸς ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸ σημερινὸν κλαρινέτον παρὰ πρὸς τὸν καθ' ἡμᾶς αὐλόν, οὕτω πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν λύραν καὶ τὴν κιθάρην οὐχὶ ὡς ὄργανον ὁμαίον πρὸς τὴν σημερινὴν κιθάρην (guitarre) ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄρπαν (harfe).

(2) Σ. Μ. Ὁ Ἀπόλλων δηλ. νικήσας διὰ τῆς κιθάρας τὸν αὐλὸν τοῦ Μαρσίου ἐξέδειρε τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸ δέρμα ἐκρέμασεν ἐξ ἐλάτης τινός.

Ἐὰν ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δράματος ὁ Πρατίνας πα-
ραπονεῖται, ὥς ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, κατὰ τοῦ αὐξά-
νοντος κράτους τοῦ αὐλοῦ ἐν τῇ χορικῇ μουσικῇ (ἴδε σελ.
21) πόσον θὰ τῷ ἐφαίνετο ἐξηλλαγμένη ἡ ἐλληνικὴ μουσικὴ
ἐν τοῖς χρόνοις τῆς παρακμῆς, καθ' οὓς μετεχειρίζοντο τὸν
αὐλὸν ὡς αὐτοτελὲς δραματικὸν ὄργανον.

Καθ' ὅμοιον τρόπον βεβαίως ἐν τῷ παναρχαίῳ πυθικῷ
νόμῳ (ἐορταστικῇ ᾠδῇ)(1) παριστάνετο, κρουομένης τῆς
κιθάρας, ἡ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νίκη τοῦ Ἀ-
πόλλωνος κατὰ τοῦ δράκοντος Πύθωνος (2). ἐν τέσσαρσι
μουσικοῖς τεμαχίοις, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι ἔτι ἡμῖν γνωστά.
Ἄλλ' ἐν τῇ παρασάσει ταύτῃ ἡ ᾠδὴ ἦτο τὸ κυριώτερον, ἡ
δὲ διὰ χορδῶν μουσικὴ τὸ δευτερεῦον, ἐνῶ ἐν τῇ δραματικῇ
μουσικῇ, περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἡ μίμησις ἀνήκεν ἀπο-
κλειστικῶς εἰς τὸν αὐλόν.

Βεβαιότερας πὼς εἰδήσεις ἔχομεν περὶ τῆς δραματικῆς
ὀρχηστικῆς μουσικῆς, τῆς παντομικῆς, (3) ἥτις, ἐφευρεθεῖσα
ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἦτο ἡ κυριώτέρα ἐν τῷ θεάτρῳ μου-
σικῇ μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους
καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καὶ μεγάλως ἐπέδρα ἐπὶ τὰ ἥθη.

Τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ εἶδους τῶν θεαμάτων πρέπει νὰ
ζητήσωμεν ἐν τῷ ἐλληνικῷ δράματι. Πρώτερον ἐμνημο-
νεύσαμεν ἐν παρόδῳ ὅτι διὰ τὰ διάφορα εἶδη τῆς δραμα-

(1) Οὗτος περιεῖχε 4 μέρη, 1. πείρην, 2. ἰάμβους, 3. δοκτύλους, 4. σύ-
ργγας.

(2) Σ. Μ. Ἰδε Μυθολογ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ Ὀμήρ-
"Ὶμν. εἰς Ἀπόλλ. 300 καὶ ἐξῆς.

(3) Σ. Μ. Ἐρεξῆς αἱ λέξεις παντόμιμος καὶ παντομιμική=ὀρχηστής
καὶ ὀρχηστική.

τικῆς ποιήσεως ὑπῆρχε καὶ διάφορος χαρακτήρ τῆς ὑπὸ τοῦ χοροῦ γενομένης ὀρχήσεως, ἀρμόζων πρὸς ἕκαστον ἐκείνων, ὡς π. χ. ἡ ἀρμονικὴ καὶ χαρίεσσα καὶ πανηγυρικὴ ἐμμέλεια διὰ τὴν τραγωδίαν, ὁ ἀκόλαστος κόρδαξ διὰ τὴν κωμωδίαν, καὶ ἡ ζωηρὰ σίκινις διὰ τὸ σατυρικὸν δράμα.

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν τῆς δραματικῆς ὀρχήσεως ἀνεπτύχθη ὡς αὐτοτελὲς εἶδος ἡ παντομικὴ, (1) οὕτως ὀνομαζομένη, διότι δὲν παρίστα ὁ Ῥωμαϊκὸς μῦθος μόνον ἰδιαιτέρα καὶ ὠρισμένα ἀντικείμενα, καὶ μάλιστα σκηνὰς καὶ χαρακτῆρας ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἀλλὰ πάντα ἐλάμβανεν ὡς ἀντικείμενον μιμήσεως, καὶ οὕτω περιεῖχε τρόπον τινὰ τὴν τραγωδίαν, τὴν κωμωδίαν καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα. Ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν κρᾶμα τῶν τριῶν διαφόρων εἰδῶν, ἐννοεῖται οἰκοθεν· διότι θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ θέλῃ τις τοσοῦτον διάφορα στοιχεῖα εἰς ἓν ὅλον νὰ ἐνώσῃ. Τοῦτο δὲ μόνον θέλομεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι οὐδεμίαν ὑπόθεσιν οὔτε τῆς τραγωδίας, οὔτε τῆς κωμωδίας, οὔτε τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἀπεκλείετο τῆς παντομίμου παραστάσεως· ὅθεν ὑπῆρχον παντόμιμοι τραγικοὶ, κωμικοὶ καὶ τοῦ σατυρικοῦ δράματος.

(1) Ἐνταῦθα ὡς πηγὴ ἐχρημίμευσεν ἡμῖν τὸ παρ' Ἀθην. I. σελ. 20. d. c. χωρίον «τῆς δὲ κατὰ τοῦτον ὀρχήσεως τῆς Ἰταλικῆς (οὕτω φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ ἀντὶ τραγικῆς) καλουμένης πρῶτος εἰσηγητῆς γέγονε Βάθυλλος Ἀλεξανδρεὺς, ὃν φησι νομίμως ὀρχήσασθαι Σέλευκος. τοῦτον τὸν Βάθυλλον φησὶν Ἀριστόνικος καὶ Πυλάδην, οὗ ἐστὶ καὶ σύγγραμμα περὶ ὀρχήσεως τὴν Ἰταλικὴν ὀρχησιν συστήσασθαι ἐκ τῆς κωμικῆς, ἢ ἐκκλείτο κόρδαξ, καὶ τῆς τραγικῆς ἢ ἐκκλείτο ἐμμέλεια, καὶ τῆς σατυρικῆς, ἢ ἐλέγετο σίκινις». Παρὸλ. J. Sommerbrodt, *disputationes scenicae* II. de triplici pantomimorum genere Lign. 1843.

Καὶ τῷ ὄντι βλέπομεν παρὰ τοῖς πρώτοις ἤδη εὐρεταῖς καὶ διδασκάλοις τὸν χωρισμὸν τοῦτον ἐμφανιζόμενον, διότι ἐνῶ ὁ *Πυλάδης* διέπρεπε μάλιστα ἐν τοῖς τραγικοῖς παντομίμοις, ὁ *Βάθυλλος* ἦτο κατάλληλος ἰδίως διὰ κωμικοὺς καὶ σατυρικοὺς (1).

Πρὸς δὲ τούτοις αἱ εἰς ἡμᾶς περιτωθεῖσαι ὑποθέσεις τῆς παντομίμου ποιήσεως εἶναι σχεδὸν ὅλαι τοιαύτης φύσεως, ὥστε ἀρμόζουσι καὶ εἰς ἑλληνικὰς τραγωδίας, κωμωδίας καὶ σατυρικά δράματα.

Ἡ ἀρχὴ λοιπὸν τοῦ εἶδους τούτου τῆς ποιήσεως εἶναι Ἑλληνικὴ καὶ οὐχί, ὥς πολλοὶ ἐνόμισαν, Ῥωμαϊκὴ. Ἕλληνες τεχνῆται, ὁ *Πυλάδης* καὶ ὁ *Βάθυλλος*, ἐφεύρον αὐτὴν ἐπὶ *Αὐγούστου*. Ἕλληνες διδάσκαλοι, ἐν οἷς διέπρεπον ὁ *Γλαῦκος* καὶ ὁ *Μνηστήρ*, ἀνέπτυξαν αὐτὴν, καὶ τὸ ὄνομα *Ἰταλιωτικὴ* ἢ *Ἰταλικὴ* ἔλαβε μόνον, διότι ἀνεφάνη ἐν τῇ *Ἰταλίᾳ* ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ εὐνοίαν τῶν αὐτοκρατόρων.

Τὸ χαρακτηρίζον τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἦτο ὅτι οὔτε ἡ ποίησις, οὔτε ἡ μουσικὴ ἀπετέλει τὸ σπουδαιότερον μέρος αὐτῆς, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν σχημάτων παράστασις καὶ ἡ ὄρχησις· ὥστε οἱ ἀσκοῦντες αὐτὴν ὀνομάζοντο διὰ τοῦ καθολικοῦ ὀνόματος ὀρχησταί.

Τὴν βάσιν αὐτῆς ἀπετέλει κείμενον εἰς σκηνὰς διηρημένον, ἢ κατὰ ἑλληνικὰ δράματα ἐξειργασμένον ἢ νεωστὶ δημιουργηθὲν (*libretto*), τὸ οὕτω καλούμενον ὀρχηστικὸν δρᾶμα (*fabula saltica*).

Τὸ κείμενον τούτου τοῦ δράματος δὲν ἀπηγγέλλετο ὑπὸ

(1) Seneca rhetor. controvers. excerpt. III. praef. Pylades in comedia, Bathyllus in tragoedia multum a se aberant.

τῶν παντομίμων, ἀλλ' ἤδετο ὑπὸ τοῦ χοροῦ· ὁ παντόμιμος παρίστανε τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου διὰ σχημάτων καὶ μετὰ τόσης σαφηνείας, ἐναργείας καὶ πειθοῦς, ὥστε οἱ θεαταὶ ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον πάντα ζῶντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν.

Ἡ τέχνη αὕτη ἦτο τοσούτῳ μείζων, ὅσῳ οὐχὶ πολλὰ πρόσωπα ὁμοῦ ἐνεφανίζοντο ἐν τῇ σκηνῇ, ἀλλ' ἐν μόνον, ὅπερ ἐν ταῖς διαδοχικαῖς σκηναῖς παρίστανε τὰς πράξεις ποτὲ μὲν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ποτὲ δὲ πλειόνων, καὶ οὕτω παρίστανε κατὰ σειρὰν ὅλον τὸ δράμα. Κατὰ τοῦτο οὐσιωδῶς διαφέρει ἡ παντομιμικὴ τοῦ σημερινοῦ ballet.

Προσωπεῖον μετεχειρίζετο ὁ παντόμιμος, ὡς καὶ ὁ ὑποκριτὴς τῆς τραγωδίας, ἀλλ' ἐκείνου ἦτο ὀλιγώτερον φοβερὸν, διότι μᾶλλον ἐφηρμόζετο εἰς τὸ πρόσωπον καὶ δὲν εἶχε τὸ μέγα ἄνοιγμα, ὅπερ ἐν τῷ τραγικῷ προσωπεῖῳ ἐχρησίμευε πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς. Ἐπειδὴ ὁ παντόμιμος δὲν εἶχε νὰ ἐκφωνήσῃ τι, διὰ τοῦτο τὰ χεῖλη τοῦ προσωπείου τοῦ ἦσαν κεκλεισμένα (1).

Ἐν τῇ παντομιμικῇ ταύτῃ δεικνύεται ἀναδρομὴ τις εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν, εἰς τὴν παλαιὰν μιμικὴν ὄρχησιν, ἣτις ἐσώζετο εἰς τινὰς δημοτικούς χοροὺς, εἰς τὰ ὑπορχήματα ἐκεῖνα, ὧν σκοπὸς ἦτο νὰ παραστήσωσι σαφῶς τὸ περιεχόμενον τῆς ᾠδῆς δι' ὄρχηστικῶν κινήσεων. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὄρχησις καὶ ᾠδὴ δὲν ἦσαν κεχωρισμένα,

(1) Λουκιαν. περὶ ὄρχηστ. κερ. 29. «Τὸ δὲ πρόσωπον αὐτὸ ὡς κάλλιστον καὶ τῷ ὑποκειμένῳ δράματι ἱοικὸς, οὐ κεχηγνός, δὲ ὡς ἐκεῖνα, ἀλλὰ συμμεμυκός.»

ἀλλ' αὐαὶδὸς καὶ ὀρχηστῆς ἦσαν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δηλ. πρόσωπον καὶ ὠρχεῖτο καὶ ἦδε συγχρόνως, ἐνῷ ὁ ὀρχηστῆς ἐν τῇ παντομιμικῇ ἔμενεν ἄφωνος.

Καὶ ὁ χορὸς δὲ ἐλάμβανε μέρος ἐν τοῖς παντομίμοις. Ἀλλ' ἐνῷ ἐν τοῖς παλαιοῖς διθυράμβοις καὶ ταῖς πρώταις ἀρχαῖς τοῦ δράματος ἀπετέλει τὸ κυριώτερον μέρος τῆς παραστάσεως, τῆς ᾠδῆς καὶ τῆς ἐορτῆς, ἐνταῦθα ἵσταται μόνον ὡς ὑπέρετης τοῦ παντομίμου, καὶ ἄδει ἀσήμαντόν τινα ᾠδὴν, ἣτις περιέχει τὸ ἀντικείμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ παντομίμου παριστανομένου δράματος, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔργον τελεῖ ἢ τὸ τοῦ παρὰ τοῖς Γερμανοῖς Baenkelsaenger, ὅστις διὰ τῆς ᾠδῆς τοῦ ἐρμηνεύει τὸ περιεχόμενον τῶν εἰκόνων, ἃς ὁ θεατῆς βλέπει ἐπὶ τῆς σθόνης.

Τέλος καὶ ἡ διὰ μουσικῶν ὀργάνων συνοδεία τοῦ παλαιοῦ χοροῦ δὲν λείπει· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἐνὸς αὐλητοῦ, ὅστις, συνοδεύων τὸ χορικὸν ᾄσμα, ἐκανόνιζε τὸ βῆμα καὶ τὰς κινήσεις τοῦ χοροῦ ἐν τῇ ὀρχήσει καὶ ὑπεβοήθει τὴν φωνήν, εὐρίσκομεν ἐνταῦθα τὸν θορυβώδη ἦχον τῶν αὐλῶν, τῶν κιθαρῶν, τῶν τυμπάνων καὶ ἡχηρόν τι χαλκοῦν ὄργανον προσηρμοσμένον εἰς τὸ ὑπόδημα τοῦ μουσικοῦ (1), ὅπερ ἐχρησίμευε συγχρόνως καὶ διὰ τὸν χρονικὸν ῥυθμόν· πάντα δὲ ταῦτα συνετέλουν εἰς ἐνίσχυσιν τῆς εἰς τὰς αἰσθήσεις ἐντυπώσεως τοῦ παριστανομένου.

(1) Δηλ. χαλκῇ κρούεζα, scabellum, δι' ἧς αἱ κινήσεις τοῦ παντομίμου, ὡς καὶ ἡ ᾠδὴ τῶν συνοδεούντων αὐτὸν χορευτῶν, ἐφύλαττον τὸν ῥυθμόν. Λιδάκ. περὶ ὀρχηστ. ed. Reiske III. p. 385 «κτύπου δὲ δεῖ τοῖς ὀρχησταῖς μέζονος, ὅς τε τὰ τοῦ χοροῦ διοικήσεται πρὸς τὴν χρεῖαν καὶ τοῖς ὀρχησταῖς συμβάλεται πρὸς εὐρυθμίαν.» Λουκιαν. περὶ ὀρχηστ. κεφ. 2.

Σπουδαία εἶναι ἡ εἰδήσις ὅτι αἱ ὑποθέσεις ἐλαμβάνοντο κατὰ μέγα μέρος ἐξ ὅλου τοῦ μεγάλου κράτους τῆς μυθολογίας. Οὐδὲ ἡ ἱστορία δὲν ἀπεκλείετο, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπετρέπετο ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ἱστορικῆς ὕλης νὰ καταβῇ τις πέραν τῆς Κλεοπάτρας, ἥτοι πέραν τῆς ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχίας (31 π. χ.) ὡς ἐντεῦθεν ἀρχομένης τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Τοῦτο μᾶς δεικνύει διατὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν δραμάτων ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας εἶχεν οὕτω μεγάλην δύναμιν, καὶ ὑπὸ μὲν τῶν αὐτοκρατόρων οὐ μόνον δὲν ἐκωλύετο ἀλλὰ καὶ περιεθάλπετο, ὑπὸ δὲ τοῦ λαοῦ ἡγαπᾶτο. Ὅτε δὲ λόγος ὤφειλε νὰ σιγᾷ, ἐπετρέπετο τοῦλάχιστον ἡ εἰκὼν. Μόνον τὸ παρὸν δὲν συνεχωρεῖτο μηδὲ δι' εἰκόνων νὰ παρασταθῇ καὶ πᾶς ὑπαινιγμὸς τούτου ἀπηγορεύετο.

Οἱ θεαταί, οἵτινες μόνον μονομαχίας καὶ θηριομαχίας ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ ἐθεῶντο, εὕρισκον, ὅτε ὅλα τὰ λοιπὰ εἶδη τοῦ δράματος, τοῦ τε Ῥωμαϊκοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς δυσπιστίας τῶν δεσποτῶν, ἐν τοῖς παντομίμοις τὸ μόνον θέαμα, ἐν ᾧ τὸ μὲν πνεῦμα καὶ ἡ καρδία δὲν ἐστεροῦντο τροφῆς τινος, ἡ δὲ αἴσθησις ἀπῆλαυε ἱκανῆς ἡδονῆς.

Περὶ τῆς ἀσκήσεως τῆς τέχνης ταύτης παρέχει ἡμῖν πολὺτιμόν τι σύγγραμμα τῆς ἀρχαιότητος (1) τερπνὴν ἅμα καὶ διδακτικὴν πληροφορίαν, ὅτι ὕψιστος σκοπὸς ταύτης εἶναι τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν θεατὴν διὰ τῆς μετὰ ἀληθείας παρα-

(1) Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ εἰς τὸν Λουκιανὸν ἀποδιδόμενον καὶ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ διασωθὲν εἰς ἡμᾶς σύγγραμμα περὶ ὀρχηστικῆς, ἐξημευθὲν ὑπὸ τοῦ J. Sommerbrodt ἐν τῷ γ'. τόμῳ τῶν ausgewählter Schriften des Lucian (Berlin, Weidmann 1857).

στάσεως τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἱκανὸν νὰ ῥίπτῃ βροχὴν βλέμμα εἰς τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ νὰ βοηθῇ αὐτὸν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ παραγγέλματος ἐκείνου «γνώθι σεαυτόν».

Πολυδέγμων, πιστὴ καὶ ὀξεῖα μνήμη, δυναμένη νὰ διακρίνῃ ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων καὶ αὐτοὺς τοὺς ὁμοιοτάτους καὶ ὁμοειδεστάτους μύθους, οἷον τὰ στυγερά δειπνα τοῦ Κρόνου ἀπὸ τῶν τοῦ Θυέστου, τῶν καταφαγόντων τὰ ἑαυτῶν τέκνα, ἦτο ἀναγκαιοτάτη πρὸς μόρφωσιν ἱκανοῦ παντομίμου πολλῶ μᾶλλον ἢ ὑποκριτοῦ. Ὡς μέγιστον δὲ πλημμέλημα μνημονεύεται ὅτι παντόμιμός τις, μέλλων νὰ μιμηθῇ τὴν ἑνεκα τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας ὑπὸ κεραυνοῦ βληθεῖσαν Σεμέλην, παρέστησε ἀντὶ ταύτης τὴν Γλαύκην, (1) ἣτις ἐφονεύθη διὰ πεφαρμακευμένου χιτῶνος, σταλέντος αὐτῇ ὑπὸ τῆς Μηδείας (2).

Ὁ παντόμιμος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ οὐ μόνον καλὸν μνημονικόν, ἀλλὰ καὶ νὰ κατανοῇ τοὺς μύθους, ὥπως δύναται νὰ παριστᾷ καλῶς χαρακτῆρας καὶ διαθέσεις καθ' ὅλας τὰς παραλλαγὰς τοῦ πάθους.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ παντόμιμος ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν ὀχληρῶν ἐνδυμάτων, ἅτινα καθίστων οὕτω δυσχερὲς τὸ ἔργον τοῦ ὑποκριτοῦ ἐν τῇ παραστάσει, διότι οὔτε τὸ ὑψηλὸν ὑπόδημα, οὔτε τὸ τὴν κεφαλὴν μεγεθύνον ἐπίθεμα, οὔτε αἰμεγάλαι χειρίδες, οὔτε ἡ προσθετὴ καὶ ἐπιτεχνητὴ παχύτης τοῦ στήθους καὶ τοῦ σώματος ἐκώλυον τὰς κινήσεις τοῦ παντομίμου, διὰ τοῦτο εἶχεν ἀφθονώτερα μέσα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς τέχνης του καὶ εὐρύτερον στάδιον ὥστε νὰ παραστήσῃ πράγματά τινα, ἅτινα ὁ ὑποκριτὴς δὲν ἠδύνατο.

(1) Σ. Μ. Ἡ Κρέουσιν.

(2) Σ. Μ. Λουκιαν. περὶ ὀρχηστ. κεφ. 80.

Ἄφ' ἐτέρου δὲ ἡ καλὴ χρῆσις αὐτῶν ἦτο τοσούτῳ ἀναγκαιοτέρα, ὥσπ' τὸ σπουδαιότατον τῆς παραστάσεως μέσον, ὁ λόγος δηλ. καὶ ἡ ὁδὸς, ἔλειπον.

Ῥώμην, ἐπιτηδεϊότητα, εὐκίνησίαν καὶ εὐκαμψίαν τοῦ σώματος ὥφειλε ν' ἀποκτήσῃ ἐν τῇ παλαίστρᾳ, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὔτε νὰ ἐννοήσῃ τις ἀνάπτυξιν τῆς ὀρχηστικῆς ἡδύνατος. Ἀλλὰ πόσον βεβαίως μεγάλη ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι ἡ ἐπιτηδεϊότης τοῦ παντομίμου, ὅπως δώσῃ εἰς τὰς κινήσεις ταύτας ἐκείνον τὸν βαθμὸν τῆς σαφηνείας, ὥστε καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες οὐδὲν ἐνόουν ἐκ τοῦ συνοδευόντος καὶ ἐρμηνεύοντος χορικοῦ ᾄσματος νὰ ᾔῃαι δυνατὴ ἡ πλήρης κατανόησις τῶν παριστανομένων, καὶ συγχρόνως ὅπως διατηρῇ τὰς κινήσεις ταύτας πάντοτε ἐν τῇ τῶν ὀρίων τοῦ καλοῦ, ὅπως ἐγίνετο τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς πρώτους π. Χ. αἰῶνας.

Μέρος τῆς τέχνης ταύτης, ὅπερ εἰς τὸν μὴ εἰδότα τὸν χαρακτῆρα τοῦ κατοίκου τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης μένει αἰνιγμα ἄλυτον καὶ μυστηριώδες, εἶναι ἡ χειρονομία. Ὅτι ἐν ταύτῃ δὲν ἐξηρτῶντο πάντα ἐκ τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν ρυθμικῶν κινήσεων τοῦ παντομίμου, δεικνύει καὶ αὐτὴ ἡ λέξις χειρονομία, ἥτις κατὰ ὀρισμένους νόμους εἴτε ἐπὶ τῆς φύσεως εἴτε ἐπὶ συνθήκης στηριζομένους, ὥρισε τὰς κινήσεις τῆς χειρός.

Αὕτη ἦτο μάλιστα, ἥτις τὸν σύγχρονον τοῦ Νέρωνος Κυνικὸν Δημήτριον, ὅστις παρευρέθη εἰς παντόμιμον παράστασιν, παρεκίνησε νὰ εἴπῃ, «ἀκούω, ἄνθρωπε, ἃ ποιεῖς, οὐχ ὁρῶ μόνον, ἀλλὰ μοι δοκεῖς ταῖς χερσὶν αὐταῖς λαλεῖν.»(1)

(1) Σ. Μ. Λουκ. περὶ Ὀρχηστ. κεφ. 63.

Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁμιλεῖ ὁ Κασσιόδωρος περὶ τῶν ῥητορικῶν χειρῶν καὶ τῶν ὁμιλούντων δακτύλων καὶ τῆς μεγαλοφώνου σιωπῆς τοῦ παντομίμου. Τὰ αὐτὰ φρονῶν καὶ βάρβαρος τις ἡγεμὼν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Νέρωνος παντομίμον τινα, ἵνα διὰ τῶν σχημάτων του χρησιμεύσῃ αὐτῷ ὡς διερμηνεὺς ἐν τῇ πατρίδι πρὸς τοὺς ἄλλην γλῶσσαν λαλοῦντας.

Ἡ θαυμαστὴ πρὸς πολλὰ ἐπιτηδεύτης τοῦ παντομίμου λαμβάνει τὸν προσήκοντα ἔπαινον ἐν τῷ ἐξῆς διηγήματι. Ἀνθρωπὸς τις μὴ Ἑλλήν (βάρβαρος), ἰδὼν ποτὲ ὃ προσωπεῖα, ἅτινα ἦσαν ὠρισμένα πρὸς χρῆσιν τοῦ παντομίμου διὰ ὃ ἄλλεπάλληλα μέρη, ἐπειδὴ ἓνα μόνον ὀρχηστὴν ἐβλεπεν, ἠρώτησε, τίνας θὰ χορεύσωσι καὶ ὑποκριθῶσι τὰ λοιπὰ προσωπεῖα. Ἀφοῦ δὲ ἔμαθεν ὅτι ὁ αὐτὸς θὰ χορεύσῃ καὶ θὰ ὑποκριθῇ τὰ πάντα, «Ἐλελήθεις, ἔφη, ὦ βέλτιστε, σῶμα μὲν τοῦτο ἐν, πολλὰς δὲ τὰς ψυχὰς ἔχων» (1).

Ὅποία εὐστροφία τοῦ πνεύματος ὡς καὶ τοῦ σώματος ἀπητεῖτο, ὅπως παραστήσῃ τις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ δράματι ποτὲ μὲν τὸν Ἀθάμαντα, ποτὲ δὲ τὴν Ἰνώ, καὶ ἄλλοτε μὲν τὸν Ἀρην, ἄλλοτε δὲ τὴν Ἀφροδίτην!

Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν ὅτι τὸν μῦθον τοῦ πολυμόρφου καὶ εὐμεταβλήτου θεοῦ τῆς θαλάσσης Πρωτέως, ὅστις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἠδύνατο νὰ μεταμορφωθῇ, ἀνέφερον εἰς τὴν τέχνην ταύτην, καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τῷ Πρωτεῖ ἐβλεπον τὸ πρότυπον δεξιῷ παντομίμου.

Πόσον δὲ καὶ ἐν τῇ παντομιμικῇ ὁ καλὸς τεχνίτης ὤφειλε νὰ τηρῇ τὸ μέτρον ἐν τῇ παραστάσει, περὶ τούτου ἔστω τὸ

(2) Σ. Μ. Λουκιαν. περὶ Ὀρχηστ. κεφ. 66.

ἐξῆς παράδειγμα. Περίφημός τις παντόμιμος παριστᾷ δρχούμενος τὸν μαινόμενον Αἴαντα, τὴν αὐτὴν δηλ. ὑπόθεσιν, ἣν καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εὔρομεν ἀντικείμενον τῆς δραματικῆς αὐλητικῆς μουσικῆς, καὶ προβαίνει ἐν τῇ ὑποκρίσει τῆς μανίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀρπάζει τὸν αὐλὸν ἀπὸ τινος πλησίον του ἱσταμένου καὶ τὸν χορὸν συνοδεύοντος μουσικοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν κτυπᾷ, ὡς ἐάν οὗτος ὁ πλησίον του ἱστάμενος ἦτο ὁ Ὀδυσσεύς, κατὰ κεφαλῆς. Ἐκ τοῦ αἰφνιδίου τούτου εὐχαριστεῖται μὲν τὸ πλῆθος καὶ τὸν χειροκροτεῖ, ἀλλ' οἱ πεπαιδευμένοι ἐννοοῦσι μὲν τὸ σφάλμα, δὲν τολμῶσιν ὅμως νὰ τὸ ἀποδοκιμάσωσιν, ἀλλὰ ζητοῦσι νὰ τὸ καλύψωσιν. Οὕτω δὲ ὁ παντόμιμος, τὴν κατωφεροῦσάν ὁδὸν ἐπὶ μᾶλλον βαίνων, κατέρχεται ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὰς πλησιεστέρας σειρὰς τῶν θεατῶν καὶ κάθηται μεταξὺ τῶν γερουσιαστῶν, οἵτινες ἐν μεγάλῃ ἀγωνίᾳ προσδοκῶσιν ἥδη τὴν αὐτὴν τύχην, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου προπαρεσκεύασεν εἰς τὰς ἀγέλας, ἕως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ ὑπόψια, μήπως ἢ ἐν τῇ μιμῆσει ὑπερβολὴ κατέστησε τὸν παντόμιμον ἀληθῶς μαινόμενον (1).

Μετὰ τὴν παράστασιν μετενόησεν ὁ παντόμιμος διὰ τὸ σφάλμα του τόσον πολὺ, ὥστε βαρέως ἠσθένησε, καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του ἐζήτησαν νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν παράστασιν τοῦ Αἴαντος, συνέστησεν ἀνθ' ἑαυτοῦ ἄλλον τεχνίτην, καὶ ἀπέρριψε τὴν ἀπαίτησίν των εἰπὼν, «ἰκανόν ἐστιν ἅπαξ μανῆναι». Πολὺ περισσότερον ὅμως ἢ τὸ ἴδιον ἀμάρτημα ἐταπείνωσεν αὐτὸν ὁ ὑπὲρ αὐτοῦ συσταθεὶς ἐκεῖνος ὁμότεχνος; παραστήσας τὴν τοῦ Αἴαντος μανίαν μετὰ πολλῆς

(1) Σ. Μ. Λουκιαν. περὶ Ὀρχηστ. κεφ. 83.

κοσμιότητος, δεξιότητος καὶ σωφροσύνης καὶ ἐντὸς τῶν τοῦ καλοῦ ὁρίων.

Εἰ καὶ ἐνταῦθα τὸ μέγα πλῆθος ἐστέρειτο βαθείας κατανόσεως τῆς τέχνης, ὅμως ὁ τεχνίτης οὐχὶ σπανίως ἐδοηθεῖτο ἐν τῇ παραστάσει ὑπὸ τῆς ὀρθῆς κρίσεως καὶ τῆς λεπτῆς αἰσθήσεως τοῦ λαοῦ.

Ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ἤσκειτο ἡ παντομιμικὴ μετ' ἰδιαιτέρας κλίσεως· ὅτε ποτὲ ἐκεῖ ὀρχηστής τις μικροῦ ἀναστήματος ἐνεφανίσθη καὶ ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὸν Ἑκτορα, ἀνεφώνησαν πάντες μιᾷ φωνῇ «ναί, σὺ δὲ εἶσαι ὁ Ἀστυάναξ, ἀλλὰ ποῦ μένει ὁ Ἑκτωρ;»

Ἄλλοτε πάλιν ἐνεφανίσθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Θηβῶν ὁ Καπανεὺς, μέγιστος τὸ ἀνάστημα, καὶ ἔστησε τὴν κλίμακα εἰς τὸ τεῖχος ἵνα ἀναβῇ. Τότε δὲ «ὑπέρβηθι τὸ τεῖχος», ἐφώνησαν οἱ βλέποντές τον, «οὐδέν σοι δεῖ κλίμακος.» Καὶ πρὸς παχέα δέτινα ὀρχηστὴν προσπαθοῦντα νὰ πηδήσῃ μεγάλως, εἶπον, «φεῖσαι τῆς θυμέλης». Ὅτε δὲ ἔβλεπον ἐν τῇ σκηνῇ λεπτόν τινα καὶ ἀσθενικὸν ὀρχηστὴν, ἐφώνουν πρὸς αὐτὸν «ὁ θεὸς νὰ σὲ δυναμώσῃ» (1).

Ὑπέρμετρος ἦτο ἡ ἀγαλλίασις, τὴν ὁποίαν προὔξενουν αἱ παραστάσεις αὐτῶν. Καὶ ὑψηλῆς καὶ ταπεινῆς τάξεως ἄνθρωποι ἐνεθουσίων ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ κόμματα δὲ ἐσχηματίζοντο ὑπὲρ καὶ κατὰ ἀγαπωμένων παντομύμων, καὶ ἐνίοτε ἐγίγνοντο αἵματηροὶ ἀγῶνες ἐν αὐτῷ τῷ θεάτρῳ.

Ἐνῶ ἔλεγεν ἀρχαία τις ῥωμαϊκὴ παροιμία, οὐδεὶς μὴ μεθύων ὀρχεῖται, νῦν οὐδ' αὐτοὶ οἱ αὐτοκράτορες ἀπηξίουον νὰ ἐμφανίζωνται δημοσίᾳ ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Οἱ αὐτοκράτορες ὡρ-

(2) Σ. Μ. «Καλῶς ἔχε, ὥς νοσοῦντι.» Λουκιαν. περὶ Ὀρχηστ. κεφ. 76.

χοῦντο, καὶ αὐτοκράτορες ἦσαν οἱ ὀρχησταί. Ἡ δύναμις αὐτῶν π. χ. ἡ τοῦ Πάριδος ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ἦτο μεγίστη ἐν τῇ αὐλῇ.

Ὡς ἦτο δυνατόν πλέον ἐν τοιαύταις ὑπερβολαῖς νὰ ἴστανται ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς τέχνης! Ὅπως ὁ λαὸς ὑπερέβαλλε τὸ μέτρον τῆς ἐπιδοκιμασίας, οὕτω καὶ αὐτοὶ ἐξήρχοντο τῶν ὀρίων τοῦ καλοῦ· καταπίπτοντες ὁσημέραι κατὰ μικρὸν ἐδούλευον μετὰ μείζονος ἐκείστοτε ἀκολασίας τῇ παχυλωτάτῃ καὶ ἀγροικοτάτῃ ἡδυπαθείᾳ, ἥτις ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ὅτε καὶ αἱ γυναῖκες ἤρχισαν νὰ γίνωνται παντόμιμοι.

Ἐκ τούτου συνέβη, ὥστε οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ν' ἀποκλῶσι τὴν τέχνην αὐτῶν τέχνην τοῦ διαβόλου, τὴν σκηνὴν τῶν συνεκτενκτῆριον τῆς ἀκολασίας, καὶ ἀδριμυτάτων ἐκφράσεων ν' ἀποτρέπωσιν ἀπὸ τοιούτων παρεκτροπῶν καὶ ἀκολασιῶν, καὶ νὰ ἐκφράζωσι τὴν ἀποστροφὴν τῶν πρὸς τὸ θέατρον, ἐν τῷ ὁποίῳ τοιαῦτα παρίσαντο.

Τὸ πρᾶγμα τοῦτο τὰ μέγιστα ἐπέδρασεν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, καθότι ἡ καταδικαστικὴ αὕτη ἀπόφανσις τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις δικαιότατα ἤρμοζεν εἰς τὰς τότε παρεκτροπὰς, μετεβιβάσθη εἰς τὸ θέατρον καθόλου, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας αἰθεατρικαὶ παραστάσεις καὶ οἱ ὑποκριταὶ ἐστιγματίζοντο· καὶ πολὺν χρόνον δὲ ὕστερον, καὶ ἀφοῦ ἡ τέχνη καὶ οἱ ὑποκριταὶ ἤρχισαν πάλιν ν' ἀναλαμβάνωσιν, ἐθεωροῦντο οὗτοι ὡς *Παρίαι*, (1) καὶ ἀπεκλείοντο ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

(1) Σ. Μ. Πλὴν τῶν 4 καθαρῶν τάξεων τῶν Ἰνδῶν ὑπάρχον καὶ οἱ *Παρίαι*, οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀγρίων ἢ ἀνυποδουλώτων ἰθαγενῶν τῆς

Ἡ μεταβολὴ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις παριστανομένων θεαμάτων δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ μὴ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν διάταξιν καὶ παρασκευὴν τοῦ θεάτρου καὶ πρὸ πάντων τῆς σκηνῆς.

Ὅθεν ἂν καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ἀρχιτέκτονος Βιτρούβιου περιγραφὴ τοῦ τε ἐλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ θεάτρου δὲν συμφωνῇ πρὸς τὰ εὑρεθέντα λείψανα τούτων, θὰ ᾔτο ὅμως ἀδικοιολόγητον τόλμημα τὸ νὰ συμπεράνῃ τις ἔνεκα τούτου, ὅτι αἱ πληροφορίες τοῦ Βιτρούβιου (1) εἶναι ἀβθαίρετοι καὶ ἀνάξιαι πίστεως. Τοῦναντίον τὴν αἰτίαν τῆς διαφορᾶς ταύτης πρέπει νὰ ζητήσῃ τις ἐν τούτῳ, ὅτι ἐνῷ ὁ Βιτρούβιος περιέγραψε τὸ σύνηθες ἐλληνικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν θέατρον, ἡ διὰ τοῦ χρόνου μεταβληθεῖσα ἀνάγκη ἔφερεν ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ ἐλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ θεάτρου τύπους, δι' ὧν ἐζήτουν νὰ ἐνώσωσιν ἀμφοτέρω κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, καὶ νὰ καταστήσωσι τὴν σκηνὴν κατάλληλον πρὸς παράστασιν ἐλληνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν δραμάτων καὶ χρήσιμον εἰς τε τοὺς παντομίμους καὶ τοὺς μουσικούς.

Ἐνταῦθα πρέπει πρὸ πάντων νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν μὲν τῇ Ῥωμαϊκῇ χώρᾳ δὲν ὠκοδομοῦντο μόνον Ῥωμαϊκά θεάτρα, ἐν δὲ τῇ ἐλληνικῇ μόνον ἐλληνικά, ἀλλ' ἰδρύετο τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον θέατρον συμφώνως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν,

Ἰνδικῆς, οὔτινες ἐπετήδευον τὰ εὐτελέστατα ἢ κάκιστα τῶν ἔργων, καὶ οὔτινες κατόικουν μακρὰν πάσης πόλεως καὶ κώμης, διότι οἱ ἐκ τῶν 4 τάξεων ἐνόμιζον, ὅτι οἱ Παρίαι οὗτοι ἦσαν μιανοί, καὶ ὅτι ἡ ἀπλὴ πρόσψυσις ἢ προσέγγισις αὐτῶν ἠδύνατο νὰ μιάνη καὶ τὸ ἀγνότατον πρᾶγμα.

(1) M. Vitruvius Pollio, ἦτο ἀρχιτέκτων πολεμικῶν ἔργων ἐπὶ Καίσαρος καὶ Αἰγούστου. Τὸ κυριώτερον ἔργον τούτου εἶναι 10 βιβλία de architectura.

ἥς ἡ παράστασις μάλιστα ἦτο προσφιλέης ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ τόπῳ.

Εἶναι πιθανόν ὅτι ἐν τισιν ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐν ῥωμαϊκοῖς χρόνοις παριστάνοντο ἑλληνικά ἰδίως δράματα, καὶ ἔνεκα τούτου διετερεῖτο ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ κατασκευὴ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς, ἐν ἄλλαις δὲ πάλιν μετὰ τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας εἰσῆχθη καὶ τὸ ῥωμαϊκὸν θέατρον, καὶ ὅτι συγχρόνως μετὰ τῶν παριστανομένων λατινικῶν δραμάτων κατεσκευάσθη καὶ ἡ σκηνὴ κατὰ τὸν ῥωμαϊκὸν τρόπον. Ἀφ' ἐτέρου δὲ φαίνεται ὅτι ἐν τισι τῶν ῥωμαϊκῶν πόλεων ὠκοδομοῦντο τὰ θεάτρα ἐπιτήδεια πρὸς παράστασιν ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων, ὅπως διαρρήδην μαρτυροῦσιν ἐπιφαι, ἀναφέρουσαι ὑπαρξίν ἑλληνικῶν θεάτρων ἐν Ῥωμαϊκαῖς πόλεσιν.

Ἡ κυριωτέρα διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ῥωμαϊκοῦ καὶ ἑλληνικοῦ θεάτρου ἔκειτο ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ σκηνὴ εἶχε βάθος μεγαλειότερον τῆς ἑλληνικῆς, διότι ἐχρησίμευε καὶ διὰ τὴν μουσικὴν, ἐνῷ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι πρὸς τοῦτο ὑπῆρχεν ἡ ὀρχήστρα, ἥτις παρὰ Ῥωμαίοις ἐχρησίμευε διὰ καθίσματα.

Ἡ διαφορὰ λοιπὸν τῶν δύο θεάτρων κεῖται μάλιστα ἐν τῇ διαφορᾷ ἀναλογίᾳ τοῦ βάθους πρὸς τὸ πλάτος τῆς σκηνῆς.

Τοῦτο δὲ κάλλιστα διδασκόμεθα ἐκ τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα ἐν Ὁράνζῃ (1) ἀνασκαφέντος θεάτρου, οὗτινος ἡ σκηνὴ διεσώθη κάλλιον παντὸς ἄλλου καὶ αὐτῶν τῶν

(1) Παραβαλ. Caristie, monuments antiques à Orange. Arc de triomphe et théâtre Paris. 1856.

ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐνῷ ἡ οἰκοδομὴ ἐν τοῖς κυριωτέροις εἶ-
ναι ὅλως ἑλληνικὴ, οὐχὶ ῥωμαϊκὴ, ὅμως ἡ σκηνὴ ἔχει πολὺ
μεγαλότερον βάθος, καὶ σχεδὸν τοσοῦτον, ὅσον τὸ προσκή-
νιον τῶν ῥωμαϊκῶν θεάτρων. Ἐτι σαφέστερον δεικνύουσιν αἱ
ἀνασκαφαὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου (1), ὅτι ἡ σκηνὴ κηρύνθη
ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων διὰ προσοικοδομήσεως καὶ σχεδὸν
μέχρι τοῦ μέσου τῆς ἄλλοτε ὀρχήστρας προεξετάθη.

(1) Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ἐκ τῶν πλη-
ροφοριῶν τοῦ W. Vischers ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, τῇ ἐπιγραφομένῃ
die Entdeckungen im Theater des Dionysos zu Athen (Neues
Schweizerisches Museum 1863, p. 69 καὶ ἐξῆς).

Π Ι Ν Α Ξ

τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετηρίδα περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ δράματος ἐκδοθέντων βιβλίων.

- A. W. v. Schlegel, Vorlesungen ueber die dramatische Kunst und Literatur. 2 Baende. Paris 1816.
- H. E. Genelli, das theater zu Athen. Berlin 1818.
- Grysar, de Graecorum tragoedia qualis fuit circum tempora Demosthenis. Colon. 1830.
- F. G. Schoene, de personarum in Euripidis Bacchabus habitu scenico. Lips. 1831.
- v. Koehler, Masken, ihr Ursprung und neue Auslegung einiger auf alten Denkmälern. Petersburg 1833.
- K. O. Mueller, Aeschylus Eumeniden mit erläuternden Abhandlungen. Goettingen 1833.
- G. Hermann, de quinque iudiciis poetarum. Lips. 1834.
- Jul. Sommerbrodt, rerum scenicarum capita selecta. Berol. 1835.
- Gottl. C. W. Schneider, das Attische Theaterwesen. Weimar 1835.
- F. V. Fritzsche, de thymele in theatris Atticis I—III. Rostock. 1836. 37.
- C. F. Hermann, de distributione personarum inter histriones. Marburg. 1840.
- Julius Richter, die Vertheilung der Rollen unter die Schauspieler der griechischen Tragoedie. Berlin 1842.

ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Ἐνῷ ἡ οἰκοδομὴ ἐν τοῖς κυριωτέροις εἶ-
ναι ὅλως ἑλληνικὴ, οὐχὶ ῥωμαϊκὴ, ὅμως ἡ σκηνὴ ἔχει πολὺ
μεγαλότερον βάθος, καὶ σχεδὸν τοσοῦτον, ὅσον τὸ προσκή-
νιον τῶν ῥωμαϊκῶν θεάτρων. Ἔτι σαφέστερον δεικνύουσιν αἱ
ἀνασκαφαὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις θεάτρου (1), ὅτι ἡ σκηνὴ ὑψύθη
ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων διὰ προσοικοδομήσεως καὶ σχεδὸν
μέχρι τοῦ μέσου τῆς ἄλλοτε ὀρχήστρας προεξετάθη.

(1) Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, καθίσταται ἀναμφισβήτητον ἐκ τῶν πλη-
ροφοριῶν τοῦ W. Vischers ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, τῇ ἐπιγραφομένῃ
die Entdeckungen im Theater des Dionysos zu Athen (Neues
Schweizerisches Museum 1863, p. 69 καὶ ἐξῆς).

ΠΙΝΑΞ

τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν περὶ τὴν χορηγίαν καὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ δράματος ἐκδοθέντων βιβλίων.

- A. W. v. Schlegel, Vorlesungen ueber die dramatische Kunst und Literatur. 2 Baende. Paris 1816.
H. E. Genelli, das theater zu Athen. Berlin 1818.
Grysar, de Graecorum tragoedia qualis fuit circum tempora Demosthenis. Colon. 1830.
F. G. Schoene, de personarum in Euripidis Bacchabus habitu scenico. Lips. 1831.
v. Koehler, Masken, ihr Ursprung und neue Auslegung einiger auf alten Denkmälern. Petersburg 1833.
K. O. Mueller, Aeschylus Eumeniden mit erläuternden Abhandlungen. Goettingen 1833.
G. Hermann, de quinque iudiciis poetarum. Lips. 1834.
Jul. Sommerbrodt, rerum scenicarum capita selecta. Berol. 1835.
Gottl. C. W. Schneider, das Attische Theaterwesen. Weimar 1835.
F. V. Fritzsche, de thymele in theatris Atticis I—III. Rostock. 1836. 37.
C. F. Hermann, de distributione personarum inter histiones. Marburg. 1840.
Julius Richter, die Vertheilung der Rollen unter die Schauspieler der griechischen Tragoedie. Berlin 1842.

- C. F. Geppert, ueber die Eingaenge zu dem Proscenium und der Orchestra des alten griech. Theaters. Berlin 1842.
- Jul. Sommerbrodt, disputat. scenicae, Lignic. 1843.
- C. F. Geppert, die altgriech. Buehne, Leipzig 1843.
- G. H. Strack, das altgriech. Theatergebäude. Leipzig 1843.
- F. V. Fritzsche, de deo ex machina. Rostock. 1843.
- Ph. Wagner, die griech. Tragoedie und das Theater zu Athen. Dresden 1844.
- A. Witzschel, die attische Tragoedie, eine Festfeier des Dionysos. Leipzig 1844.
- C. Beer, ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes. Leipzig 1844.
- W. T. Streuber, der Sonntag, das Theater und das Sonntagstheater. Zuerich 1846.
- G. Hermann, de rescenica in Aeschyli Orestea. Lips 1846.
- A. Witzschel, die tragische Buehne in Athen. Jena 1847.
- F. Wieseler, ueber die Thymele des griech. Theaters. Göttingen 1847.
- Jul. Sommerbrodt, de Aeschyli re scenica. Berol. Weidmann. 1848—1858. III partes.
- Th. Kock, ueber die parodos in der griech. Tragödie. Posen 1850.
- Fr. Wieseler, Theatergebäude und Denkmäler des Bühnenwesens bei den Griechen und Römern. Goettingen 1851.
- I. G. Rothmann, das Theatergebäude zu Athen. Torgau 1852.
- L. Schmidt, de parodi in tragoedia græcæ notione. Bonnæ 1855.

C. E. F. Ascherson, de parodo et epiparodo tragœdiarum Græcarum. Berol. 1856.

C. F. R. Schultz, de chori Græcorum tragici habitu externo. Berol. 1856.

F. Fritzsche, Quatuor leges scenicæ Græc. pœseos. Lips. 1858.

A. Schœll, ueber die Tetralogie des attischen Theaters. Leipzig 1859.

A. Schœnborn, die Skene der Hellenen. Leipzig 1858.

L. Lohde, die Skene der Alten. Berlin 1860.

F. Wieseler, disputatio de loco, quo ante theatrum Bacchi lapideum exstructum Athenis acti sint ludi scenici. Gotting. 1860.

W. Helbig, quæstiones scenicæ. Bonnæ 1861.

F. Ch. Hæger, grundzuege der griech. Buehne. Landshut 1863.

O. Korn, de publico Aeschyli, Sophoclis, Euripidis, fabularum exemplari Lycurgo auctore confecto. Bonnæ 1863.

H. Schrader, de sortitione scenicorum apud Athenienses in liber miscellaneus editus a societate philologica Bonnensi. Bonnæ 1864.

Εν τοῖς παντοδαμοῖς Ἀρχαῖς καὶ ἔκθεσι
ἀπὸ τοῦ ἐκείνου ἐκδοθέντος ἐκδόσεως ἀρ-
ματα τῶν ἀρχαίων ἱερῶν, ἀποκρίται καὶ διὰ
χρῆμα καὶ ὑπομνήματα. Ἐν Ἀρχαῖς περὶ ἀρχαίων
καὶ παρασκευῶν ἢ ἀποκρίται ἀρχαιογραφῶν τῶν
ἀρχαίων τῶν ἀρχαίων τοῦ ἀρχαιογράφου ὁ ἀρχαίος
μετὰ ἀποκρίταις ἀποκρίταις καὶ ἀρχαίων
ἔκθεσι 19/1 Δεκεμβρίου 1883

- C. F. Geppert, ueber die Eingaenge zu dem Proscenium und der Orchestra des alten griech. Theaters. Berlin 1842.
- Jul. Sommerbrodt, disputat. scenicae, Lignic. 1843.
- C. F. Geppert, die altgriech. Buehne, Leipzig 1843.
- G. H. Strack, das altgriech. Theatergebäude. Leipzig 1843.
- F. V. Fritzsche, de deo ex machina. Rostock. 1843.
- Ph. Wagner, die griech. Tragoedie und das Theater zu Athen. Dresden 1844.
- A. Witzschel, die attische Tragoedie, eine Festfeier des Dionysos. Leipzig 1844.
- C. Beer, ueber die Zahl der Schauspieler bei Aristophanes. Leipzig 1844.
- W. T. Streuber, der Sonntag, das Theater und das Sonntagstheater. Zuerich 1846.
- G. Hermann, de rescenica in Aeschyli Orestea. Lips 1846.
- A. Witzschel, die tragische Buehne in Athen. Jena 1847.
- F. Wieseler, ueber die Thymele des griech. Theaters. Göttingen 1847.
- Jul. Sommerbrodt, de Aeschyli re scenica. Berol. Weidmann. 1848—1858. III partes.
- Th. Kock. ueber die parodos in der griech. Tragödie. Posen 1850.
- Fr. Wieseler, Theatergebäude und Denkmäler des Bühnenwesens bei den Griechen und Römern. Goettingen 1851.
- I. G. Rothmann, das Theatergebäude zu Athen. Torgau 1852.
- L. Schmidt, de parodi in tragoedia graecæ notione. Bonnæ 1855.

C. E. F. Ascherson, de parodo et epiparodo tragœdiarum Græcarum. Berol. 1856.

C. F. R. Schultz, de chori Græcorum tragici habitu externo. Berol. 1856.

F. Fritzsche, Quatuor leges scenicæ Græc. pæseos. Lips. 1858.

A. Schœll, ueber die Tetralogie des attischen Theaters. Leipzig 1859.

A. Schœnborn, die Skene der Hellenen. Leipzig 1858.

L. Lohde, die Skene der Alten. Berlin 1860.

F. Wieseler, disputatio de loco, quo ante theatrum Bacchi lapideum exstructum Athenis acti sint ludi scenici. Gotting. 1860.

W. Helbig, quæstiones scenicæ. Bonnæ 1861.

F. Ch. Høger, grundzuege der griech. Buehne. Landshut 1863.

O. Korn, de publico Aeschyli, Sophoclis, Euripidis, fabularum exemplari Lycurgo auctore confecto. Bonnæ 1863.

H. Schrader, de sortitione scenicorum apud Athenienses in liber miscellaneus editus a societate philologica Bonnensi. Bonnæ 1864.

Εν τοῖς παντοδαμοῖς Ἀρχαῖς καὶ ἑτέροις
ἀπ' οὗ ἀπὸ τῶν ἐδὲ ἐδιδάχθαι ἐξυμνήσας
μὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, προέβηται καὶ ἡ δι-
αδοχὴ καὶ ἡ ἀναστάσις. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μὲν ἀνα-
στάσει, παρασυνέει, ἡ ἀναστάσις ἀρχαιογενὴς τῶν
ἀρχαῖα τῶν ὀφείδων τοῦ ἀρχαιογενέως ὁ ἀρχαῖος
μὲν ἀναστάσις ἀρχαῖος καὶ ἀρχαῖος.
Καὶ 19/1 Δεκεμβρίου 1883

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Οἱ φοιτηταί τῆς φιλοσο-
φικῆς σχολῆς.

Νικόλαος Παπαγεωργίου
Ἀριστομένης Στεργιογλίδης
Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου
Δημήτριος Βασιλειάδης
Κωνσταντῖνος Τάτης
Ἰωάννης Β. Βάγγελος
Συνόδης Παπαδημητρίου
Ἄθαν. Ν. Παπακυρίτσης
Ζήσης Δ. Σαρρόπουλος
Σπυρίδων Γ. Βελέντζας
Κ. Ν. Δαμιράλης
Α. Γ. Ἀγγελίδης ἱερεὺς
Νικόλαος Οἰκονομόπουλος
Χρῆστος Β. Αῶλος
Εὐγένιος Βαρῖνος
Κωνσταντῖνος Π. Κασιμάτης
Ἑμμ. Κ. Φραγκίδης
Γεώργ. Ν. Χατζιδάκης
Ἀνδρέας Παπαγεωργίου
Βασίλειος Μιχαήλ
Ἀλέξανδρος Μ. Ζουμετίκου.
Οἱ μαθηταί τῶν γυμνασίων.
Μάρκος Βακάς
Γ. Β. Βασιλόπουλος
Ἰ. Ι. Μπίμπας.
Ε. Ι. Δασκαλάκης
Π. Ἰ. Ἀσημακόπουλος

Ν. Τ. Φίλης
Γ. Μαυρυδάκης.
Ἰ. Λάμπας
Ἰ. Κουμανούδης
Ἰ. Π. Ποῦλος
Μ. Μ. Δαμιράλης
Β. Ε. Βαρδαούλης
Π. Κ. Κιούσης
Δ. Γ. Σουρμελῆς
Ν. Μ. Σημτῆν
Κ. Δ. Κωνσταντόπουλος
Π. Βέσσης
Γ. Ταπετζαρόπουλος
Α. Μαυροκορδάτος
Κ. Ἰ. Νικήτας
Γ. Ἀδοσίδης
Μ. Σεβαστιανὸς
Δ. Βαλλῆς
Α. Γ. Μαντζαβῖνος
Κ. Γ. Πρεζᾶς
Ἰ. Ν. Βασιλάδης
Δ. Π. Ἰωαννίδης
Α. Πιπερίδης
Ν. Γιαννόπουλος
Π. Ι. Πιζὸλ
Γ. Πασχαλίδης
Α. Περβανᾶς.

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ.

Κ. Π. Χαντζῆς
Γ. Π. Δαμάσκος

Α. Α. Πιθόπουλος

Α. Κατσούλης

Κ. Ι. Ἀντωνιάδης

Γ. Βερίκιος

Π. Ζυμβρακάκης

Πετροκόκκινος

Βούλγαρις

Χρ. Λεούσης

Α. Ρετσίνας

Ε. Εύστρατιάδης

Δ. Σκούρτης

Τ. Κομνηνός

Ή. Οϊκονόμου

Χ. Ἡλιάδης

Ή. Στεμνιτσιώτης

Σ. Καραδήμας

Κ. Παπαδόπουλος

Θ. Παπαδόπουλος

Ι. Κούτσης

Θ. Ν. Ὁρλώφ

Α. Δαφνόπουλος

Ζορόσκης

Χ. Καιγιαδάκης

Π. Ἐλευθερίου

Δ. Πρωταῖος.

ΕΝ ΠΥΡΓΩ.

Basile S. Leonard.

Ἀριστ. Παππαγιαννόπουλος.

Γ. Στεφανόπουλος.

Ι. Κ. Στασινόπουλος.

Κ. Τραμπαδάς

Π. Λαμπρούλιας

Δ. Χαρμπούλης

Τ. Δ. Ζαφειρακόπουλος

Α. Καμβιώτης

Ν. Χρηστόπουλος

Θ. Θεοδορίδης

Π. Κωνσταντινίδης

Γ. Ἀχολος

Γ. Παππαγιαννόπουλος

Δ. Παππαγεωργίου

Γ. Παππαπετρόπουλος

Β. Πολυζωγόπουλος

Δ. Παναγιωτόπουλος

Γ. Ἡλιόπουλος

Α. Τζαβάρας.

ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ.

Π. Βρυώνης, καθηγητῆς

Θ. Ποριώτης »

Τ. Πολυχρονιαδης

Ν. Καλλιέργος

Κ. Τζιρακόπουλος

Γ. Δ. Τσαμαδός

Σ. Πολίτης

Ἀθ. Α. Γκρόβος

Ή. Μουσουδάτης

Π. Καρυοφύλλης

Δ. Κουβέλης

Μ. Στυμφαλιάδης.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Οἱ φοιτηταὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς.

Νικόλαος Παπαγεωργίου
 Ἀριστομένης Στεργιογλίδης
 Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου
 Δημήτριος Βασιλειάδης
 Κωνσταντῖνος Τάτης
 Ἰωάννης Β. Βάγγελος
 Συνόδης Παπαδημητρίου
 Ἀθαν. Ν. Παπακυρίτσης
 Ζήσης Δ. Σαρρόπουλος
 Σπυρίδων Γ. Βελέντζας
 Κ. Ν. Δαμιράλης
 Α. Γ. Ἀγγελίδης ἱερεὺς
 Νικόλαος Οἰκονομόπουλος
 Χρῆστος Β. Αῶλος
 Εὐγένιος Βαρῖνος
 Κωνσταντῖνος Π. Κασιμάτης
 Ἑμμ. Κ. Φραγκίδης
 Γεώργ. Ν. Χατζιδάκης
 Ἀνδρέας Παπαγεωργίου
 Βασίλειος Μιχαήλ
 Ἀλέξανδρος Μ. Ζουμετίκου.
Οἱ μαθηταὶ τῶν γυμνασίων.
 Μάρκος Βακᾶς
 Γ. Β. Βασιλόπουλος
 Ἰ. Ι. Μπίμπας.
 Ε. Ι. Δασκαλάκης
 Π. Ἰ. Ἀσημακόπουλος

Ν. Τ. Φίλης
 Γ. Μυρουδάκης.
 Ἰ. Λάμπας
 Ἰ. Κουμανούδης
 Ἰ. Π. Ποῦλος
 Μ. Μ. Δαμιράλης
 Β. Ε. Βαρδαούλης
 Π. Κ. Κιούσης
 Δ. Γ. Σουρμελῆς
 Ν. Μ. Σημητὴν
 Κ. Δ. Κωνσταντόπουλος
 Π. Βέσσης
 Γ. Ταπετζαρόπουλος
 Α. Μαυροκορδάτος
 Κ. Ἰ. Νικήτας
 Γ. Ἀδοσίδης
 Μ. Σεβαστιανὸς
 Δ. Βαλλῆς
 Α. Γ. Μαντζαβῖνος
 Κ. Γ. Πρεζᾶς
 Ἰ. Ν. Βασιάδης
 Δ. Π. Ἰωαννίδης
 Α. Πιπερίδης
 Ν. Γιαννόπουλος
 Π. Ι. Πιζόλ
 Γ. Πασχαλίδης
 Α. Περδανᾶς.

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ.

 Κ. Π. Χαντζῆς
 Γ. Π. Δαμάσκος

Α. Α. Πετρόπουλος
 Α. Κατσούλης
 Κ. Ι. Ἀντωνιάδης
 Γ. Βερίκιος
 Π. Ζυμβρακάκης
 Πετροκόκκινος
 Βούλγαρις
 Χρ. Λεούσης
 Α. Ῥετσίνας
 Ε. Εὔστρατιάδης
 Δ. Σκούρης
 Τ. Κομνηνός
 Γ. Οἰκονόμου
 Χ. Ἡλιάδης
 Γ. Στεμνιτσιώτης
 Σ. Καραδήμας
 Κ. Παπαδόπουλος
 Θ. Παπαδόπουλος
 Ι. Κούτσης
 Θ. Ν. Ὀρλώφ
 Α. Δαφνόπουλος
 Ζορόσκης
 Χ. Καιγιαδάκης
 Π. Ἐλευθερίου
 Δ. Πρωταῖος.

ΕΝ ΠΥΡΓΩ.

Basile S. Leonard.

Ἀριστ. Παππαγιαννόπουλος.
 Γ. Στεφανόπουλος.
 Ι. Κ. Στασινόπουλος.

Κ. Τραμπαδάς
 Π. Λαμπρούλιας
 Δ. Χαρμπούλης
 Τ. Δ. Ζαφειρακόπουλος
 Α. Καμβιώτης
 Ν. Χρηστόπουλος
 Θ. Θεοδωρίδης
 Π. Κωνσταντινίδης
 Γ. Ἀχολος
 Γ. Παππαγιαννόπουλος
 Δ. Παππαγεωργίου
 Γ. Παππαπετρόπουλος
 Β. Πολυζωγόπουλος
 Δ. Παναγιωτόπουλος
 Γ. Ἡλιόπουλος
 Α. Τζαβάρας.

ΕΝ ΚΟΡΙΝΘΩ.

Π. Βρυώνης, καθηγητής
 Θ. Ποριώτης »
 Τ. Πολυχρονιάδης
 Ν. Καλλίγερος
 Κ. Τζιρακόπουλος
 Γ. Δ. Τσαμαδός
 Σ. Πολίτης
 Ἀθ. Α. Γκρόβος
 Γ. Μουσουδάτης
 Π. Καρυοφύλλης
 Δ. Κουβέλης
 Μ. Στυμφαλιάδης.

ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ.

Οἱ μαθηταὶ τῆς Εὐ. σχολῆς.
 Α. Παππαδόπουλος, Κεραμεὺς
 Στέφανος Ι. Παππαμυχᾶλης
 Θεόδ. Πάγκαλος
 Γ. Δ. Πουσκουλίδης
 Στ. Βενάκης
 Στ. Παππαδόπουλος
 Η. Ἀνδρέου
 Ἐπ. Ι. Σάββας
 Ε. Α. Κοντόπουλος
 Πλ. Ε. Καλλίνικος
 Στ. Ι. Ζερμπίνης
 Σ. Εὐσταθόπουλος
 Η. Στ. Γεωργιάδης
 Ν. Ἐμμανουήλ
 Μ. Η. Μαλανδράκης
 Γ. Ἀγαδοπούλου
 Σάβ. Γεωργιάδης
 Ἰωσήφ Ἀδαμίδης
 Κωνστ. Ἀρμαγανίδης
 Ν. Κ. Χρηστογιαννάκης
 Θ. Δημόπουλος
 Ν. Τσουρουκτσόγλου
 Α. Ι. Φωτιάδης

Α. Μ. Περπινιάνης
 Δ. Κ. Καραλής
 Α. Τσαμπάνης
 Δ. Ι. Ζακύρης
 Ἄλ. Ν. Ἰορδανίδης
 Εὐστ. Βασιλειάδης
 Σπ. Μανιατόπουλος.
 Μαν. Παππαντωνίου
 Βλ. Χατζῆ Θεωμ. Βαλάση.

ΕΝ ΧΙΩ.

Ἰωάν. Μ. Συριώτης
 Θ. Ι. Φαιουράκης
 Κ. Ι. Πρώτος
 Ἰωσήφ Η. Κωνσταντινίδης
 Βασίλειος Κλουσιτιδῆς
 Δημοσθένης Κωγιαλῆς
 Δημήτριος Σαλβάγος
 Ἀλέξανδρος Σαριβέης
 Ἰάκωβος Κυριακίδης
 Δ. Γ. Κουμπιάς
 Ἰωάν. Μουζύθρας
 Γ. Σμυρειοῦδης
 Ἐμμανουήλ Μορτάκης
 Φ. Γεωργιαφέντης
 Θ. Κώτης.

Αἰτούμεθα συγγνώμην τοὺς κ. συνδρομητάς, ὅτι τὰ ὀνόματα δὲν κατεχωρίσθησαν ἐν τῇ καταλόγῳ τούτῳ, διότι δὲν ἐπεστράφησαν ἡμῖν αἱ ἀγγελίαι ἐγκαιρως.

Συμπεριώσεις ἀφ' ὧν αὖτ' ἔστι
τιμὸν θέλημα, ἐπαποδείξαι καὶ
σταχυογενεῖναι τὴν ~~ἀφ' ὧν~~.

Ἄν αὖ συμπεριρῇ θέλημα καὶ
παιδείας εἶναι σπουδαγμένους.

Μετὰ τὴς γενετικῆς ἀρχῆς
ἐνεργεῖν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον ἡ φύσις
ἀπὸς τῆς σαρκοῦς φύσεως. Τοῦτο εἶναι
φυσικὸς νόμος, ἐπὶ ὃν τὸ ἄλογον εἶναι δύ-
ναται καὶ ἀντιθετῆς, διότι ἀπὸς τοῦτο οὐ-
δέποτε ἡ φύσις τοῦ γένους. Ἐπὶ τοῦ
φυσικοῦ νόμου μέντοι τὸ βίον ἡδὴ καὶ
δρῶντα ἐξετέλειαν τὸν γένος ἀν-
τιθετῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς σαρκοῦς
φύσεως ἀρχῆς ἡ φύσις αὖτ' ἐξελιγμένη

καὶ καὶ ἀντίστανε διὰ τοῦ πιδέας αἰ-
σθηματος τοῦ ἔρωτος.

Ἐρωτᾶται ἔτι, εἴναι ἐντεταγμένον
εἰς τὴν ποίησιν τὰ χρονομετρούμενα
τὰ γενόμενα τοῦ ἐρωτικοῦ βίου ὡς
δέματα τῶν παραστάσεων τῆς;

Ἀρτὴ ἄλλης ἀπορίσεως ἀναφέ-
ρουμεν μόνον τοὺς μέγαντες εὐείρους
Ποιητὰς, οἵτινες διὰ τῶν ἐρωτικῶν ἀ-
πορίων ἀπεδυνατίζονται.

Ὁ πόνος εἰρημῆς ἔρωτος εἶναι ἀνώ-
ριστος τῆς ποίησεως. Οὐδ' αὖτος ἀλλοτε
ἢ ὡς ἐρωτικῶν βίῳ ἐνάρχονσι πόον
ποταῖ, πόον ποταμῶν ἀχέου, συμ-
βάντα, χαρὰ, θύση, (σεριαέθειαι),
ἀλινά πόον, ἀποσχιζόμενον εἰς τὴν

wagaŋur un' Inu wagaŋur Pač'č'owar wamh-
 wagaŋur. Hōwa č'agaŋur wagaŋur, wagaŋur

γενομένης δι' αὐτοῦ καὶ δι' ἡμῶν τῆς
 χάριτος καὶ τῆς ἀγαθῆς δωρεᾶς τοῦ
 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
 υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.
 Ἄν' ὅπως ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ καὶ
 ἐν ὅλῳ τῷ κράτει τοῦ βασιλείου τοῦ
 κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ
 υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐννοια τῆς πόλεως εἶναι μακρόν
αἰώνιον, διὸ ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ὑψίστων,
τῆς διαίτης καὶ τοῦ νεοεξορισμοῦ.

Ὁ, ἢ ἐν τῷ γὰρ τοῦτο, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ
 τῷ ἐνοχῇ οὐρανῷ ἐπὶ ἀποστροφῶν
 ἐν τῷ ἡδυνῇ, ἀπ' ἑξῆς ἐπὶ καὶ ἐν
 ἐξῆς ἐνοχῇ, ἡμεῖς ἐν τῷ ἀποστροφῇ
 καὶ ἀνῆδυνῇ.

Οἱ ἄρριοι γὰρ ἀρεύονται γυναι
ἀλλ' ἀπ' ἄλλοις (ἀπ' ἡμῶν) καὶ ἐνδύμα
ἀπὸ βαθέως πεποιημένον προσφύει
αἱ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς εὐαχρηστοσύνης
'Ενδεύεται δὲ ἀρεύεται καὶ ὁρίσκει
διὰ τῆς αἰσθητικῆς γενικῶς ἰσχύοντα
ὅρια τοῦ ἐκτετραπλημένου καὶ πῶς
τὸ μέτρον τῆς ἡδονῆς καὶ τοῦ δαΐναι
ἀνεπαρκές • μέτρον δὲ ὁρίσει
καὶ μετρήσει τὸ ὅγε αἱ παρὰ
ὁμοίαι τῆς αἰσθητικῆς ἡδονῆς ἐκτετρά-
χθη μόνον ἀπὸς ἀρμονικὴν διεξί-
σιν τοῦ αἰσθητικῆς καὶ διπλάσιον
ἢ χάριν αὐτῆς εὐαχρηστὴ χάρις καὶ εὐα-
ρεστὴ εὐχερέστερον ἢ αὐτὴν.

Ἄν τὸ δὲ διεξέλθῃ ἀμφαίρη
(αἱ δὲ εὐαχρηστὴ εὐχερέστερον ἢ αὐτὴν)

τότε βεβαίως εἶναι ἐν νόμῳ, ἀ-
ποβῆναι καὶ ἡ ἐπιταγή αὐτῆς ἀνὰ
χρόνους τοῦ ἀποβῆναι αὐτῆς τῆς
Δουλοχῶς τοιαύτης ^{ποιήσεως} τερματίζεσθαι
ἐν διαφόροις ἔθνεσιν καὶ χρόνοις
ἐγένετο ἐν τῇ ποιήσει.

Ἀλλ' ἐξετάσωμεν τὸ δῆμα ὡς πρὸς τοὺς ἔλλη-
= νας.

Κρίμα καὶ δίκαια παρὰ τοῖς ἔλ-
λοις ἀποβῆναι πάντοτε μᾶλλον τὸ
αἰσθητὸν καλόν. Ἡ δὲ φρονεῖα τῶν
εἶχεν ἐπίσης αἰσθητικὸν χαρακτήρα.
Ἡ δὲ φρονεῖα τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κα-
κοῦ ἢ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, δὲ φρονεῖα
τοῦ αἰσθητικοῦ. Ἀλλ' ὅμως ὁ ἔλλη-
νιστὴς εἶχε καὶ ἐν τῇ δε-
~~φρονεῖα~~ φρονεῖα τοῦ αἰσθητικοῦ καλοῦ

ἐγνωμένοι τοὶ αἰσθημένοι χάριν τοῦ
μαζοῦ. Τίς δὲ ἐνδριεῖται τῇ θρη-
σκευῇ ἀρᾶσαι τῇ θρησκείᾳ;
Πρὸ τοῦ συνεισμεῖναι τὸν ἐν-
μυστὴ αὐτῇ, ἔγινε τῇ κοίτῃ τῆς
καὶ ἐσώθησαν ὅμοις γυνὴ καὶ τὰ
κνῆματά τῆς θαλάσσης. Τὴν ἀράξιν
ταύτην ἦλθε παρ' ἡμῶν καὶ ἐδεύρειτο
ἐν αὐτοῖς τὰν, οἱ Ἕλληνες εἶδον αὐτὴν
ἀλλ' οὐκ ὄψεσθαι. Οὗτοι ἐξεδιὰβλώθησαν
ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ ἐγκαταλείψαντες αὐτὴν
ἐκ τῆς θαλάσσης ὄψιν αὐτῆς θύσαν
ἐξερχομένην ὡς τὴν ἐπαρροσώπου-
σαν τῇ ἀναδυμένην ἀποσπέν-
χοντο αὐτῇ.

Ἡ γυνὴ τοῦ οὐρανοῦ ἐφαίρειτο
τοῖς Ἕλλησιν οὐκ ἀνέδμενος.

Η ἐξουσία ἐνταυτοῖς ἐστὶν —
 ὡς ἐν ὁρίῳ μόνον τοῦ δέχνηρα
 ἀποδοχῆς δὲ καὶ ἐξαίρετος κέρη
 ἰσχύος καὶ ἐκφυγῶν ἀνταρ-
 ἐστιμίας τοῦ ἀπρίστου ὁράτου.
 — ποταῖς ἀνεκτάς ἢ δὲ ἀλχοῦς
 ἴσως οὐκ ἔστιν.

Αἱ Σωφροσύνηδες ἡμίσητοι
ἐπέχοντο ἐν τῇ Συμνασίᾳ, καὶ
τῶν ὁρίων, τῶν ἐξόρων,
πολλῶν καὶ νέων. Ἀλλὰ καὶ αἱ
παρθένοι ἐδύναντο τοὺς ἀγῶνας
τῶν νέων, οἵτινες, ὡς γνωστοί,
γυμνοὶ ἐδύναντο αὐτοῖς.

εν Χτῷ μαρτυροῦντες ἑαυτοὺς ἐν
 τῇ συνείδησει αὐτὴν καὶ τὸν ὁπὸς τοῦ
 νεανίου. (Περ. XIII σελ. 866)

Οἱ Κροτωνιάται, οἵ τ' ἔτι ἐπέπρον
αἰτὸν Ζεῦσι καὶ ἰδὲ καὶ Παρ-
θένοι γυνῆς, οὐκ ἐξ αὐτῶν γὰρ
τὸ ἀπόθρονον διὰ τὰς παρεργὰς τῆς
ἐξουσίας ἐδεύοντο ἐν τοῖς
ἀνδράσι, οὐδ' οἱ ἀρχαῖοι
Ποιναὶ ἐρέμερον ἐν τοῖς ἡρώεσσιν
τὸ ἀξίωμα τῶν πρῶτων δευτέρων
(καρποτέρων) καὶ αὐτὰς γυνῆς
τὰς ἀναδιδόναις τοῦ Πάριδος.

Περὶ ἡδονῶν ἢ ἡγορεῶν (δρασίμων)

Ἐνδοξονος βιβλίου αἰτίας, αἰτίας
εἰληθῆς. δὲ εἶναι δυνατὸν καὶ εὐδαιμόνιον,
ὅτι καὶ τὰ τοῦ εὐαγγέλιου
ἀποδείξεις ἐκτενέστερον ὅχι μόνον
καρπὸν τοῦ ἔργου ἀλλὰ καὶ
καταλαβόντες ἐκ τῆς εὐδαιμονίας.

Πρὸ διελίας ἀπρίμου μέγα οὐκ
δακνὸν ἐκτενέστερον ἐν, Παρισίοις
ἐκτενέστερον ἀπρίμου ἐν ἐκτενέστερον
ἐκτενέστερον καὶ ἀπρίμου ἐκτε-
νέστερον τοῦ εὐαγγέλιου τοῦ ἡδονῶν.
Ὅτι ὅμως τοῦ ἔργου οὐδὲν ἔχει τοῦ
ἐκτενέστερον ἢ λαοειρωστικόν δὲ
εἶναι ἵνα οὐδὲ ἀνὰ τὴν καὶ ἀπρίμου.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν διδασκάλων αἱ τῶν
ἐκκλησιῶν Garrick ἰδοὺ ἐλπίων
ὡς ἀποδοτέα ἔδωκαν αἱ τῶν
τῶν ἐκκλησιῶν τῶν, καὶ ἔδωκαν
τῶν τῶν αἱ τῶν αἱ τῶν
τῶν Westminster.

Ἡ δὲ ἰδίαν Παιδείαν ἐν τῇ οὐκριν
 ἐμφάνεισ ἀπὸς διδασκαλίας τῆς
 ἔργων τῶν ἡθ. οὐκείης παρ' Ἀρχαίοις,
 ὁ Αἰαχίδης, ὁ Ἑριστόδω, ὁ Δέσπης,
 ὁ Αἰγύμων, ὁ Φρόνιχος καὶ πολλοί.
 ἄλλοι μετέχοντες αὐτῆς τῆς Παιδείας.
 Ὁ Αἰριτοφάνης ἐνεκρίθη αὐτῷ
 τὸν Κλέονα ἐν ταῖς Ἰωνεῦσι, μὴ
 εἰρήνην ἡδωσὶν Ἰερμῶντα
 καὶ ἀφ' ἧς τοῦτο διὰ τὸν φόβον τῶν
 παντοκρίτων διαμαρτυροῦντο.

οι Σοφοὶς ἀνέοχε ἀρετὰς—
χάρμονος ἀνδρείας τοῦ οὐδένου,
μη' ἐκείνους ἀνέοχε ἀνέοχε
ἐν ὑμῶν ἀνέοχε ἀνέοχε.
Ἐν τῶν νεωτέρων οἱ μέγιστοι τῶν
δραματικῶν Σαιντ-σιμὼν καὶ
Μοριέρος κινδυνεύοντες οὐχ
ἔλθον καὶ ἐν τῇ οὐρανῇ διδά-
σκοντες, ἀλλ' ἴδια ἐργα.

1887. Περιοδικὸν Ἑλλάς

Ἡ διάσημος ἀνδρὸς Ἀλέξανδρος Πλάτῃς ἔστιν
καλὸς ἀνδρὸς καὶ μοναδικὸς ριαν-
δίσκος. Ὁμοίως οἱ ἄλλοι τῆς ἐποχῆς ἔχου-
σι γὰρ, ἐπ' αὐτῶν γέγονε ἡμεῖς.

Π. Χ. Ὁ ἀνδρὸς τῆς Ρωσσίας
καὶ οὐδὲν ἀνδρὸς ἔστιν ὅσον τὸ ἄλλοις.
Ὁ ἀνδρὸς τῆς Γερμανίας
καὶ τῆς ἀνδρὸς ἔστιν ὅσον τῶν ἄλλων.

Ἡ βασιμνα τῆς Ἰουδαίας,

«Τῇ Ἰουδαίᾳ μία βασιμνα, οὗς
ἄναι ὑπερφόρος, ὅτι ἀπιδμεν αὐτὴν
μεταφ' τῶν ὑποδῶν τῆς.»

Ἡ βασιμνα τῆς Ἀρχίας.

«Ἄν ὁ βασιμνὸς τῆς γέρῃ ἀγνοῖς
ὅτι γυνεὶα φωνὴ εἶναι ὑπορὸν ἀγέ-
τισμον διὰ τὴν γυνεὶα, οὗς εἶδε
ἀγαπῶν μου Ἀδελφά τῆς ἀγαπῶν τῆς
τῶν γυνεὶων.»

«Ὅτι τῶν μέσων εἰσπῶνται αὐ-
τῶν δέξεις:

«Βασιμνα τῶν ἀνταλὸς δέξιν Σοι
τὴν χεῖρα», (ὑποχρηστικῶς)

Ἄ. Θιέρς Πρόεδρος τῆς
Γαλλικῆς Δημοκρατίας.

Ἡ ἐχθρὸς ἐν τῇ Βωδοβίᾳ.

Κατωρδῶδε τέρος πάντων, δὲν ἐξε-
τάζομεν πᾶσιν ἢ πῶς, στυπιδυρ-
δέντος τοῦ ποσού, να' ὑπάρξῃ καὶ
κατὰ τὸν ἀρροσχὴ χαριῶνα δέαιρον
ἐν Ἀδύταις, ὁμοιον κατ' ὅμα πρὸς
ἐμείνα, ἄλλα καὶ ἀρότερον αὐτῶν
ἐδίδασκεν ἡμᾶς θεῶν ἀγνώστα, καὶ ὡς
τὸ μέλλον ἐνώσχοιτο να' διδάσκων πα-
λα' (πορὶ) περισσότερα. Μπαδὲ μάχιζα
ἐρημυρὶς, ἀνήμενος ἀεὶ ἀγρίῳ ἀ-
ζιόημον ἄλλω, διειδὼν ἐν τοῖς
φαντασίᾳ τῶν ἐχθρῶν ἐρένεια
καὶ φλοκαγιά, καὶ στυπιδυρ-
δὴ νόσα καὶ ἄλλα δ' ἔραται να'
τοιαῦτα να' ἐνδεχέσθῃ ἢ ἴσως
ἰδιωτικῇ ἐνδεχέσθῃ, καὶ στυπιδυρ-
δὴ.

καρποῦντα τῇ κρυφίᾳ τῆς
μυροῦ τοῦ θυμιάματος· διὸ καὶ
καὶ αὐτὸν δὲν ἀνδρὲς ἐν τοῖς
ἐκλεκτοῖς λαοῖς τῆς μαλακίας
διὰ τῆς ἐννείας ἀσπαρταλίδος
ἔργου τῆς κατ' ἡμῖν ζωῆς μέγα
καὶ εὐεχὴ ἀνδρὲς καὶ οὐκ.

ὅς ἐστιν καὶ ἀσπαρταλὶς ἔργου
ἀναβαλλόντες καὶ δείκνυμεν γεωλο-
μικῶς, ἐν τῇ ἐννείᾳ, πῶς καὶ πόσον
ἡ ἐννεία τοῦ δαίμονος ζέοντος φέρει
τῆς ἡμετέρας νοσηρίας, τῆς ἡμετέρας
βασίως, πόσον ἀλλοιοῖ τῆς ἐννείας
φυσιογραφίας τὸν αἰῶνα ὅπου
καὶ διατρέχει τῆς φυσικῆς
ἀνὰ πρῶτον τῶν ἰστορικῶν

στοιχείων τῆς ἐθνικῆς ἰδιοσυγκρασίας, ἐν γε τῷ παρόντι, προκειμένου μάλιστα περὶ θεάτρου, ἐγκλείοντος ὅ,τι ταπεινὸν συνέλαβεν ἡ πεσοῦσα πρὶν γαλλικὴ διάνοια, ἀναγκάζον καὶ ἀξιοπιστότατον θεώρουμέν νᾶναγράψωμεν ὅ,τι περὶ τούτου ἀπεφάνητο αὐτῇ αὐτῇ ἡ ἐπίσημος καὶ αὐθεντικωτάτη Γαλλία.

Κύπτουσα, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τὸ ἴδιον βάρος, ἔπεσε λιπόψυχος ἐν Σεδάν ἡ φθισικὴ τοῦ Ναπολέοντος Γαλλία, θῦμα καὶ θέαμα οἰκτρόν, κατὰ τὸν ἀληθέστατον λόγον, οὐχὶ τῶν Γερμανῶν, ἀλλὰ τῆς ἰδίας ἐξαχρειώσεως γενομένη. Ὅτε δὲ τὸ ἐπελθὼν καθεστὸς τὴν χρονίαν πλέον καὶ βάθος λαβοῦσαν νόσον τῆς διαφθορᾶς ἐσκέφθη νὰ προσβάλλῃ ἐν ταῖς πηγαῖς, τὸ πρῶτιστα καὶ μάλιστα δεόμενον μελέτης καὶ μεταβολῆς εὐλογως ἐνομίσθη τὸ θέατρον· διότι καθ' ὕλην καὶ εἶδος ὃν τὸ τελειότατον παρ' ἀνθρώποις ψυχαγωγίμα, εἶναι διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἀνθρωπίνης ἀγωγῆς ἐλατήριον. Ἡ δ' ἐπὶ τοῦ Τμήματος τῶν Καλῶν τεχνῶν γραμματεία, ἀπευθυνομένη πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ τῆς Γαλλίας Ἐπιτροπὰς τῶν θεάτρων, ἐνετέλλετο αὐταῖς λέξεσι τὰς ἐξῆς, ἄξια μεγίστης ἐπισκοπῆσεως:

«Ἡ ἀνάπτυξις τῆς δραματικῆς τέχνης εἶναι μία τῶν πρώτων φροντίδων τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἀνατιθέμενοι δ' ὅμιν τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἐποπτείας τῶν θεάτρων, νομίζομεν καλὸν νὰ ὁρίσωμεν τὴν συνδρομήν, ἣν πρὸ ὁμῶν προσδοκῶμεν ἐπὶ τοῦ τόσον ἀναγκαίου πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν ἔργου, ὃ ἐπιχειροῦμεν. Ἄν ἡ δραματικὴ τέχνη εὐρίσκηται σήμερον ἐν παρακμῇ, τοῦτο προήλθε, διότι ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τῆς Γαλλίας εἶχε δεσμευθῇ ἐπὶ μακρόν, καὶ ἐκωλύετο ἡ ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλία εὐμενῶν καὶ ἀνδρικῶν ἔργων, διδασκόντων τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὸ καθήκον. Τέχνη δὲ διεφθαρμένη καὶ χαυνὸς ἀνευδιδάξετο ἐπὶ σκηνῆς, ἐνθα θρασυαί ἤγειρε τὴν κεφαλὴν ἡ ἀκολασία. Ἀπὸ πολλοῦ δὲ ἤδη χρόνου, ἡ δραματικὴ τέχνη ἀπέβαλε τὴν ἑαυτῆς ἀποστολήν, ἀποδλέπουσα εἰς τέρψιν, ἥτις βαθμηδὸν μετετρέπη εἰς διαφθοράν. Ἐπιθυμοῦμεν ἡ δραματικὴ τέχνη νὰ περιβληθῇ ἀνδρικοτέραν καὶ ἰδανικοτέραν μορφήν. Ἐχομεν ἀνάγκην

τέχνης, ανυψώσεως, καὶ οὐχὶ ταπεινώσεως τὴν διένεικν. Σκοπὸς ἡμῶν εἶναι ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυσις καὶ οὐχὶ ἡ διαφθορὰ τοῦ λαοῦ. Πρὸς τοῦτο δ' ἀνάγκη νὰ ἐπέλθῃ ἀρωγὸς ἡ ἰσχυρὰ τοῦ θεάτρου δύναμις, συμ-
πράττουσα εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ὃν δεῖν νὰ ἐνδυναμώσωμεν καὶ καταστήσωμεν ἱκανὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ βάρη, ἃ παρέχει αὐτῷ ἡ Δημοκρατία»

Μετὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην καὶ σαφῆ ἐτυμηγορίαν, ἐρω-
τῶμεν ἂν ἡ σπουδὴ ὑπὲρ τοῦ Βωδεβίλ ἐν ἡμῖν δὲν φέρῃ
τὸν χαρακτήρα πράξεως ἐπιβούλου κατὰ τῆς Ἑλλάδος
καὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς.

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ βεβαίως ὅπου τὰ τοιαῦτα, δρῶντα ἀπὸ
πολλοῦ, κατέθεντο ρίζας καὶ ἐγένοντο οὐσιώδη τοῦ βίου
στοιχεῖα, ἡ ἀπότομος αὐτῶν καταστροφὴ ἥτό τι ἀδύνα-
τον, ἄνευ ἰσχυρῶν κλονήσεων, δυναμένων νὰ συνταράξωσι
τὴν ὑπάρχουσαν τῆς κοινωνίας ἀρμονίαν. "Ὅταν τὸ νό-
σημα προῖῃ πέραν σημείου τινός, ἡ ἄμεσος αὐτοῦ θερα-
πεία καὶ ἀδύνατος καὶ ἐπικίνδυνος ἀποβαίνει, ὡς ἐπα-
γόμενη δεινὰ, τῶν ὑπαρχόντων δεινότερα, πολλάκις δὲ
καὶ ἀνεπανόρθωτα. Καὶ οἱ Γάλλοι διὰ τοῦτο, πνεῦμα
ὄντως νομοθετικὸν ἐπιδειξάντες, ἐπειράθησαν ἄλλως νὰ
ἐκπεριέλθωσι τὴν δυσκολίαν, προλαβόντες τὴν νέαν καὶ
ἀμόλυντον ἤδη ἡλικίαν, καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ αὐτῆς ἐπιζη-
τοῦντες ὅ,τι ἐκτὸς αὐτῆς ματαίως θὰ ἐπεχειροῦν.

Ἡ στρατιωτικὴ τῶν μαθητῶν παιδευσίς, ἣν μετ' ἀγα-
στῆς φροντίδος ἀσχοῦσιν ἀπὸ τινος ἐν Γαλλίᾳ, ἔχουσα
τοῦτο ἰδίως, ὅτι διορθοῖ τὸ ἥθος καὶ ἀνορθοῖ τὸ φρόνημα
βαθμυδόν, μέλλει πάντως νὰ πλάσῃ ποτὲ γενεάν, ἐνώ-
πιον τῆς ὁποίας ἡ ὕδρα τῆς διαφθορᾶς, καταπίπτουσα
ἀτροφική, καὶ ἂν μὴ ἀφ' ἑαυτῆς ἐκπνεύσῃ, μηδεμίαν
μήτε δυσκολίαν μήτε ἀπειλὴν νὰ παράσχω εἰς τὸ ἔργον
τοῦ ἐξολοθρευμοῦ τῆς. Ἡ ἐν τοῖς σχολείοις σήμερον ἡλι-
κία εἶναι τὸ στοιχεῖον, τὸ μέλλον νὰ ποτελέσῃ τὴν συ-
νειδησιν τοῦ ἔθνους βραδύτερον. Ἐὰν δὲ ἡ συνειδησις
τοῦ ἔθνους ᾖ ὁ σταθερὸς τύπος, πρὸς ὃν σχηματίζεται
καὶ ἀφομοιοῦται τὸ λοιπὸν τῆς κοινωνίας σῶμα, δεχό-

μενον πάσας τὰς ιδιότητας αὐτῆς, ἔπεται, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς, ἣν οἱ μαθηταὶ λαμβάνουσιν ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διαπλάσεως, στηρίζεται ὁλόκληρον τὸ ἐθνικὸν ἐνεστός τε καὶ μέλλον. Μηδὲν δὲ μηδέποτε μῆτε ταχύτερον ἀποκτᾶται μῆτε βεβαιότερον παραμένει ἄλλως ἐν τοῖς λαοῖς ἢ διὰ τῆς ἡλικίας τῶν σχολείων· διότι δι' αὐτῆς καὶ μόνῃς καθίσταται τοῦτο ἀσάλευτον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως κτῆμα. Ὁ λαὸς εἰς τὰ σχολεῖα λαλεῖ ἀμέσως εἰς τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ οἰκοδομῶν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν, μόνος αὐτὸς οἰκοδομεῖ τί στερσὸν καὶ αἰώνιον.

Ἐὰν λοιπὸν ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἠθικῆς διαμορφώσεως τῶν νέων ιδίως, οἵτινες ἀπανταχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ συρρέουσιν εἰς Ἀθήνας χάριν σπουδῆς, τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον κατ' ἀνάγκην θὰ ὑπάρξῃ καὶ τὸ ἔσω καὶ τὸ ἔξω ἔθνος, πάντες οἱ ὅπως δὴ ποτε μολύνοντες τὴν ἠθικὴν ἐν Ἀθήναις ἀτμόσφαιραν πρέπει νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι καθίστανται ἐνοχοὶ τοῦ μεγίστου τῶν ἐγκλημάτων, ὅσα ποτὲ δύνανται νὰ ἐπινεθῶσι κατὰ τῶν νέων αὐτῶν, καὶ δι' αὐτῶν κατὰ παντός τοῦ Ἑλληνικοῦ. Τὴν ἐννοιαν δὲ τῆς εἰκόνης ταύτης κατανοεῖ τις ἔτι μᾶλλον, ἂν ὑπ' ὀψι λάβῃ, ὅτι ἐνῶ τὰ πρὸς διαφθορὰν μετὰ προθυμίας ἀπιστεύτου ἅμα συλλαμβάνονται καὶ ἐκτελοῦνται, ἡ στρατιωτικὴ τῶν μαθητῶν παιδευσίς, ἀπὸ πέρυσι καὶ παρ' ἡμῖν νομοθετηθεῖσα, ἄγνωστον διατί, καὶ ἴσως διὰ τὸ τίποτε, εἰσέτι δὲν ἐφηρμόσθη, βραδύτατα κινουμένη, καὶ ταῦτα πάντα εἰς χώραν, ἥτις, ἐλαχίστη κατ' ἀριθμόν, μέγιστα ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ, καὶ ἥτις, ἀπὸ τοῦ ἐξευτελισμοῦ ἄρτι προελθοῦσα, ὑπὸ μεγίστων, καὶ δὴ ἐπικειμένων, ἀπειλεῖται σήμερον κινδύνων.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν βλάβην τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ παρελθόντος, ἡ εἰσαγωγή τοῦ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Γάλλων οὐ-

τω χαρακτηριζομένου Βωδεβίλ, είναι συγχρόνως και ύβρι-
στική του παρελθόντος πράξις.

Εἰς τὴν εὐκλειαν τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος πολὺ, καὶ
πλέον ἴσως τῶν ἄλλων, βαρύνουσιν ὁ Δισχύλος καὶ ὁ Σο-
φοκλῆς, πρῶτοι καὶ ἐξ ἀμορφοτάτων στοιχείων οὐ μόνον
ἐπινοήσαντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς νοητῆς
τελειότητος σημεῖον ἀγαγόντες τὸ θέατρον. Καὶ ὁμῶς
ἐπὶ τῆς ἱερᾶς αὐτῶν τέρας, εἰς τὴν ὀρεῖλομεν κατὰ τὸ
πλεῖστον οὐ μόνον τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν νεκρανάστασιν, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἐν στιγμαῖς κρισιμωτάταις συμπάθειαν καὶ συν-
δρομὴν τοῦ πεφωτισμένου κόσμου, ἀνεχόμεθα καὶ συνερ-
γοῦμεν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ παίζῃται ἐπ' αὐτῆς ἡ
παρωδία τῆς θείας αὐτῶν τέχνης. Ἄν μὴ τι ἄλλο, ἡ
ἐθνικὴ τοῦλάχιστον φιλοτιμία ὑποχρεοῖ τὸν τόπον τοῦτον,
ἀντὶ πάσης θυσίας, νὰ ἔχῃ θέατρον ἴδιον, ὅπερ ἀπὸ τῶν
σπλάγχχνων τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἀπορρέον, νὰ εἰκονίζῃ πι-
στιῶς αὐτοῦ πάσας τὰς ιδιότητας, οὐδέποτε δὲ καὶ ἐπ'
οὐδενὶ λόγῳ, καὶ τοῦτο ἂν ᾗτο ἀνέφικτον, νὰ δέχεται
καὶ περιέπῃ, ὀργιάζον ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, τὸ τερα-
τῶδες παραμόρφωμα τοῦ ἀπαρμιλλοῦ καὶ καλλιτεχνι-
κωτάτου προγονικοῦ ἀριστουργήματος. Ὅταν λῶς, νο-
σήσας, ἐκτραπῇ τῶν οἰκείων λογισμῶν, ἐν πρώτοις ἀσε-
βεῖ πρὸς ἑαυτὸν, αὐτὸς παρέχων καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν
ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτοῦ ἀναισθησίας καὶ μνηδαινότη-
τος. Ἐν δὲ τῇ περιστάσει ταύτῃ, ἡ ἀσέβεια τοῦ ἑλ-
ληνικοῦ λαοῦ εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον στυγερά, ὅσῳ τὰς
ἀναμνήσεις, ὧν αὐτὸς καταφρονεῖ, γεραίρει σύμπασα ἡ
ἀνθρωπότης.

Ἄρᾳ γε δὲν ὑπάρχει δημοσία γνώμη, ὑγίης καὶ αἰσθα-
νομένη; Καὶ διατί ἡ Ἐξουσία δὲν δεσμεύει τὴν πρὸς τοι-
αύτην διασκέδασιν τάσιν, φερομένην διὰ κατὰ παντός, ὅτι
ἔχει καὶ ἐλπίζει ἱερὸν ὁ Τόπος οὗτος; Ἄν δικαίωμα καὶ
καθῆκον ἐαυτῆς νομίζῃ ἡ ἐξουσία γὰρ ποτέμπῃ κακῶς τοῦ
θεάτρου γυναῖκα οἰανδῇποτε, σεμνῶς ὁμῶς ἐνδεδυμένην

καὶ καθημένην, καὶ μηδὲν πρὸς μηδένα λέγουσαν, πῶς
δὲν εἶναι δικαίωμα καὶ χρέος αὐτῆς νὰ παρεμβαίνει, ὅπου
γυναῖκες ταιαῦται, ὀλόγυμνοι, καὶ διὰ τρῶπων καὶ σχη-
μάτων ἀσέμνων, ἐξαγγέλλουσιν ἀπὸ σκηνῆς ὅ,τι κακὸς ἦεν
καὶ φαῦλον ἀτομικὸν ἢ οἰκογενειακὸν παράπτωμα διώ-
κουσι καὶ τιμωροῦσι γραπτοὶ καὶ ἄγραφοι νόμοι; Κοινό-
τητες ἐλληνικαί, ἐν Ἡπείρῳ, ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ,
κινδυνεύουσιν ἢ νὰ ἐκφυλισθῶσιν ἢ νὰ σαρωθῶσιν ἐκ τοῦ
ἐδάφους τῶν πατρῴων ἀναμνήσεων, ὅπως καὶ ἑαυτὰς καὶ
τὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους ἐν ἑαυταῖς ἐκεῖ διασώσωσιν,
ἀπευθύνονται πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἀδελφούς, καὶ ἱκετεύ-
ουσιν ὀλίγα βιβλία τῆς δημοτικῆς καὶ στοιχειώδους παι-
δεύσεως, χάριν τῶν ἰδίων τέκνων, καὶ ἡ ἱκεσία των αὐ-
τῇ, ὥς γινώσκομεν θετικῶς, μένει κατὰ ἑπτὰ δέκατα ἀν-
εκτέλεστος πάντοτε· διότι ὁ πρὸς τοῦτο Σύλλογος, γλί-
σхра λαμβάνων καὶ διατιθέμενος, δὲν ἐπαρκεῖ. Ἐν τού-
τοις πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης καὶ φιλανθρώπου
ἀνάγκης, ὁ Σύλλογος ἐπαίτων δὲν εὐρίσκει, ἐνῷ ὑπὲρ τοῦ
Βωδεβίλ ἀπαιτῶν τις ἀμέσως λαμβάνει. Οὐτε ποῦ ἐκα-
στος δέον νὰ ἀναλώσῃ, οὔτε πῶς, τὰ ἑαυτοῦ ἀναλίσκων,
αὐτὸς καὶ οἱ ἑαυτοῦ δέον νὰ διασκεδάσωσιν, εἴμεθα βε-
βαίως οἱ ἀρμόδιοι νὰ ὀρίσωμεν. Ὅταν ὁμῶς ἡ διασκέδασις
αὐτῶν, ἐκβαίνουσα τῶν ὀρίων, ἐπιδρᾷ κακῶς ἐπὶ τῆς δη-
μοσίας ἀγωγῆς καὶ ἠθικῆς, δικαιούμεθα καὶ τὴν παρέμ-
βασιν τῆς Ἐξουσίας νὰ ξιώσωμεν, κατὰ νόμον, καὶ εἰς ἄλλα
ἡμεῖς ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταφύγωμεν, τῆς ἐξουσίας τυχὸν
ἀρνούμενης.

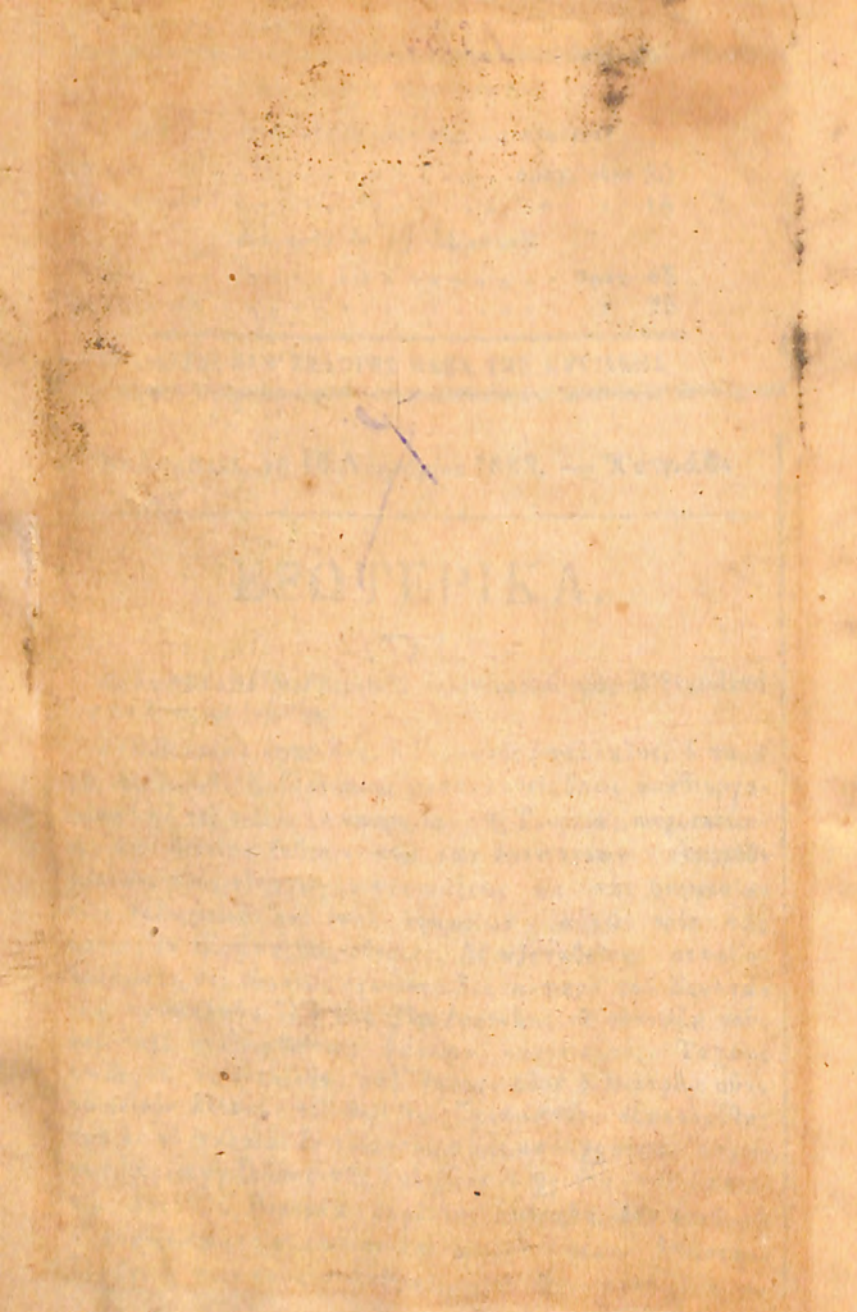
Ἄλλ' οὐχ ἥττον τῆς προαιρέσεως φαίνεται ἡμῖν θαυ-
μαστὴ καὶ ἡ δικαιολογία, μεθ' ἧς πειρῶνται νὰ καλύ-
ψωσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ τούτοις, προβάλλοντες τὴν ἀτέλειαν
τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς καὶ τῶν ἐλληνικῶν θιάσων, οὓς
καὶ ἀποκαλοῦσι καραγκιόζικους. Ὅτι καὶ οἱ θιάσοι, καὶ
πολὺ μᾶλλον τὸ δραματολόγιον τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς,
δὲν ἐπαρκοῦσι σήμερον εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς κοινωνίας,

οὐδεὶς βεβήκως ἔχει νᾶμφισθητήση. Ἄλλ' ἐν χώρᾳ, ἐν ἣ
πάντα τοῦ τε ἡθικοῦ καὶ πραγματικοῦ βίου διατρέχουσιν
εἰσέτι τὸ στάδιον τῆς πρώτης διαμορφώσεως, οὐδεὶς σω-
φρονῶν δύναται νὰ ζητήσῃ τελειότητα ἐξαιρετικὴν ἐν
τοῖς θιάσοις, καὶ πολὺ μᾶλλον ἐκεῖνοι, οἵτινες, οὐ μόνον
μηδεμίαν ποτὲ παρέσχον αὐτοῖς ὕλικήν ἢ ἡθικήν συνδρο-
μὴν νὰ συμπληρωθῶσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θεωρίας τῶν
ξένων προστασίας, προέβαλλον τὰ μέγιστα ἴσως προσκόμ-
ματα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν. Ἄν τις ὑπ'
ὄψει λάβῃ τὴν ὅλην ἡμῶν κατάστασιν, καὶ μάλιστα
τὴν ἀντίδρασιν, ἣν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινοῦ παρέσχεν
ἡ ἐπὶ μακρῶν τῇ προστασίᾳ τοῦ πλούτου καὶ αὐτῆς τῆς
ἐξουσίας λειτουργήσασα ἄλλογενὴς καὶ διὰ τὸ ἀναίσχυν-
τον δημαγωγὸς σκηνή, προάγεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δε-
χθῇ, ὅτι οἱ καραγκιόζιδες οὗτοι κτώρθωσαν καὶ τι πλεόν
τοῦ προσδοκωμένου, καὶ ὀφείλεται αὐτοῖς μεγίστη εὐγνω-
μοσύνη, διότι μετὰ θαυμαστῆς ἐγκαρτερήσεως συγκρα-
τοῦσι τὴν ἀρχὴν μέλλοντος αἰσιωτέρου. Ἐὰν μὴ προὔ-
πῃρχεν ὁ καραγκιόζης Θεόπεις, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιφανῇ
ὁ μεγαλοφυὴς Αἰσχύλος. Ἐὰν μὴ προὔποτεθῶσιν οἱ ἀπε-
λέκητοι τῶν θεμελίων λίθοι, ἀδύνατον νὰ ἐποικοδομηθῇ τι
πλήρες. Καὶ ἐὰν ποτε ὑπάρξῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι σκηνὴ τε-
λεία, ἡ τιμὴ θάνῃ καὶ εἰς τοὺς ἡθοποιοὺς τῆς σήμερον
καὶ τοὺς πρὸς τῆς σήμερον. Ὅσῳ δὲ καὶ ἂν βατταρίζω-
σι κατ' αὐτῶν, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι συντελοῦσι σπουδαίως
εἰς τὴν τελειοτέραν ρύθμισιν τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἀνορθοῦν-
τες ὅ,τι οἱ ξενότροποι σαρκασταὶ κρημνίζουσιν ἐν αὐτῷ,
καὶ συντελοῦσι σπουδαίως, στήριζόμενοι κατὰ τὸ πλεῖ-
στον εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐλληνικωτάτου ἐξωτερικοῦ,
ἀφ' ὅτου ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Ἑλλάδος διεμορφώθη
τις ἐκφυλὸς ζύμη, ἥτις, καταφρονούσα παντὸς ἐθνικοῦ,
ἔστω καὶ ἂν ἀπ' αὐτοῦ ἔσχε πετρίδα καὶ ἐλευθερίαν, πι-

θηκίζει ἀηδῶς καὶ παρουσιάζει ἐν τοῖς τρόποις φυσιογνω-
μίαν, καθαρῶς μῆτε ἑλληνικὴν μῆτε ξένην, ἀλλ' ἀδιάκρι-
τον τραγέλαφον ἐγγωρίου γνησιότητος καὶ εὐρωπαϊκοῦ
ψιμμουθίου.

Μετὰ τοῦ προσηκόντος σεβασμοῦ ἐγείρομεν ἀπὸ τῆς
κοινωνικῆς ἡμῶν ἀφανεΐας φωνὴν πρὸς τὸν βασιλέα Γεώρ-
γιον, καὶ παρακαλοῦμεν νὰ δώσῃ πρῶτος τὸ σωτήριο
παράδειγμα, ἀρνούμενος πᾶσαν εἴτε ἄμεσον διὰ χρημά-
των, εἴτε ἔμμεσον διὰ τῆς προσωπικῆς παρουσίας του εἰς
τοιαῦτα θέατρα συνδρομῆν. Ἐννοοῦντες τὴν ἄπειρον
σημασίαν τῆς Βασιλείας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ, ὅσῳ μάλλον
πιστεύομεν εἰς αὐτὴν ἐν συνειδήσει διὰ τοῦτο, τόσῳ καὶ
ἐπιθυμοῦμεν νὰ μὴ βλέπωμεν ἐκεῖ, ὅπου δύναται νὰ ὑπο-
τιμῇ τὸ γόητρον αὐτῆς ἐν τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει. «Ὁ
ἄρχων,» λέγει ὁ Πλούταρχος, «πρέπει πρὸ παντὸς νὰ
σώζῃ αὐτὴν τὴν ἀρχήν· σῶζει δὲ ταύτην, ὅχι τόσον
«ὅταν πράττῃ τὰ πρόποντα, ὅσῳ ὅταν ἀπέχῃται τῶν
«ἀπρεπῶν.» Καὶ ἀπρεπέστερον δὲν ὑπάρχει, νομίζομεν,
ἐκείνου, τὸ ὅποῖον ἐκτυλίσσεται ἐν ταῖς πλείσταis τῶν
σκηνῶν τοῦ Βωδεβίλ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πατὴρ τέκνων ὁ βα-
σιλεὺς Γεώργιος δύναται νὰ νοήσῃ τὸν πόνον, ὅστις θὰ
θλίψῃ τοὺς Ἕλληνας οἰκογενειάρχας, οἵτινες καὶ ἀπ'
αὐτὰ ἀκόμῃ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ βῆθη πέμποντες πρὸς
ἑλληνοπρεπῆ μόρφωσιν τοὺς υἱοὺς εἰς Ἀθήνας, δέχονται
αὐτοὺς μετὰ καιρὸν φραγτῆς ζαλειμμένους κοσμοπολίτας,
ἱκανοὺς πολλάκις νὰ σαλεύσωσι καὶ αὐτὰς τὰς θρησκευτι-
κὰς καὶ ἐθνικὰς ὑποθήκας, ἐφ' ὧν ἔζησε, ζῇ καὶ θάλλῃ
ἡ οἰκογένεια καὶ ἐπ' αὐτῆς ἡ ἐθνικότης. Ὅ,τι σημαίνει
ἠθικὴ ἀπώλεια τέκνων, μόνον ὁ ἔχων τέκνα δύναται τε-
λεῖως ν' ἐννοήσῃ καὶ αἰσθανθῇ, καὶ διὰ τοῦτο, πεποιθα-
μεν ὅτι ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, χάριν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ λό-
γου καὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐμπιστεύονται μετ' ἐνθουσια-
σμοῦ τὰ φίλτατα εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν πολιτείαν καὶ κοι-
νωνίαν, θάποστρέψῃ τὸ πρόσωπον κατὰ προτίμησιν ἀπὸ
θεαμάτων καὶ ἀκροαμάτων, ἐν οἷς χαυνοῦται τῆς νεότη-
τος ἡ διάνοια καὶ διαφθείρονται τὰ ἦθη.

Γ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἡ ἀπογοήτευσίς.

Ἐπικρατεῖ ἰδέα, ὅτι πάντα ἀνεξαίρετως τὰ εὐτράπελα πνευματικὰ ἔργα, ἢ τὰ ἀποτομώτερον προσβάλλοντα τὰ χρηστὰ ἦθῃ καὶ τοὺς κοινωνικοὺς δεσμούς, οὐδὲν περιέχουσι τὸ σπουδαῖον, τὸ διδασκτικὸν ἢ τὸ ἐπανορθωτικόν. Βεβαίως, ἐπιπολαίως ἐρευνώμενα, τοιαῦτα φαίνονται· ἀλλ' ὅμως βαθύτερον ἐξεταζόμενα καὶ ἀναλυόμενα τὰ πλεῖστα τοιαῦτα ἔργα τῶν καλῶν συγγραφέων, ἐνέχουσι καὶ σπουδαιότητα μεγίστην, ὡς ἐπιχαρίτως περιγράφοντα ὅλην ἐποχὴν καὶ συστήματα πλήρη, καὶ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ γελοίου ἀνατρέποντα ἐρριζωμένας κακὰς ἑξεις, ἢ ὡς κυνηριάζοντα ἔλκη βαθύτατα τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ σώματος· ἀτυχῶς δὲ ἔλκητινὰ ἀνίατα καθίστανται, ἄνευ τομῆς ἢ κατηριάσεως. Ἡ δραματογραφία ἡ νεωτάτη, ἣν τόσῳ ἐκόσμησε διὰ ποικιλίας ἐπιχαρίτου καὶ εὐθύμου ἢ γαλλικῆ εὐφυΐα, πλεῖστα ὅσα ἔχει τὰ τοιαῦτα, ἐλαφρὰ μὲν τὴν φράσιν καὶ τὴν μουσικὴν τὰ πλεῖστα, ἀλλ' ἀκριβῶς περιγράφοντα ἐποχὰς ὠρισμένας καὶ συστήματα ὑπάρξαντα, πείσαντα καὶ τυραννήσαντα τοὺς λαοὺς καὶ πικρὰ ἐπὶ μακρὸν ἀποσπάσαντα δάκρυα ἀπὸ γενεῶν ὅλων, πρὶν ἢ ἡ ἡμετέρα γενεὰ φέρῃ αὐτάς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅπως τὸν γέλωτα καὶ τοὺς καγχασμοὺς τῶν θεωμένων ἐπισπάσῃται. Τοῦ Μαίλακ καὶ τοῦ Χαλεβὺ τὸ κωμικὸν μελόδραμα, δημοτικώτατον καταστᾶν διὰ τῆς ἐκφραστικῆς μουσικῆς τοῦ Ὀφφεμπαχ, τὸ ἐπιγραφόμενον ἢ *Μεγάλη Δούκισσα τοῦ Γκερολοτάιν*, πληροῦται ὅλον, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, εἰκόνων παρὰδοξοτάτων καὶ συνδυασμῶν ἀληθῶς ἀπιστευτῶν, ἀλλ' ὅμως πραγματικῶν ὑπὸ ἄλλα ὀνόματα γενομένων, ἐν ἐποχῇ ἀπωτέρα, τόσας δὲ οἰκογενεῖας ἀπορφανισάντων καὶ τόσου αἵματος τῆς χύσεως γενομένων ἀφορμῆν. Μία τῶν παραδόξων σκηνῶν τούτων, αἵτινες ὅμως, τῶν ἀναλογιῶν πασῶν ὑπολογιζομένων καὶ μετρουμένων, δυστυχῶς εἰσέτι δὲν ἐξέλιπον ἐντελῶς, ἐν τοῖς πράγμασιν, εἶναι καὶ ἡ ἐπομένη.

ται παρ' αὐτῇ, τολμήσας δὲ νὰ ἐπικρίνῃ ὡς ἀνόητα τα
προτεινόμενα καὶ ἀναπτυσσόμενα πολεμικὰ σχέδια, ἐπι-
τιμᾶται παρὰ τῶν παρισταμένων στρατηγῶν καὶ τοῦ
πρίγκηπος Παύλου, ὡς μὴ ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ παρεμ-
βαίνῃ, αὐτὸς λοχαγὸς ἀπλοῦς ὢν. - «Σιωπήσατε, Κύριοι,»
ἐγείρεται λέγουσα θυμώδης ἡ Μεγάλη Δούκισσα, «ἢ, μὰ
«τὴν τιμὴν μου, θὰ πέσῃ ἡ κεφαλὴ ἀμέσως τοῦ μὴ σιγῆ-
«σοντος. Λέγετε λοιπόν, ὅτι, ὅπως ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ
«ὁμιλήσῃ ἐνταῦθα τίς, πρέπει νὰ ᾔναι ἀνώτερος ἀξιωμα-
«τικός. Αἱ λοιπόν, τὸν Φρίτς κάμνω στρατηγόν, ὡς σὲ,»
ἀπευθυνομένη τῷ Μπούμ, «καὶ ἐπειδὴ πρέπει νὰ ᾔναι
«εὐγενής, τὸν κάμνω βραῶνον τοῦ Βερμούτ-φόν-μπόκ-
«μπέρ, κόμητα τοῦ Ἀβελλίντ-κλττ-σὼπ-φρογκισμάϊν-
«νίχτ. Ἀρκεῖ τοῦτο, Κύριοι; Ἐχει ἤδη τὸ δικαίωμα νὰ
«ὁμιλήσῃ;»

W. OAVTAK
BIBLIOTHECA

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΟΡΤΗ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ.

Ὁ σύλλογος τῶν ἐν Βερολίνῳ καλλιτεχνῶν διωργάνωσε μεγάλην ἑλληνικὴν ἑορτὴν κατὰ τὸ πέρασ τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκθέσεως. Κατὰ τὰς βερολινεῖους ἡμερίδας ἡ ἑορτὴ αὕτη ἦν τὸ λαμπρότατον καὶ κάλλιστον θέαμα ἐξ ὧσιν ποτὲ εἶδεν ἡ πόλις τοῦ Βερολίνου. Ἦρχισεν ἡ ἑορτὴ περὶ ὥραν 6 μ. μ. δι' ἀπαγγελίας προλόγου, ποιηθέντος ὑπὸ Γιορδάν καὶ ἀπαγγελλέντος ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Χέρτελ, φοροῦντος ἐνδυμασίαν κήρυκος. Εἶτα σαλπίσματα ἀρχαίων πολεμικῶν σαλπίγγων ἀνήγγειλαν τὴν ἔλευσιν πομπῆς τοῦ νικηφόρου βασιλέως μὲ ἐμβατήριον, μελοποιηθὲν ὑπὸ Θοῦερκάρουφ, ὅτε δὲ τὸ γνωστὸν τοῦ Βετχόφεν ἐμβατήριον «τὰ ἐρείπια τῶν Ἀθηνῶν,» παρήλασεν ἡ πομπή, ἀποτελουμένη, ἐξ 21 τμημάτων, καὶ 1000 περίπου ἀνθρώπων. Παρὰ τὴν θριαμβευτικὴν πύλην αὐληταὶ ἄρχαῖοι ἤλουν αὐλωδίαν τινὰ ἐκ τῆς Ἀλκῆστιδος, τοῦ μελοδράματος τοῦ Γλύκ. Πομπὴ ἐσρέων προεχώρησε τότε πρὸς τὴν θριαμβευτικὴν πύλην ἐκ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τῆς

Περγάμου, ὑπηχούσης μουσικῆς ἐμβατήριον
ἐκ τοῦ Ἡ ρ α κ λ έ ο υ ς τοῦ Χαϊνδελ, ὅπως
ὑποδεχθῇ καὶ ἀνευφημήσῃ τὸν βασιλέα τῆς
Περγάμου, ἐπανερχόμενον νικητὴν ἐκ τοῦ
πρὸς τοὺς Γαλάτας πολέμου. Ἀφ' οὗ οἱ ἱε-
ρεῖς ἠυλόγησαν τὸν βασιλέα καὶ προσετέθη-
σαν εἰς τὴν πομπήν, προσχώρησεν αὕτη κα-
τευθυνομένη εἰς τὸν μέγαν βωμὸν τῆς Περ-
γάμου. Φθὰς δ' ἐγγὺς τοῦ βωμοῦ κατῆλθεν
ὁ βασιλεὺς τοῦ τεθρίππου καὶ ἀνῆλθε μετὰ
τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ τὴν κλίμακα, τὴν φέ-
ρουσαι εἰς τὸν βωμόν. Ἐκεῖ δ' ἐτέλεσε τὴν
χαριστήριον θυσίαν. Μετὰ τὸ πέρας ταύτης
ἡ ὀρχήστρα ἀνέκρουσεν ὕμνον, μελοποιηθέν-
τα ὑπὸ Ἰωακείμ, καὶ εἶτα διπλοῦν χορὸν
ἐκ τῆς Ἀ ν τ ι γ ό ν η ς τοῦ Μένδελσων, ᾧ
ἐπηκολούθησεν αὐλωδία. Εἶτα ἀνέμελψεν
εὐχαριστήρια τῇ Ἀθηνᾷ, ἧς ἡ ἱέρεια (ἡ δε-
σποσύνη Γέσνερ χοιδὸς τοῦ ἐν Βερολίῳ
γερμανικοῦ θεάτρου) προσεφώνησε τῷ βασι-
λεῖ διὰ προσφωνήσεως συνδεομένης μετ' ὀρ-
χήσεως, ἣτις ἐγένετο ὑπηχούσης τῆς μουσι-
κῆς ὀρχηστικὸν μέλος ἐκ τῆς Ἰ φ ι γ ε ν ε ί α ς
ἐν Αὐ λ ί δ ι τοῦ Γλύκ. Τότε δ' ὁ βασι-
λεὺς ἐκήρυξε γενναιοφρόνως, ὅτι ἀποδίδωσι
τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς
ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ πομπῇ· συνέρρευσεν

δ' ὁ λαὸς περὶ τὸν βωμὸν ὕμνων τὸν βασι-
 λέα Ἀττάλον ἀποτελέσας καλλιτεχνικὸν
 σύμπλεγμα. Ὑπὸ τὸν ἦχον δὲ τῆς μουσι-
 κῆς ἀνακρουούσης θούριον ἄσμα ἤρχισαν οἱ
 ἀγῶνες ἐν τῇ πρὸ τοῦ βωμοῦ πλατείᾳ· ἦσαν
 δ' οἱ ἀγῶνες δρόμου, πάλης, ἀκοντίου, πυ-
 γμῆς, ἄλματος, καὶ λαμπαδηδρομίας. Με-
 τὰ τούτους ὁ βασιλεὺς ὑπαυλούσης τῆς ὀρ-
 χήστρας ἔστεψε τοὺς νικητὰς, καὶ κατῆλθεν
 εἰτα ἐκ τοῦ βωμοῦ, ἀνακρουούσης τῆς μου-
 σικῆς χορικὸν μέλος ἐκ τοῦ Αἰαντος τοῦ
 Βέλλερμαν. Τότε δ' ἤρχισεν ἡ διδασκαλία
 ὀρχηστικοῦ μίμου, τοῦ Ταναγραίου
 γλύπτου, ποιηθέντος ὑπὸ Αἰμιλίου Γιά-
 κοβσεν, ὑπόθεσιν δ' ἔχοντος καλλιτεχνικὴν
 ἔριδα περὶ πολυχρωμίας. Διαρκούσης τῆς
 παραστάσεως ἤλκει ἡ μουσικὴ αὐλωδίαν,
 ποιηθεῖσαν ὑπὸ Στόλτσεμבעργ. Μετὰ τὸ τέ-
 λος τῆς παραστάσεως τοῦ μίμου, κατῆλθεν
 ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ βασιλεὺς, ὅπως κηρύξῃ
 τὴν ἑναρξιν τῆς ἐορτῆς τοῦ λαοῦ· ἐγένετο δὲ
 ἡ ἑναρξίς μεγαλοπρεπῶς, διὰ θυσίας ἐν τῷ
 βωμῷ τοῦ Διονύσου, κειμένῳ ἐν τῇ ἀρχῇ

(1) Μουσικὴ ἀρχαίων δρυμάνων
 Αἴας ἰωὺ βέλλερμαν.

τῆς πομπικῆς ὁδοῦ· ὑπηύλει δὲ κατὰ τὴν
Θυσίαν ἢ μουσικὴ μέλη ἐκ τοῦ Αἰαντος
τοῦ Βέλλερμαν. Ὅτε ἤρχισεν ἡ ἑορτὴ, ὁ
βασιλεὺς ἐξήτασε τὰ περιεργὰ θεάματα τῆς
πάνηγύρεως· τὰς στεφανηπλόκους, τὸ αἰ-
γυπτιακὸν ἀρχαιοπωλεῖον καὶ τὴν ἀποκά-
λυψιν τοῦ ἐν Σάει ἀγάλματος, τὰ τερατεύ-
ματα τῶν ριπιδοφόρων, τὸ μαγειρεῖον, ἐνθα
ἐμαγειρεύετο μέλας σπαρτιατικὸς ζωμὸς,
τὰς σκηναὶς τῶν Μάγων, τῶν πωλητῶν ἐ-
λαιῶν, τῶν κολλυβιστῶν, τῶν κοσμηματο-
πωλῶν, τῶν ἀνθοπωλίδων, τὸ ποπανεῖον,
τὸ ἐλληνικὸν καπηλεῖον, τοὺς κοροπλάθους
τὸ ἰατρεῖον, τὰς παιδιάς, τὸν ἀσκωλιασμόν,
τὴν διελκυστίνδα, τοὺς ἀστραγάλους, τὸν τρωϊ-
κὸν ἵππον, τὴν ἐκφορὰν τῆς ὄνθου τῶν Αὐ-
γείου βοσκημάτων, τὴν ἐκδορὰν τοῦ Μαρ-
σύνου, τὴν διχόβασιν τῆς Στυγὸς καὶ τὴν εἰς
Ἄδου κάθοδον, τὴν νεκρομαντείαν, τὴν
πομπὴν τῆς Ἰσιδος. Παραμείνας ἐπὶ τινα
χρόνον ἐν μέσῳ τοῦ εὐθυμοῦντος λαοῦ του,
μετέβη ὁ βασιλεὺς Ἀτταλος εἰς τὰς σκηναὶς
ἐνθα εὐωχοῦντο οἱ στρατιῶται αὐτοῦ, οἵτι-
νες κατὰ πλεῖστον ἦσαν ρωμαεῖοι Πρωῆσοι,
ἐκ τῶν ὑποδουμένων συνήθως ἐν τοῖς θεά-
τροις τὰ κωφὰ πρόσωπα. Ἐν τέλει ὁ βασι-
λεὺς κατήρξατο τοῦ χοροῦ μετὰ μιᾶς αἰχ-
μαλώτου βασιλόπαιδος, ἣν πρὸ ὀλίγου γεν-
ναίως ἠλευθέρωσε, καὶ σὺν αὐτῷ μετέσχον
τοῦ χοροῦ οἱ παριστάμενοὶ Περγαμηνοὶ καὶ
τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Βερολιναιῶν θεατῶν.

Είκοσι θέατρα ἐν Εὐρώπῃ προικοδοτοῦνται ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ἡ Opera τῶν Παρισίων λαμβάνει 800,000 φράγκων κατ' ἔτος, τὸ ἐν Βερολίνῳ Royal λαμβάνει 700,000 φρ., τὸ ἐν Στουτγάρτῃ 600,000 φρ., τὸ ἐν Δρέστη 400,000, τὸ ἐν Μονάχῳ 200,000. Τὸ αὐτοκρατορικὸν θέατρον τῆς Βιέννης λαμβάνει ἐτησίως 300,000 φρ., τὸ Royal τῆς Κοπεγχάγης 250,000, τὸ τῆς Στοκχόλμης 150,000. Ἐν Ἰταλίᾳ τὸ ἐν Ναπλὶ τοῦ San Carlo λαμβάνει 300,000 φρ., τὸ ἐν Ῥώμῃ τοῦ Ἀπόλλωνος 287,500, τὸ ἐν Μεδιολάνοις Scala 175,000, τὸ ἐν Παλέρμῳ Bellini 125,000, τὸ ἐν Τουρίνῳ Royal 60,000 φρ., τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ Pergola 400,000, τὸ ἐν Γενούῃ Carlo Felice 10,000. Τὸ Théâtre Français λαμβάνει κατ' ἔτος 240,000 φρ., ἡ δὲ Opera Comique 140,000 φρ.

Κόσμημα ἐκ σμαράγδων, ὅπερ ἔφερον ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενεία κατὰ τὰς εὐδαίμονας ἡμέρας τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὅπερ ἐσχάτως ἐξετέθη εἰς πώλησιν μετὰ τῶν κοσμημάτων τοῦ γαλλικοῦ βασι-

Αἱ ἐξήναι δαπάναι τοῦ μεγάλου θεάτρου (grand Opera) τῶν Παρισίων κατὰ τὸ ἔτος 1880 ἀνῆλθον εἰς 4,079,000 φράγκων.

Ἐξ αὐτῶν μόνον διὰ φωτισμὸν φρ. 240,000 διὰ τὴν τάρωσιν καὶ ἐνέργειαν τῆς καθαρῆς 40,000 εἰς δικαίωμα συγγραφέων διδάχθεντων ἔργων 50,000, εἰς ἀμειβὴν τῶν ναυαγίων (Artistes) 1,200,000 ναύτορνα ἐξοὺς ὅσα ἐδαπανήθησαν εἰς διακόσμησιν τῆς σκηνῆς καὶ εἰς ὁδοὺς κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἔρχων τινῶν, οὗτω ἡ ναυαγία τῆς Αἰῶνα μετοίχισσε φράγκα 240,000. τῆς δὲ Κοστικανὲ 80,000.

Αἱ δαπάναι αὗται ἐμαχρόνουν τὰς ἐκδόσεων εἰς πράξιν τοῦ θεάτρου.

Ἐστὶν ἱστορία 1880
ἀριθ. 213.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἐν Νέῳ ΥΟΡΚΗ τῇ 26 Νοεμβρίου 1886.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΑΧΑΡΝΗΣ

Μηνὶ Μαίῳ ἐ. ἔ. ἐδιδάχθησαν ἀπὸ σκηνῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ οἱ Ἀχαρνῆς τοῦ Ἀριστοφάνους ὑπὸ τῶν φοιτητῶν τοῦ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας.

Τῇ αἰτήσεται δὲ τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀρχαιο-λογ. ἐταιρίας ἡ παράστασις τῆς κωμωδίας ἐπανε-λήφθη ἐν Νέῳ Υόρκῃ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς, τοῦ εἰσπραχθσομένου ποσοῦ περιο-ρισθέντος εἰς ὄφελος τῆς ἐν Ἀθήναις ἀμερικανι-κῆς σχολῆς. Ἀπὸ τῆς ἐγδόης τῆς ἑσπέρας ὥρας ἤρξατο συνωστιζόμενος ὁ ἐκλεκτὸς κόσμος ἐν τῇ εἰσόδῳ τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μουσικῆς. Τὸ θέαμα ὑπῆρξε λαμπρότατον. Ἐκεῖ, ἐν τοῖς ἐσωτερικοῖς διαδρόμοις τοῦ θεάτρου, ἔδλεπέ τις παρερχομένους ἢ ἀνταλλάσσοντας χαιρετισμὸν τινα, τοὺς μᾶλλον διακεκριμένους ἐν τοῖς γράμμασι, ταῖς ἐπιστήμας καὶ ταῖς τέχναις, συνοδεύοντας δὲ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κυρίας. Αἱ κυρίαι ἀπετέλουν τὸν μεγα-λείτερον ἀριθμὸν. Τὸ συμπαθεῖς τῆς φυσιογνωμίας τῶν μὲν, τὸ εὖχαρι τῶν τρόπων τῶν δὲ, καὶ οὐκ ὀλίγων τὰ θέλγητρα τῆς καλλονῆς διέχεον παν-ταχοῦ θυμηδίαν, καὶ ἐνέπνεον τοιοῦτο αἶσθημα κα-ταγοητεύσεως, οἷον μόνον ἡ παρουσία γυναικῶν, ἐπιμελῶς καλλιεργημένων τὸν νοῦν καὶ τὴν καρ-δίαν, δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ νεότης δὲν καθυστέρησε· πλεῖστοι σπουδασταί, ἰδίως ἐκ τῶν πανεπιστημίων Κολομβίας καὶ Ὑέλης, ἦσαν παρόντες καὶ συχνὰ ἐδείκνυν τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν. Νεάνιδες δ' ἄρσαι, εἴτε ἔτι φοιτῶσαι εἰς τὰ σχολεῖα εἴτε καὶ ἀπόφοιτοι, συνόδεύόμεναι δ' ὑπὸ μητέρων ἢ φίλων, ἢ ἑραστῶν, ἐκόσμουσαν ὡσεὶ ρόδα, τὴν πλατεῖαν καὶ τὰ θεωρεῖα. Τὰ θεωρεῖα ἰδίᾳ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σειρᾶς ἐπαρουσίαζον θέα-μα μεγαλοπρεπές· ἐκεῖ ἐφαίνετο ἐνθεθρονισμένη ἡ ἀριστοκρατία τῆς διανοίας, τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πλούτου, πάντες καὶ πᾶσαι ἐν ἑσπερινῇ ἐνδυμασίᾳ· τῶν κυριῶν διακρινομένων ἐπὶ λαμπρότητι ἐσθῆτος καὶ πλούτῳ στολισμοῦ. Πλεῖστοι τῶν κυριῶν εἶχον

τῶν Ἀθιδῶν πρὸς τιμὴν τῆς ἡμέρας ἢ μᾶλλον
τῆς ἐσπέρας.

Οἱ Ἀλκωνῆς ἐδιδάχθησαν τὸ πρῶτον ἐν Ἀθη-
ναῖς τῷ ἔτει 425 π. χ. Ὁ ποιητὴς διὰ τῆς ἀνι-
λεοῦς σατύρας τοῦ ἐσκόπει νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ
τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ-
μου. Τὰ ἐξ αὐτοῦ δεῖνὰ οἱ ἐν τῷ ᾄσται βαρυνέμενοι.
Οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν εἶχον συσσωρευθῇ ἐντὸς τῶν τει-
χῶν· ὁ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον τοῦ πολέμου ἔτος ἐπι-
σκήψας λοιμὸς εἶχε καταστρέψει τὸ τέταρτον πε-
ρίπου τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ καὶ, ὡς ἐκ τοῦ βορβόρου
τῶν ἀκαθαρσιῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ γωνίαις τῆς πό-
λεως, ἠπεύλει καὶ τοὺς ἐναπομείναντας ἀνὰ πᾶσαν
στιγμὴν. Θύματα τοῦ λοιμοῦ ἐγένοντο καὶ ἄλλοι
καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁ-
ποίου ἡ παράταξις τοῦ πολέμου ἦτο καθαρὰ παρα-
φροσύνη. Τὸν πόλεμον, μόνον ὁ μεγαλουργὸς ἐκεί-
νος ἀνὴρ, ἐὰν ἔζη, ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς ταχὺ καὶ
ἴσως αἴσιον πέρας. Ἀλλ' αἱ δοκιμασίαι ἐξ ἐτῶν
οὐδὲν, φαίνεται, ἐδίδαξαν τοὺς τότε Ἀθηναίους. Τὰ
πράγματα ἀφῆθησαν νὰ διευθύνωνται σπασμωδικῶς
καὶ ἀσκόπως ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν. Τὰ δ' ἐκ τῶν
συνεισφορῶν τῶν συμμαχίδων πόλεων ἐναπομείνοντα
ἔτι ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ ὀλίγα κερμάτια διηυ-
κόλυνον ὅπως οὖν καὶ προῆγον τὸ ἔργον τῶν φιλο-
πολέμων τούτων. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐνόουν τὸν
πόλεμον ὄχι τόσω ἐξ ἀγνοῦ καὶ πεφωτισμένου πα-
τριωτισμοῦ, ὅσω ἐκ τῆς ιδέας ὅτι ἡ ὑπαρξίς εἴδους
τινὸς ἐμπολέμου καταστάσεως θὰ ἔτεινεν εἴτε εἰς
τὴν πᾶχυνσιν εἴτε εἰς τὴν προαγωγὴν (εἰς στρατη-
γίας λ. χ. ἢ τριηραρχίας) τῶν ὁπωσδήποτε συν-
δεομένων μετὰ τῶν πρὸς πόλεμον ἐτοιμασιῶν. Οἱ
φλογεροὶ δημηγόροι, ἀποτελοῦντες τὸν σπουδαιότε-
ρον παράγοντα τῆς φιλοπολέμου μερίδος, συνῆρ-
χοντο εἰς τὴν Πνύκα, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ
δικαστήρια, καὶ ἐκεῖ, ὀπλισμένοι δι' ἰσχυρῶν πνευ-
μόνων μᾶλλον ἢ πνεύματος, αὐτοσχεδιάζοντες δ'
ἐκστρατείας ἐπὶ ἐκστρατειῶν, εὐκόλως ὑπεξέκαιον

χαῖα μέτρα μελοποιήσις ἐγένετο λίαν ἐπιτυχῶς
ὑπὸ τοῦ μουσικοδιδασκάλου κ. Κλάρκ. Ἡ παρὰγο-
μένη μουσικὴ συμφωνία, ἐκ τῆς ψαλμωδίας δώδε-
κα ὑψιφώνων, ἰσαριθμῶν βαρυτόνων καὶ τριάκοντα
ἄλλων προσθέτων ψαλτῶν μετὰ τῆς συνοδευούσης
μουσικῆς ἐκ τριάκοντα ὀργάνων, κατέθελε τοὺς
ἄκρωμένους διὰ τῶν μελωδιῶν της. Τὸ προοίμιον
ἀπανθ.σθὲν ἐκ τῶν χορικῶν καὶ εἰς ἓν ὅλον λίαν
τεχνηέντας συναρμολογηθὲν, ἐπηνέθη ὑπερβαλλόν-
τως διὰ τὸ γλυκὺ καὶ ἀρμονικὸν τοῦ μέλους.

Ἐπεισόδια τινα ἐν τοῖς χορικοῖς ζωηρότατα ἀ-
πεικονίσθησαν ὑπὸ τε τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς.
Ἡ σκηνὴ λ. χ. ἐν ἧ ὁ χορὸς, πλήρης ὀργῆς ἐπὶ
τῇ θεᾷ τοῦ Δικαιοπόλιδος, ψάλλων, προχωρῶν, χει-
ρονομῶν καὶ ἀπειλῶν ῥίπτει ἀνθρακας κατ' αὐτοῦ
κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἡ μουσικὴ, ὥσεί ἐν ἀμίλ-
λῃ πρὸς τὸν χορὸν, ρυθμικώτατα καὶ ζωηρότατα
ἐθορύβει, παρίστα λαμπρὸν, παντομιμικὸν θέαμα
ἐν μέσῳ τῶν ἐνθουσιῶδων χειροκροτήσεων τοῦ πο-
λυπληθοῦς ἀκροατηρίου. Ἡ δὲ μουσικὴ ψαλμωδία
τῆς πρὸς τὴν «διαλλαχγὴν ἀποστροφῆς τοῦ χοροῦ,
ἐν ἧ ὁ ἐν εἰρήνῃ βίος τοῦ ἀμπελουργοῦ τόσῳ ἀπε-
ρίττως ἀπεικονίζεται, ἦτο τὸ κατακόρυφον τῶν χο-
ρικῶν καλλονῶν.

Τὸ ἀκροατήριον συνέκειτο ἐκ χιλίων τριακοσίων
περίπου ἀκροατῶν, τινῶν τούτων ἐλθόντων ἐκ Βο-
στώνης, Βαλτιμόρης καὶ ἄλλων πόλεων. Ἡ τιμὴ
τῶν εἰσιτηρίων ἦτο τρία τάλληρα διὰ τὴν πλατεῖαν
καὶ δύο διὰ τὰ ἀνώτερα θεωρεῖα διὰ δὲ τὰ ἰδιαί-
τερα θεωρεῖα τῆς πρώτης καὶ δευτέρας σειρᾶς ἡ τι-

μή ἦτο ἐξ εἴκοσι μέχρι τεσσαράκοντα ταλλήρων.
Τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν εἰσιτηρίων ποσὸν ἀνῆλ-
θιν εἰς τρεῖς καὶ ἡμίσειαν περίπου χιλιάδας ταλλ.
Μετὰ τὴν ἀραίρεσιν δισχιλίων ταλλήρων, τὰ ὀ-
ποῦα ἐδαπανήθησαν εἰς ἕξοδα σιδηροδρόμου καὶ ξε-
νοδοχείου, ὑπὸ τῶν φοιτητῶν καὶ λοιπῶν προσώ-
πων ἐν ὧν ἑκατὸν, δις ἐλλόντων ἐνταῦθα ἐκ Φιλα-
δελφείας, τὰ ὑπολειπόμενα ἀνήκουσιν ὡς ἐλέχθη
εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανικὴν Σχολήν, ἧς ἡ
οἰκοδομὴ ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως δω-
ρηθέντος οἰκοπέδου ἀρχεται ὁτονοῦπω κατὰ τὸ ὑπὸ
τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς παρὰ τῷ Πα-
νεπιστημίῳ Κολομβίας, ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, κ.
Γουαϊαρ συνταχθὲν σχέδιον. Διευθυντὴς τῆς σχο-
λῆς διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἔσται ὁ παρὰ τῷ αὐτῷ
Πανεπιστημίῳ καθηγητὴς τῆς ἐλληνικῆς κ. Αὐ-
γουστος Κ. Μέρριαμ, εὐδόκιμος ἐλληνιστής. Ἀρα
δὲ τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων παγίου
κεφαλαίου, ὃὰ διορισθῇ μόνιμος διευθυντής ὡς
τοιούτος δ' ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα διαχειριστι-
κῆς ἐπιτροπῆς τῆς σχολῆς ὁ ἐκ Νέας Ὑόρκης κ.
Κάρολος Βάλδσταϊν, ὑφηγητὴς νῦν τῆς ἀρχαιολο-
γίας παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Κανταβριγίας,
ἐν Ἀγγλίᾳ.

I. Π. ΛΕΩΤΣΑΚΟΣ.

ΑΥΣΤΡΟΥΓΓΑΡΙΑ.

Μετά παρέλευσιν ἑπτὰ ἐτῶν ἐδιδάχθη πάλιν ἐν Βιέννῃ ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, οὐχὶ ὁμῶς ἐν τῷ τοῦ δήμου θεάτρῳ, ὡς πρόσθεν, ἀλλ' ἐν τῷ εὐρυτάτῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ αὐτοκρατορικῷ θεάτρῳ τῶν μελοδραμάτων, ὅπου ἄφθονα πρόκεινται τὰ φυσικά, χυμικά καὶ μηχανικά τῆς παραστάσεως μέσα. Ὅτε πρῶτον ὁ φιλόμουσος τῆς Πρωσίας βασιλεὺς Γουλλιέλμος Δ' ἐξέφρασεν εὐχὴν νὰ ἴδῃ ἐπὶ σκηνῆς τὸ ἀπαράμιλλον τῶν δραμάτων τῆς σεμνῆς ἀρχαιότητος, Βοίικιος καὶ Τίικιος ἐφιλοπμήθησαν νὰ ἀποκαταστήσωσιν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σκηνήν, ἥ τις ὁμῶς δὲν ἠδύνατο νὰ καταπλήξῃ θεατὰς, εἰθισμένους εἰς πολυταλάντους ἀλλεπαλλήλους σκηνογραφίας, εἰς ἀδιάλειπτον ποικιλίαν καὶ μυριομόρφους συντάξεις τῶν δρώντων προσώπων καὶ τοῦ χοροῦ. Ἡ πρόσφατος παράστασις τῆς Ἀντιγόνης εἶναι ἐπιτυχῆς τις ἀπόπειρα πρὸς διαλλαγὴν τῆς ἀρχαίῃς μονοτονίας καὶ ἀπλότητος καὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιώσεων τῆς καθ' ἡμᾶς δραματικῆς τέχνης. Ἀλλῶς δὲ τὸ δράμα ὁλόκληρον καὶ ἀναλλοίωτον ἐδιδάχθη θαυμασίως ὑπὸ τῶν πρωτίστων ἐν Εὐρώπῃ ἡθοποιῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Μενδελσῶνος μελισθέντες χοροὶ ἐψάλησαν ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων ἀοιδῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεάτρου. Ἐν ᾧ ἐψάλλετο τὸ «ἀκτὶς ἀελίου...» ἀνέτελλε μεγαλοπρεπῆς διὰ χυμικοῦ φωτὸς ὁ ἥλιος, ἐδύετο δὲ ὠχραίνόμενος καὶ ὠσανεὶ πενθῶν, ὅτε ἡ Ἀντιγόνη ἀπήγγετο ἵνα ταφῇ ζῶσα. Ἡ ἐπιτυχία τῆς διαλλαγῆς θὰ ἐγκαινισθῇ ἀπανταχοῦ, αἴρουσα ἐκ τοῦ μέσου προσκήνιον, θυμέλην λογιεῖον κ. λ. θὰ ἐπιταχύνη δὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τῶν ἄλλων δραμάτων τοῦ Σοφοκλέους.

Πάρις 13/25 Ιουνίου 1882

Μετὰ παρέλευσιν ἑσθ' ἔτην εὐδαίμονα
πάσιν ἐν Βιέννῃ ἢ Ἀριζόνα τῷ Σοφο-
κλέους οὐχί' ὅπως ἐν τῷ τῶν δῆμων θεά-
τρῳ, ὡς ἀπόδεικ, ἀλλ' ἐν τῷ εὐρύτατῳ
καὶ μεγαλοπρεπεί αἰθρῳαλορικῷ
θεάτρῳ τῶν μεγαδυναμάτων, ὅπου ἀφ' οὗ
να ὠρῶνται τὰ φωνηὰ, χορμὰ
καὶ μηχανισμὰ τῆς παραστάσεως μέγα.

Ὅτε πρῶτον ὁ φιλόμορφος καὶ
Πρωσία, Βασιλεὺς Γουλιέλμος Δ.
ἐξέφρασεν εἶχιν καὶ ἴσῃ εἰς οὐκ ἴσην
τὸ ἀναστάμιλλον τῶν δραμάτων τῆς
οὐκ ἴσης ἀρχαιοτάτου, Βάχχιος καὶ Τίη-
μος ἐπιχορηγούμενος καὶ ἀνεμάτα-
σθίσωσιν ἐν τῷ ἐνστάτῳ τῆς ἀρχαίας
ἐλληνικῆς οὐκ ἴσης, ἵδρις ὅπως δεινὸν
ναὶ καὶ ἀεὶ ἀναμύζῃ δεκάς εἰς τοὺς
εἰς τοὺς ἀνδρῶν ἀλλεκαυθύνους οὐκ ἴσης
πραξίας, εἰς ἀδύνατον ποιητικῆς

Ἐν Ἀγγλίᾳ 1885

Ἐκπαιδευτὴν τοῦ Πανεπιστημίου
τῆς Καρλσρούης, ὅπου ἐδίδα-
χθῆναι πρό τινος
ὁ Αἴας τοῦ Σοφοκλέους καὶ
οἱ Ὀπρίδες τοῦ Ἀριστοφάνους,
ἐδίδασκεν ἐσχάτως μετὰ ἀρχαῖς ἐπι-
θυξίας ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ
τὰς Εὐμενίδας τοῦ Αἰσχύλου.

Türmoussinr τῆς Γαλλίας διὰ τὴν
οὐκ ὄντων ὁ Villiers Stanford.

Ἑλλάς, 18 Σεπτεμβρίου 1885

Ἐν τῇ μεγάλῃ αἰδότησιν τοῦ Βερναρδέου
Πανεπιστημίου ἐκπαιδευτὴν ἢ ἐκπα-
θεῖν ἐπέλασεν τῆς γεννήσεως τοῦ μεγάλου
φιλοσόφου Aug. Böckh. Ἐψάην ἐν χορ-
νὸν ἄσμα τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους:::
εἶδε ὀργία..... Τεχνολογὸν δὲ χορὸς
αἰδῶν ἔψαξε ἄσματι ἐν τῷ
„Οἰδίποδος Τυράννον,”

Ἀρχὸν Ἑλλάδας, Σεπτεμβρίου 1885

Αριστοφάνης. «Πλούτος» μεχόδραμα

Παράδειγμα τῆς κωμωδίας Πλούτου
(ἀν' ὅχι τὸ ὄρον ἀλλὰ τὸ ἀγνῶτον αὐ-
τοῦ μέγας) ἐν Παρισίοις ἀλλὰ Ἀ-
πρίλιον 1886 ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ
κωμικοῦ μεχόδραματος (Opera
Comique) ἔρχον τοῦ μονομω-
διστοῦ Λενὸν (γεννηθεὶς
τῷ 1832 ἐν Παρισίοις).

Τὰ ἀπόμωκα τοῦ μεχόδραματος
ἴσταν, ὡς εἶναι, ὁ Πλούτος, ἡ Περσία,
ὁ Κάρτων, ὁ Χερμύλος τῆς ἀριστο-
κρατείας κωμωδίας, καὶ τὰ ἀνώ-
τερα ἀπόμωκα αὐτῆς, ὁρμασθεῖσα
Ξανθία, Μύρρα, Πραξαγόρα κ.
[ἴσταν, ὁ δὲ πᾶς].

Καθα' Νοεμβρίου 1886

Ευχαράχτος εὖς φίλων ἡ
ἀρχαιόφιλος καὶ τῶν ἑλληνικῶν
γραμματικῶν ἢ ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ
Μονάχου ἀδελφῷ γενομένη διδα-
σκαλία τοῦ

«Οἰδίωδος Τυράνου»,

«Οἰδίωδος ἐπὶ Κορινθίων», καὶ τῆς
«Αντιγόνης»,

Ἐν τῶν ἑρῶν δὲ τούτων δραμάτων
τοῦ Σοφοκλέους ἤρπεν ἐπὶ τῇ
συνῆτι ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κορινθίων,

Μετὰ μαυρὰν καὶ βασανιστὴν
καρτερικὴν, ἐστράχθη ἐν λυγρῇ
δεξιᾷ τοῦ Μοράχου ἢ
Ὀιδιπόδεια τοῦ Σοφοκλέους, ἢ
ὁ οἰδίπους Τύραννος, ἢ
ὁ οἰδίπους ἐπὶ Κοῖνῃ καὶ
ἢ Ἀρχιγόρῃ.

Ἡ διδουμένη ἐν ἐστὶ κατὰ τὴν
μελέτησιν καὶ τὴν συντηρῶν
διασωθῆναι τοῦ Wilbrandt, ὅστις
μελετᾷ τὰ μέτρα καὶ παραγινώσκων
πᾶν τὸ ἀναλάνθαι τοὺς πελοῦς,
τοὺς δὲ ἄλλους ἀντιμεταθέτων,
δι' ὅμων γερύων θνητῶν ἢ
Ἀθηνῶν μελετῶν τὴν δρᾶσιν
προσπεύδοντα κα' ἐν ἑαυτῇ διὰ μέτρων
ἀλλὰ τὸ συμπινὸν δεξιᾶν παρέχει

Πρὸς ἀντιπρόσωπον τῆς
Γερμανικῆς ἐκτελείας τῆς ἀποστά-
σεως τοῦ ἐν Καρολουρού
τοῦ Βάιερ γυμνασίου ἐδιδά-
χου ἀπὸ αὐτῆς ἐπὶ μαθητῶν
ὁ Φρειδερίκος τοῦ Σοφουέου
ἐν γερμανικῇ μεταφράσει.

(Ἑλλάς, ἀριθμὸν ἀριθμ. 522

28 Δεκεμβρίου 1886

Ἀπὸ τῆς αὐτῆς τοῦ ἐν
Δαρμουτάιη τῆς Γερμανίας θεάτρου
ἐδιδάχου ἱεροδιδασκάλου ἐν γερμανικῇ
μεταφράσει ἐπὶ μαθητῶν τοῦ
αὐτοῦ γυμνασίου ὁ
Φρειδερίκος τοῦ Σοφουέου,
8 Φεβρουαρίου 1887

20000 1887 Μαΐος

Κατὰ τὴν ἐσπέρην τῆς ἀνατο-
νοδαστρίδος τοῦ ἐν Ἀθή-
ναις ἐδρινοῦ Πανεπιστημίου
ἐδιδάχθη ἐνδὲ τῶν ἐγγίνων φοι-
τητῶν τῆς φιλοσοφίας ὁ
Οἰδίπους Τύραννος τοῦ
Σουφουέου.

ἐκ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης
παρὰφρασεῖς ἐπὶ Α. Βλάχου.

Τὰ μέλη τῶν χορινῶν ἀσμά-
των ἐδίδαξε τοῖς Μαθηταῖς
ὁ Γαῖος ἐμβέρχερ κατὰ τὴν γε-
νομένην ἀπὸ καιροῦ μελοποίη-
σιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Γερμανοῦ
Βέχχερμαν.

Ὁμιλῆτος 1887 Ἀθήναις
Ἡ παρὰ τοὺς τοῦ
Φιλοπύλου τοῦ Σοφοκλέους,
τὴν 25 Ἰσχυρὸς παρὰ τοὺς
οὐκ ἐν τῷ ἐνταῦθα χειμέ-
ριῳ θεάτρῳ τῶν ὁδῶν μαδύων
ἡ ἀρχὴ τοῦ «ἑδνίου θρασι-
συλλογίου» τοῦ
Σοφοκλέους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ
ἐκκλησίᾳ

Τὰ χορὸν αἰὲς ἀγέει τὰ
λυρὶνὰ μέρη δ' ἀπαγγελ-
ῶσιν δ' αὖτ' ἐν συνέδρῳ μου-
σικῇ συνεδαιμένη, πρὶν ἐπὶ

τοῦ ἀριστατοῦς μουναχοῦ
Wender διδασκαλίου
ἐν τοῖς ὑποδιδασκόμενοις
ὑπὸ τοῦ κ. Γαϊδενβέρger.

Der Herr
Herr
Herr
Herr

Συναρτάωδες Δράμα 1887

Αγνὸς εὐχελογιστὸν συνάρταον
ὑπῆρξεν ἐν Παρισίῳ ἢ ἀπὸ τῆς
συνῆς τοῦ θεάτρον διδασκαλίας
τοῦ νέου ἔργου τοῦ Αἰμυλίου Ζορᾶ
„Renée“, ὅσοι ἐβήχθη ἐν
τοῦ πρώτου μυθολογήματος
La Cuvée, .

Οὐδ᾽ ὥστε ἐν τῷ νεωτέρῳ θεά-
τρῳ ἀνεβιβάσθαι εἰς συνῆς
δραματικῆς περιπέτειας μάλλον
μοσχαί καὶ χαρακτῆρες ἀνοή-
τους, κατὰ δὲ τὴν ἀνα-
στροφὴν τοῦ ἀντροπίνου ἐξερ-
δὲν ἐν τῷ ἀπὸ τῶν σφαιρῶν
αὐτοῦ διαδραματιζομένου ἔργου
ἐπιδόξω δι' ἑλπίων ἀνοδοιμασίαν
τὸ ἔργον.

Ἄλλα καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ σῶστος
κατέβηκε τὸ δράμα τοῦ ἡγέτου
τῆς φουρμαγιῆς Σχοῦς διὰ τὸ
ἀνιδανόν αὐτὸ ἐξυπρόντων χα-
ραντήρων τῶν ἐν αὐτῷ δρώμενων
προσώπων.

Ὁ Ζοῦα ἀντεπεβίχθη διὰ
σφοδρὸν ἄγδρον κατὰ τῶν ἀρχι-
κῶν ἀγωνιστῶν αὐτοῦς ψεύδων,
διότι ἐββαίωνα ἐπὶ τὸ δράμα
ἀπεδομημένη, ἐν ᾧ ἰοναθὼν
κατὰ τὴν βελαντινὴν αὐτοῦ, ἡ
πλειοψηφία τῶν δεσπῶν εἰδον-
σώδως ὑπεδέχθη τούτο.

Ὡς τὸν Ζοῦα ἀνταναίμενον
ὡς ἀφροσύνην ἄγδρον ὁ δίδωμος

τοῦ χρόνου, δραματικὸς ἐπι-
φυλλιδόγραφος Σαρσαί, καὶ
οὗ κυρίως ἐοράζοντο αἱ πη-
ρεὶς πιπρία ἀϊθέρας τοῦ
• Συγγραφέως τῆς Renée,
ἀναιρέσας μετὰ πολλῆς
χαρίτος ταύτα.

(Des Vins εὐχίας 1887)

, αὐγὸς 26.)

Πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς «Κλειτοῦς».

Τὸ θέατρον, προὖν τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, εἶναι κάτοπτρον ἐθνικόν, κοινωνία ἐν μικρῷ, μέγα τοῦ λαοῦ σχολεῖον. Εἶναι κύριον ἐλαττήριον προόδου τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Πόσα ὀφείλονται εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν οἵτινες διὰ τῆς μεγαλοφυίας των εἰσήγαγον τὴν μεγάλην ταύτην πρακτικὴν διδασκαλίαν. Ἡ Ἑλλάς ἐγέννησε τὸ θέατρον καὶ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν συμφορῶν, ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἐθεώρει μακρὰν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ γαλουχούμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον τὸ καλὸν τοῦτο τέκνον τῆς.

Ἀπὸ τινῶν ὅμως ἐτῶν ἡ ἑλληνικὴ σκηνὴ ἤρχισε νὰ δεικνύῃ σημεῖα νέας ὑπάρξεως καὶ κατὰ τὸ μικρὸν τοῦτο διάστημα διάφοροι ἐσχηματίσθησαν δραματικοὶ θίασοι ἐξ ὧν πολλοὶ ἀπολαύουσι γενικῆς συμπαθείας καὶ ὑπολήψεως. Ἐσχομεν τὸ εὐτύχημα νὰ ἴδωμεν αὐτοὺς ἐπὶ σκηνῆς καὶ νὰ ἐκτιμῶμεν χαίροντες τὰς προόδους των. Σήμερον ὅμως, μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφάνιας παρουσιάζομεθα ὅπως δημοσίᾳ ἐκθέσωμεν τινὰ περὶ τοῦ πρὸ μηνὸς διδάσκοντος ἐν Ἰβραίλᾳ ἑλληνικοῦ δραματικοῦ θιάσου «Εὐριπίδου». ὃν διευθύνει ἔξοχος ἡθοποιὸς, ὁ Κ. Μιχαήλ Ἀρνωτάκης. Ὁ ἀληθὴς οὗτος καλλιτέχνης ἦτο ἐκ φήμης γνωστὸς πρὸ τῆς ἀφίξεώς του ἐνταῦθα. Ἐπειδὴ δὲ συνήθως ἐν τῇ φήμῃ ὑπάρχει ὑπερβολή, ἀνεμόνομεν νὰ ἴδωμεν καὶ ἐκτιμῶμεν ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὴν ἀξίαν του. Ἐδείχθη ἀνώτερος πάσης προσδοκίας. Ἐν τῇ πρώτῃ παρ' αὐτοῦ δοθείσῃ παραστάσει, ἐγεννήθη ἰδέα μήπως εἶναι τοιοῦτος ἐξαιρετικῶς ἐν τῷ δράματι ἐκεῖνῳ. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἄδικος ἰδέα διελύθη εὐθὺς ὡς ἐδόθη ἡ δευτέρα παράστασις καθ' ἣν ἀπεδείχθη ὄντως θαυμαστος. Εἰς δὲ τὴν τρίτην καθ' ἣν τὸ πλῆθος ἀθρόον ἐπλήρωσε τὸ θέατρον ἐπὶ τοσοῦτον ἀνύψωσε τὴν τέχνην ὥστε παταγωδῶς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως ἐπευφημεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν δυσκολωτέρων λεπτολογίων οἵτινες ὁμολόγησαν τὸ ἔξοχον τοῦ ἀληθοῦς τούτου καλλιτέχνους. Ἡ φυσικότης, ἡ ἀφέλεια, ἡ λεπτότης, ἡ ἔκφρασις, ἡ δύναμις, αἱ κινήσεις εἶναι τόσον μεμετρημένα ἐν αὐτῷ, ὥστε ἀδιστάκτως δυνατὰ τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἀνευρίσκει τὸ τέλειον. Ὑπεκρίνατο κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διαφόρους ἀντιθέτους χαρακτήρας, εἰς πάντας δὲ ὑπῆρξεν ἀρίμνητος. Ἐπαρουσιάζετο ὅτε

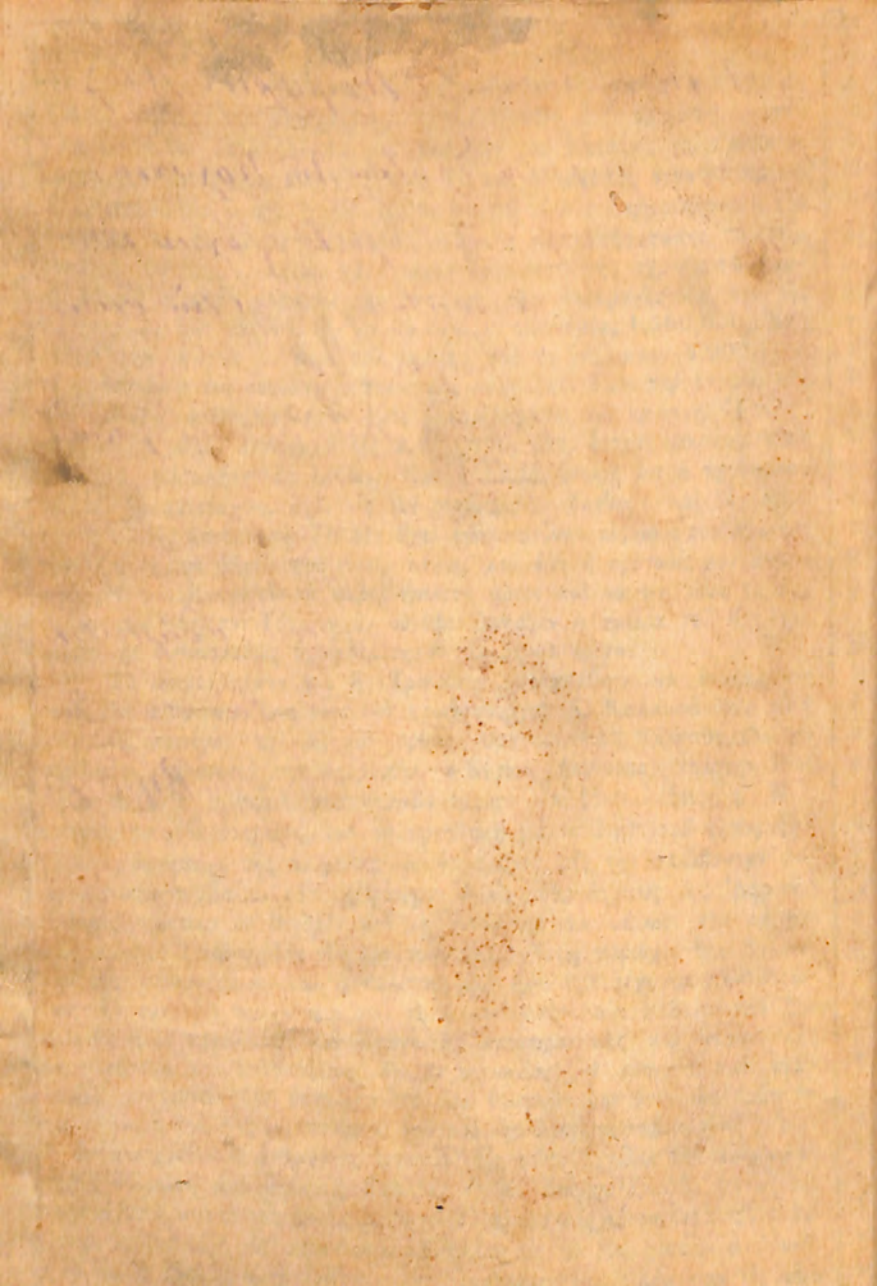
μὲν γλυκὺς, συμπαθὴς, πρῶτος, ὅτε δὲ σκληρὸς, ἀκαμπτος, ὀργίλος μετ' ἄκρας τελειότητος. Μεταξὺ δὲ τῶν δυσκολωτέρων ἔργων, εἰς ἃ ὁ Κ. Ἀρνωτάκης προὔξεν τὸν θαυμασμὸν εἶναι καὶ τὸ καταπληκτικὸν ἔργον «οἱ ληστὰς» τοῦ Σχίλλερ. Τὸ δράμα τοῦτο εὐτυχίσαμεν νὰ ἴδωμεν ἐν Βιέννῃ-τετράκις, παίζομενον ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἡθοποιῦ Λεβίνσκη, ὅστις θεωρεῖται ὡς ὁ ἔξοχώτερος-πάντων τῶν ἐν τῇ ὑψηλῇ ὁμοτέχνῳ του ἐν τῷ προσώπῳ ἰδίως τοῦ Φραγκίσκου Δὲ Μούαρ. Τὸ πρόσωπον τοῦτο ὑπεκρίνατο καὶ ὁ Ἀρνωτάκης. Ἀλλὰ πόσον ὑπερηφάνως ἐξηρχέμεθα τοῦ θεάτρου θαυμάζοντες τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην χωρὶς νὰ ἐπι-

Ουμῆσθμεν τὸν γερμανὸν Δεβίνσκην;

Τὸ παρελθὸν σάββατον ἀνηγγέθη «Ὁθέλλος», ἅπαντες δὲ μετ' ἀγωνίας εἰσερχόμεθα εἰς τὸ θέατρον φοβούμενοι μὴ ἐν τῷ δυσχερεστάτῳ τούτῳ προσώπῳ ἴδωμεν τὸν δημοφιλεῖ καλλιτέχνην νὰ ὡχρίσῃ καθόσον εἶχε πρὸς πολλὰ ν' ἀντιπαλαίσῃ ἰδίως δὲ κατὰ τῶν ἀνεξιτήλων ἀναισθησιῶν ἃς ἀφῆκεν ὁ διάσημος τραγικὸς Ρόσσης, πρὸ ἐνὸς ἔτος διδάξας ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς βίαις σκηνῆς μετὰ θαυμασίας δυνάμεις τὸ ἀριστοῦργημα τοῦτο τοῦ πατρὸς τοῦ νεωτέρου θεάτρου, τοῦ δαιμονίου Σαίξπηρ. Ἡ συρροὴ τοῦ πλήθους ὑπῆρξε μεγίστη. Πολλαὶ ἑδραὶ κατελήφθησαν ὑπὸ εὐρωπαίων οἵτινες ἤλθον ἵνα ἴδωσι καὶ αὐστηρῶς κρίνωσι τὸν τόσῳ φημιζόμενον ἑλληνα καλλιτέχνην. Εὐθὺς ὡς ἐξῆλθεν οὗτος ἐπὶ σκηνῆς, τὸ βῆμά του, ἡ στάσις του, τὸ παράστημα ἐν γένει, ἠλέκτρισαν τοὺς θεατὰς οἵτινες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν διὰ χειροκροτήσεων παταγῶδων. Ἡ παρὰστασις προὐχῶρει καὶ τὸ ἀκρατήριον ἐκπληκτικὸν παρετήρει τὰ ἀναπτύχοντα τὴν ἐσπέραν ἐκείνην πλεονεκτήματα τοῦ ἀνδρός. Μετὰ πόσης τελειότητος ἐξεφράζε τὴν ζηλοτυπίαν ἣν ἐνεφύσησεν αὐτῷ ὁ σατανικὸς Ἰάγος, μετὰ πόσης ἀξιοπρεπείας ἢ υπερηφανίας καὶ λεπτότητος μᾶλλον κατέπνιγε τὸ πάθος του ὁσάκις ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς αὐτόν! Πάντες οἱ ἐν τῷ θεάτρῳ ἐκράτουν καὶ αὐτὴν τὴν πνοὴν τῶν μὴ διαφύγει τις ἐκ τῶν ποικίλων ἐκφράσεων τοῦ ἐξόχου καλλιτέχνου. Ἀλλὰ ποία μαγεία, ποία δύναμις, ποία τέχνη ἀνεπτύχθη ἐν τῇ τρίτῃ, τετάρτῃ καὶ πέμπτῃ πράξει τοῦ δράματος! Εἰς ποῖον ἐξ ὅλων τῶν ἐκφρασθέντων αἰσθημάτων νὰ θαυμάσωμεν περισσότερο τὸν Ἀρνιωτάκη; Εἰς τὴν ζηλοτυπίαν ἦτο ἔξοχος, εἰς τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὴν Δυσδαιμόναν ἀπαράμιλλος, ἀμίμητος δὲ εἰς τὴν ὀργήν. Τὸ βλέμμα καὶ ἡ σιγὴ του ὀλόκληρος εἶναι αὐτόχρημα ρητορικὴ σιωπῶσα. Μετὰ πόσης τελειότητος μετέβαινεν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο αἶσθημα. Εὐρωπαῖοι τεχνοκρίται ἀποφάναντο κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὅτι εἶναι ὅλως ἀδύνατον ὁ Ἀρνιωτάκης νὰ μὴ περιῆλθε τὴν Εὐρώπην, καταγινόμενος εἰς τὰ θεατρικὰ καὶ ἰδίως εἰς ἔξοχους χαρακτῆρας μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἐμβριθείας καὶ ψυχολογικῆς μελέτης, ἰδὼν βεβαίως ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐξοχωτέρους ἡθοποιοὺς. Τοιαύτη μελέτη δὲν ἔγινεν ὑπὸ μόνου τοῦ ἑλληνος καλλιτέχνου ἀνευ ὁδηγοῦ καὶ μάλιστα λίαν φωτοβόλου. Ἐπληροφορήθημεν, ἐκ περιεργίας κινούμενοι ὅτι ὁ Ἀρνιωτάκης ἐγεννήθη εἰς Τρίπολιν τῆς Πελοποννήσου, ἀνετράφη εἰς Ἀθήνας καὶ ἐκεῖ ἤρχισε τὰ πρῶτα βήματα τοῦ σταδίου του πρὸ δωδεκαετίας. Εἶναι μόλις τριακονταπενταέτης, καὶ οὐδέποτε περιῆλθε τὴν Εὐρώπην. Ἡ δὲ μελέτη τῶν διαφόρων ἐξόχων χαρακτῆρων οὗς ὑποκρίνεται ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ὀξύνοισιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὃν εὐτυχῆσαμεν καὶ ἡμεῖς νὰ θαυμάσωμεν. Ταῦτα γράφοντες ἐκπληροῦμεν ἐπιθυμίαν ὀλοκλήρου τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἐν τέλει σημειοῦμεν ὅτι τὴν ἐσπέραν τῆς παραστάσεως τοῦ Ὁθέλλου προσηνέχθη τῷ Ἀρνιωτάκῃ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων, χρηματικὸν ποσὸν εἰς ἐνδειξὴν τῆς πρὸς αὐτὸν μεγάλης ἐκτιμήσεως καὶ συμπαθείας τῶν ἐνθάδε Ἑλλήνων.

Ἐν Ἰσραήλ, 27 φεβρουαρίου 1880.

Π.

Δελφον Εστία 22 Νοεμβρίου 1887

Εν ᾧ μεγάλα δέδωκεν ἡ Κοινωνία
παρεστέλλουσιν ἄρτι μετ' ἐξέχον ἐσι-
τοχία καὶ θαυματούργους νεκρῶν συμ-
νητὴν διαδόχους, ὃ
Οιδίπους τῶν τῶν Σοφοκλέους καὶ ὁ
Μήνην τῶν Ἑριωνίδου.

Τὰ δύο ταῦτα ἀρχαία δράματα
ἔργα διεπνέοντο πρὸς τὰς ἀπαιτή-
σεις ἡ συγχρόνως συντάσσοντες ὁ Βύρμαν.